

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**TURAN OFLAZOĞLU'NUN "IV.MURAD" ADLI
OYUNUNDA
TARİHSEL KİŞİLERİN TRAJİK KARAKTERLERE
DÖNÜŞÜMÜ**

Yüksek Lisans Tezi

MERT TURAK

İSTANBUL, 2010

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLERİ OYUNCULUK PROGRAMI**

**TURAN OFLAZOĞLU’NUN “IV.MURAD” ADLI
OYUNUNDA
TARİHSEL KİŞİLERİN TRAJİK KARAKTERLERE
DÖNÜŞÜMÜ**

Yüksek Lisans Tezi

MERT TURAK

Tez Danışmanı: ÖĞR. GÖR. ZURAB SIKHARULIDZE

İSTANBUL, 2010

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLERİ OYUNCULUK PROGRAMI

Tezin Adı: GÜNGÖR DİLMEN'in "Bağdat Hatun" Adlı Oyununun Edebi İncelemesi, Yapı Söküm Tekniği Uygulaması ve "Bağdat Hatun" Karakterinin İncelenmesi

Öğrencinin Adı Soyadı: Mert TURAK
Tez Savunma Tarihi: 03.06.2010

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu Enstitümüz tarafından onaylanmıştır.

Prof. Dr.Selime SEZGİN

Enstitü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğunu onaylarım.

Öğr.Gör.Zurab SIKHARULIDZE

Program Koordinatörü

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmzalar

Öğr. Gör. Zurab SIKHARULIDZE

Doç. Dr. Melih Zafer ARICAN

Öğr. Gör. Tamar KHORAVA

ÖZET

TURAN OFLAZOĞLU’NUN “IV.MURAD” ADLI OYUNUNDA TARİHSEL KİŞİLERİN TRAJİK KARAKTERLERE DÖNÜŞÜMÜ

Turak, Mert

İleri Oyunculuk Programı

Tez Danışmanı: Öğr. Gör. Zurab Sıkharulidze

Mayıs 2010, 86 Sayfa

Bu çalışmada ise tarihsel olayların, kişilerin yetiştiği dönemin onların karakter özelliklerini nasıl belirlediği ve oyun yazarının elinde bu “malzeme”nin nasıl dramatik metne dönüştüğü; gerçek kişilerin tragedya karakterleri haline nasıl dönüştüğü incelenmektedir.

Sultan Murat, çocuk yaşta tahta çıkmasından sonra yıllarca ülkenin yönetimini, dolayısıyla kendisinin yönetimini annesi Kösem Sultan’a bırakmıştır. Ülkede yaşanan kargaşanın önünü alabilecek, sipahiler ve yeniçerilerin başını çektiği zorbalara karşı önlem alıp onlarla savaşacak gücü ne kendinde ne çevresinde bulamamıştır. Ancak daha sonra halktan belli kesimleri çevresinde toplayıp güven kazanmasına neden olabilecek ateşleyici gücün (elindeki Kuran-ı Kerim dışında) ne olduğuna dair oyunda bir gösterge bulunmamaktadır.

Sonuç olarak Osmanlı tarihinin önemli karakterlerinden biri olan IV. Murat, yazar Turan Oflazoğlu tarafından bütün kişisel özellikleri, derinliğiyle çizilmeye çalışılmıştır. Ancak IV. Murat’ın siyasi kişiliği ve eylemleriyle psikolojik özellikleri birarada ele alınırken, onun yaşadığı dönüşümün evreleri yer yer eksik bırakılmıştır. Sahneleme sürecinde de giderilmesi mümkün olan bu handikaplar dışında Turan Oflazoğlu’nun “IV. Murat” oyunu Türk Tiyatrosu’nda “tarihsel dram” kategorisindeki önemli oyunlardan biridir. Yazar bu oyunuyla “düzen devlet için mi, halk için mi?”, “halk devlet için mi, devlet halk için mi?”, “iktidar kimin için?” gibi tematik sorular sordurarak güncel – toplumsal sorunlara dair seyircinin düşünce üretebilmesini sağlamaktadır.

Bütün bunların ötesinde Turan Oflazoğlu’nun “IV.Murat” adlı oyunu, Osmanlı tarihinde önemli bir yeri olan ve bugün de eylemleriyle tartışılan bir padişahın tiyatro sahnesinde bir tragedya kahramanına nasıl dönüştürüldüğüne dair önemli bir örnektir.

Anahtar kelimeler: IV Murad,Karakter.

ABSTRACT

THE TRANSFORMATION OF HISTORICAL CHARACTERS IN THE PLAY OF MURAT THE FORTH BY TURAN OFLAZOĞLU INTO TRAGIC CHARACTERS

Mert, Turak

The Institute Of Social Sciences

Advanced Acting Programme

Thesis Supervisor: Lec. Zurab Sikharulidze

May,2010,86 pages

As for this study, it is examined how the historical events and the period ,in which people grow up, determine the character features of the people and how this material turns into a dramatic text , how this material turns into a dramatic text, how the real people turn into tragedy characters.

Sultan Murat left the ruling of the empire and accordingly himself for ages after he ascended the throne at child age. He could find the power of taking precautions and fighting against despots leading cavalryman and janissary and tackling the riot in country in neither himself nor his environment. However; later there isn't an indicator in the play (except from Quran in his hand) what the striker power that will cause to win trust by gathering the certain regions from the society is.

As a result, Murat the fourth ,one of the important characters in Ottoman History, is attempted to be drawn with all personal features in a detailed way by the writer Turan Oflazoglu. However when it is dealt with the political identity, actions and the psychological characteristics of Murat the fourth together, the degrees of cycles are absently left from place to place. "Murat the fourth" , Turan Oflazoglu's play, is one of the important plays in "historical drama" category of Turkish theatre except from these handicaps which are possible to solve in the staging process. With this play, the writer provides the spectator to generate the opinions about the current social problems by asking the thematic questions like " Is the system for the government or society?", "Is society for the government, Is government for the society?", "For whom is the rulership?"

Beyond all these things, Turan Oflazoglu's play called "Murat the fourth" is an important example how a padishah , who has an important place in the Ottoman History and is stil criticized with his actions , is turned into a tragedy hero in the theatre stage.

Key Words: IV. Murad,character

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ.....	1
2. DÖNEM VE KARAKTERİ OLUŞTURAN UNSURLAR.....	3
2.1 DÖNEM.....	3
2.1.1 Osmanlı Devletinde Ekonomik ve Politik Durum.....	3
2.1.2 Celali Hareketi.....	3
2.1.3 İktisadi Yapı ve Ordu.....	4
2.1.4 “Kaht-ı Rical”ya da “Adam Yokluğu”.....	4
2.2 OSMANLI DEVLETİNDE YÖNETSELYAPI.....	7
2.2.1 Padişahların Başa Geçmesi.....	7
2.2.2 Padişahların Yetiştirilmesi.....	7
2.3 SARAY.....	7
2.4 DİVAN-I HÜMAYUN.....	8
2.5 OSMANLI DA ASKERİ YAPI VE GÜVENLİK BİRİMLERİ.....	9
2.5.1 Yeniçeri Ocağı.....	9
2.5.2 Kostümleri.....	9
2.5.3 Yeniçeri Ağası.....	10
2.5.4 Sipahiler.....	12
2.5.5 Diğer Güvenlik Birimleri.....	13
2.5.6 Yeniçerilerin Ayaklanma Nedenleri ve Sonuçları.....	14
2.5.7 Osmanlı’da Ayak Divanı.....	15
2.6. BAĞDAT.....	16
2.6.1 Osmanlılar İçin Önemi.....	16
2.7 OSMANLIDA HAREM.....	17

2.7.1 Valide Sultan ve Harem.....	18
2.7.2 Padişahlar ve Anneler.....	19
2.7.3 Valide Dairesi.....	19
2.7.4 Cariyeler.....	20
3.OYUNDA Kİ KARAKTER ÇÖZÜMLEMELERİ.....	21
3.1 MURAD.....	21
3.2 EŞKİYA VE ZORBALARLA MÜCADELE.....	26
3.3 YASAKLAR.....	26
3.4 BAĞDAT'IN FETHİ.....	27
3.5 KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ.....	28
3.6 “MURADI”.....	30
3.7 MURAD DÖNEMİ ÖNEMLİ OLAYLAR.....	33
3.8 KÖSEM SULTAN.....	36
3.9 TOPAL RECEP PAŞA.....	40
3.10 NEF'İ.....	41
3.10.1 Sanatı.....	41
3.10.2 Muhali Kimliği ve”Silham-ı Kaza”.....	41
3.11 BEKRİ MUSTAFA.....	46
3.12 KARA MUSTAFA PAŞA.....	47
3.13 KARAKTERLER.....	50
3.13.1 Hafız Paşa.....	50
3.13.2 Silahtar Ağa.....	50
3.13.3 Yeniçeri ve Sipahi Zorbaları.....	50
3.13.4 Bostancıbaşı.....	50
3.13.5 1,2,3,4 İstanbullu.....	50
3.13.6 Dilfigar.....	51
3.13.7 Şeyhlislam Ahizade Hüseyin Efendi.....	51

3.13.8 Köse Mehmet Ağa.....	51
3.13.9 Cellat Kara Ali.....	51
3.13.10 Hekimbaşı.....	52
3.13.11 Kara Mustafa Paşa.....	52
4. SAHNE ANLAM BİRİM ÇALIŞMASI	53
4.1 OLAYLAR DİZİSİ.....	53
4.2 MURAD OYUNUNDA DÜŞÜNCE.....	59
4.2.1 Öz ve Biçim Özellikleri.....	59
5.METİN İNCELEMESİ VE DRAMATURJİ.....	64
5.1 SAHNE/MEKAN/KARAKTERLER.....	64
6.”TRAGEDYA” VE TRAJİK AKSİYONUN “IV MURAD” ÖZELİNDE İNCELENMESİ.....	81
6.1 TÜR OLARAK TRAGEDYA,TRAJİK AKSİYON VE IV MURAD.....	81
6.2 TRAJİK AKSİYON VE TRAJİK KARAKTER.....	81
7. SONUÇ.....	91
KAYNAKÇA.....	92

1.GİRİŞ

Tiyatro oyunlarının diğer yazınsal türlerden, sözgelimi, öyküden, romandan ayıran özelliği okuyucusunu çok katmanlı bir alılmama sürecine çekmesi; oyun metninin alımlanması, sahne yorumunun alımlanması ya da oyun metniyle sahne yorumunun karşılaştırılarak alımlanması vb.

Tüm bunların ışığında resmi tarihsel oyunlardan “Bağdat Hatun” oyununun incelenmesini, “Bağdat Hatun” karakterinin analizini yapacağız ve yapı bozum tekniği uygulaması gerçekleştirmeye çalışacağız.

Klasik oyunların çağdaş bir yaklaşımla sahnelenmesinde kimi yönetmenin oyun metninden bütünüyle koparak yepyeni bir yaratım sürecini başlatması, yeni sahne uyarlamalarına yol açıyor. Bu yapacağımız çalışma oyun metninden yararlanarak yapacağımız yapı sökümlerini uygulamasıyla metin stratejilerine de değineceğiz.

Bu çalışmanın temel amacı, her oyunun kendi alılmamasını koşullandığını, metin alımlanma biçimini önceden belirlendiğini göstermek, yapı sökümlerini tekniğiyle okurun/izleyicinin anlamın üretilmesinde etkin katkısının nasıl olabileceğini ortaya çıkarmaktır.

Yazar, yazmak istediği şeyi kendi söylemine hizmet edecek biçimde seçer, ayıklar, bunları kurmaca düzeyinde yoğurarak, yapıtının kendine özgü dünyasını kurgular. Yazarın, bu dünyanın kurgulanma aşamasında oluşturduğu iskelet, yani eseri biçimlendirme yöntemi, metnin kendi içindeki göstergelerinin birbiriyle olan ilişkisini belirleyen kendine has yasaları ortaya çıkarır. Okurun alımlanmasını yönlendiren, okurla iletişimin ana çizgilerini ve okurun metindeki rolünü belirleyen temel nokta, yazarın metin kurgusudur. Yapı sökümlerini uygulamasıyla; yazarın kurguladığı yapıyı nasıl biçimlendirdiğini, içeriğini bu iskelete nasıl ördüğü, hangi göstergeleri kullandığıdır.

Anlaşılaçağı gibi, ilk çağrı yazardan gelmiş olsa da, çağrıya kulak verildiği anda başlayan iletişim süreci, aslında metinle okur arasında gerçekleşir. Bu çağrı metinle okur arasında karşılıklı değişim sürecinin de başlaması demektir.

Dilfigar gibi aslında Sultan Murat'ın hayatında önemli bir yeri olacağı beklenen ve yapı içinde dramatik anlam taşıyan kişilerden biri olmasına rağmen yeterince işlenmemiş hatta atıl bırakılıp bu oyun kişinin sonu hakkında bile net bir şekilde bilgi edinmemize izin verilmemiştir. Dilfigar aslında bu öykü içinde zorbalarm yaptıklarını öğrendiğimiz en etkileyici karakterlerden biri olarak oyuna sokulmuş, ancak onun psikolojik derinliğı, Murat'la, Kösem Sultan'la ve çevresiyle ilişkisi sıkı örülememiştir. Bir çok yerde hatalarını farkına varan ve özeleştiri yapabilen IV. Murat'ın “yanlış”larına neden devam ettiğinin gerekçeleri, onun iç dünyasında yaşadığı çelişkilere bağlanmıştır. Zîra bu tarihsel karakteri savaşa, ölüme, cinayete ve yakın çevresiyle ilişkisindeki ani kararlara iten şey yine toplumsal çevre ve iktidar ilişkileridir.

Sonuç olarak Osmanlı tarihinin önemli karakterlerinden biri olan IV. Murat, yazar Turan Oflazoğlu tarafından bütün kişisel özellikleri, derinliğıyle çizilmeye çalışılmıştır. Ancak IV. Murat'ın siyasi kişiliğı ve eylemleriyle psikolojik özellikleri birarada ele alınırken, onun yaşadığı dönüşümün evreleri yer yer eksik bırakılmıştır. Sahneleme sürecinde de giderilmesi mümkün olan bu handikaplar dışında Turan Oflazoğlu'nun “IV. Murat” oyunu Türk Tiyatrosu'nda “tarihsel dram” kategorisindeki önemli oyunlardan biridir. Yazar bu oyunuyla “düzen devlet için mi, halk için mi?”, “halk devlet için mi, devlet halk için mi?”, “iktidar kimin için?” gibi tematik sorular sordurarak güncel – toplumsal sorunlara dair seyircinin düşünce üretebilmesini sağlamaktadır.

Bütün bunların ötesinde Turan Oflazoğlu'nun “IV.Murat” adlı oyunu, Osmanlı tarihinde önemli bir yeri olan ve bugün de eylemleriyle tartışılan bir padişahın tiyatro sahnesinde bir tragedyaya kahramanına nasıl dönüştürüldüğüne dair önemli bir örnektir.

Tez kapsamında tarihsel karakterlerin, birer tragedyaya kahramanına nasıl dönüştüğünü saptamak için öncelikle IV.Murad döneminin çok detaylı biçimde incelenmesi gerekmektedir. Bu sayede tarihsel karakterleri oluşturan unsurlar ortaya çıkacaktır. Karakter

incelemeleri sonrasında ise bu tarihsel kişilerin nasıl “oyun kişisine” dönüştüğü belirlenecektir.

2.DÖNEM VE KARAKTERLERİ OLUŞTURAN UNSURLAR

2.1 DÖNEM

2.1.1 Osmanlı Devleti'nde Ekonomik – Politik Durum

("Duraklama Dönemi")

II. Selim'den sonra Osmanlı tahtına oturan III. Murad döneminden (1574-1595) itibaren Osmanlı Devletinin giriştiği savaşlar çok uzun sürmeye ve devletin aleyhinde olmaya başladı. Nitekim 1578 yılında başlayıp çeşitli aralıklarla 1639'a kadar sürmüş olan İran savaşları, **Osmanlı duraklamasının** başlıca sebeplerinden biri olmuştur. İran'a karşı koyabilmek için devamlı Anadolu'dan asker desteği verilmiş, bu durum zamanla Anadolu'da dengelerin bozulmasına yol açmıştır.

2.1.2 Celali Hareketi

1593-1606 Avusturya yeniçerilerin sayısı fazlasıyla arttırıldığı gibi, Anadolu'da ücretle pek çok tüfekli sekban askeri yazıldı. Sekban askerine ihtiyaç kalmadığı zamanlarda parasız kalan bu eli tüfekli gruplar, Anadolu'da halkı haraca kesmeye ve saldırılara başladılar. Bozgunculukları sebebiyle tımarları ellerinden alınan sipahiler de onlara katıldı. Böylece 1596-1610 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğunu temelinden sarsan **Celâli hareketi** baş gösterdi. Anadolu'da yağma ve çapulculuğa başlayan Celâlilere İran yanlılarının da katılıp, İran'ın bunları desteklemesi neticesinde, isyanlar kısa sürede büyüdü. Öyle ki, Anadolu'da etrafına 30-40 bin kişilik kuvvetler toplayan Celâli liderleri çıktı. Bunlar, emirleri altındakileri bir ordu biçiminde teşkilatlandırıyorlar ve üzerlerine gönderilen devlet güçleriyle çetin muharebelere girişiyorlardı. Devletin İran ve Avusturya ile savaş halinde olmasından da yararlanan Celâliler, Anadolu'yu baştan başa yakıp yıktılar. Paniğe kapılan köylüler, topraklarını bırakarak şehir ve kasabalara sığınmaya çalışıyorlar, varlıklı olanlar İstanbul'a, Kırım'a veya Rumeli'ye kaçıyorlardı. Bu durum Sultan I. Ahmed Han'ın dirayeti ve vezir-i azam **Kuyucu Murad Paşa'nın** üç yıl süren mücadelesi sonrasında önlenebildi. Bu süre içinde öldürülen Celâli sayısının 65 bini bulması, Anadolu'nun içine düştüğü durum hakkında bir fikir vermektedir.

2.1.3 İktisadi Yapı ve Ordu

1580'lerden itibaren batıdan büyük ölçüde gümüş gelmesi sonucu fiyatların düşmesi üzerine yaşanan ve fiyatlar ihtilali denen karışıklık başgösterdi. Bu durum karşısında küçük timar sahipleri, uzak ve masraflı seferlerden kaçınmaya başladı. Diğer taraftan Orta Avrupa'da yapılan savaşların usullerinde meydana gelen değişiklikler, tüfekli yaya askere olan ihtiyacı ortaya çıkardı. Ayrıca timarlı sipahiler, silah ve teçhizat bakımından değil, teşkilat ve taktik bakımından da, modern savaş şekline ayak uyduramıyorlardı. Bu sebeplerle devlet, yeniçeri sayısını arttırmaya ve sekban-ı saruca adı altında tüfekli Anadolu leventlerini ücretli asker olarak kullanmaya başladı. Yine bu devrede, artık işe yaramayan yaya ve müsellemler ve voynuklar gibi bazı eski askeri birlikler de kaldırıldı.

Sonuçta, timar sisteminin bozulması devletin iktisadi yapısını da etkilemiştir. Timarlı sipahilerin boşalttığı dirliklerin gelirini eskisi gibi toplayıp devletin hazinesine aktarmak mümkün olmamıştır. Bu dirliklere gönderilen tahsildarlar, zamanla büyük servet sahibi olarak nüfuz kazanmış ve devletin başına bela kesilmişlerdir.

2.1.4 “Kaht-ı Rical” ya da “Adam Yokluğu”

Sokullu Mehmed Paşanın ölümünden (1579) Halil Paşanın sadrazamlığına kadar geçen otuz sene zarfında hükümet reisliği makamına geçen 19 vezir-i azam içinde, bu mevkiye layık olanların sayısı üçü geçmemektedir. Bu durum son devirde “kaht-ı rical” denilen adam yokluğunun daha 17. yüzyıldan itibaren görülmeye başladığının da işaretidir. Bütün bu olumsuzlukların başlangıcına rağmen padişahlar, dünya hakimiyeti davalarına samimiyetle bağlı bulunuyorlardı. Nitekim onlar yine Alman hükümdarlarını imparator ve kendilerine denk kabul etmiyor, onlarla yapılan anlaşmaları kendi lütuf ve ihsanları sayıyorlardı. Osmanlı siyasî gücü gibi, sosyal nizamı da devam ediyordu. Ayrıca ticaret ve sanat hayatında ahlâkî nizam ve geleneklere aykırı bir hareket nâdir görülüyor ve bu gibi durumlar esnaf teşekküllerinin (loncalar) şiddetli denetim ve kontrolüne sebep oluyordu. Böylece devletin bir müdahalesi olmadan sosyal kurumlar genel düzeni koruyordu. Bu konuda Fransız elçisi D. Chesneau; "(Osmanlı şehirlerinde) düzen ve asayiş inanılmaz derecede kuvvetliydi. Geceleyin şehirleri muhafaza için, elinde bir sopa ve fenerle gezen tek

bir kimsenin dolaşması kâfi idi. Halbu ki Paris'te aynı iş, bir kıta askerinin başında bir kumandan tarafından, zorlukla yapılıyordu" demektedir. Thevanot ise "Bir milyonluk büyük İstanbul şehrinde dört yılda dört öldürme vakası görülmemiştir. Ticarî emtia ile dolu olan muazzam kervansaraylar, bir tek adam tarafından korunuyor" der.

Osmanlı Türkleri, 17. yüzyılda, zaferler kazanırken, bazan da yenilgiler görüyor, böylece önceki döneme göre, bir duraklama içinde bulduklarını anlıyorlardı. Ancak duraklamanın sebeplerini araştıran Türk düşünürleri askerî, idarî ve ilmî müesseselerde gördükleri bozuklukları ıslah etmek sayesinde, İmparatorluğun eski gücünü tekrar kazanacağına, medenî ve manevî üstünlüğün kendilerinde olduğuna inanıyorlardı. Fakat kanun ve nizamlardaki bu düzelme, otorite sahibi bir padişah idaresinde mümkündü. Bir de artık ortalıkta tek bir padişah adayı bulunmuyordu. Bir noktada vezirlerin nüfuzları konuşuyordu. Bu sebepten ilk öldürülen padişah, sultan II. Osman olmuştu. Böylece padişahların, devletin aksayan yönlerine neşter vurabilmesi kolay görünmüyordu.

Ayrıca timarlı sipahi ordusunun gücünü kaybetmesi, buna karşılık yeniçeri ordusu miktarının aşırı derecede artışı, merkezde büyük bir gücün doğmasına yol açtı. Yeniliklere karşı çıkan bazı devlet adamları da, her fırsatta bu gücü kullanmaya başlayarak, devletin ve yeniçeri ocağının sonunu hazırlamaya başladılar.

Nitekim III. Mehmed Han'dan sonra, ilk defa ordunun başında sefere çıkan II. (Genç) Osman (1621), Yeniçeri kuvvetlerinin bozulmakta olduğunu gördü. Ancak onun, ocağı ıslah girişimi, Osmanlı tarihinde ilk defa bir padişahın kul eliyle öldürülmesi hadisesini ortaya çıkardı. Bununla birlikte, II. Osman'ın öldürülmesinden ders alan IV. Murad Han, parlak zekâsı, tedbirli siyaseti ve gücü sayesinde, devlete yükselme devirlerini hatırlatacak bir canlılık getirdi.

IV. Murad Han, İran üzerine düzenlediği Revan ve Bağdat seferlerine giderken, öncelikle Anadolu'daki sipahi zorbalarını ve "mütegallibe" denilen, zorla işbaşına gelmiş veya yolsuzlukla zengin olarak nüfuz sahibi olmuş zümreyi temizleyerek, ülke içerisinde istikrarı

sağladı. Daha sonra Revan ve Bağdat seferlerinden zaferle çıkan Sultan, İran'la çeşitli aralıklarla 16 yıldır devam eden savaşa son verdi. Kasr-ı Şirin Anlaşması diye meşhur olan antlaşmanın hükümleri, çok az bir değişiklikle günümüze kadar geldi.

IV. Murad Han'ın genç yaşta ölümü (1640) ve daha sonra Sultan İbrahim'in, âsiler tarafından şehit edilmesi (1648) üzerine IV. Mehmed'in henüz yedi yaşındayken tahta çıkması, zaman geçtikçe ocak ağalarının, iderede nüfuz kazanmalarına yol açtı. Yeniçeri ve sipahi ağaları, vezirlerin seçilmesinde en önemli rolü oynuyorlardı. Bu durum devletin siyasî yapısını ve malî durumunu bozdu. Her iş ağaların eline geçip, kendilerine hiç bir surette muhalefet edecek kimse kalmadı. Bunlar, asker mevcudunu yüksek göstermek suretiyle fazla ulûfe aldıkları gibi, yaptıkları tayinlerden de yüklüce rüşvetler çekiyorlardı. Bu ve benzeri olaylar, zaman zaman önlenmesine rağmen, 1656 yılında Köprülü Mehmed Paşanın sadârete getirilmesine kadar sürdü. Bu tarihe kadar defalarca sadrazam değişikliğine rağmen, devletin hayrına çalışan, Tarhuncu Ahmed Paşa'dan başkası çıkmamıştı. Merkezde süren bu bozukluk devresinde, cahil ve iktidarsız vezirlerin, eyaletlere rüşvetle adam tayin etmeleri, halkın yine zorbalar eline düşmesine sebep oldu. Yapılan mezalimler yüzünden, köylü halkın bir kısmı çiftini bozup eşkiyalığa başlamış, bir kısmı da şehir ve kasabalara sığınmıştı. Kalanlar ise eziliyordu. Önce Kuyucu Murad Paşa'nın ve daha sonra IV. Murad Hanın şiddetli darbeleriyle bu isyan ve şakâvetler önlenmişse de, merkez zayıf düştükçe yine baş kaldırmalar meydana çıkıyordu. IV. Mehmed Hanın ilk sekiz senesinde de bu durum bütün şiddetiyle devam etti.

2.2 OSMANLI DEVLETİ YÖNETSEL YAPI

2.2.1 Padişahların Başa Geçmesi (Veraset Sistemi)

Osmanlı Devletinde kimin padişah olacağı konusunda kesin bir kural yoktu. Osmanlı ailesinin bütün erkekleri taht üzerinde hak sahibi idiler. Bu nedenle padişah ölünce oğullarının hangisinin tahta geçeceği konusunda devlet yönetimindeki etkili grupların

(ümera, ulema vb.) tercihleri önemli rol oynuyordu. Eski Türk Devlet geleneğinden kaynaklanan bu sistem (Kut anlayışı) taht kavgalarına neden oluyordu. I.Ahmet zamanında yapılan değişiklikle “en yaşlı” ve “akıllı” olanın (**ekber ve erşed**) padişah olması esası benimsendi.

2.2.2 Padişahların Yetiştirilmesi

16. yüzyılın sonlarına kadar şehzadeler 14-15 yaşlarına gelince, Anadolu'daki sancaklara sancakbeyi olarak gönderilirdi. Burada bir lala'nın yanında devlet yönetiminde tecrübe kazanmaları sağlanırdı. III. Mehmet'ten sonra şehzadelerin sancağa çıkma usulü kaldırıldı. Şehzadeler sarayda güvenlik gereği kafes denen odalarda yaşadılar.

2.3 SARAY

Padişahın hem özel hayatının geçtiği, hem de devletin yönetildiği yerd. Saray **Enderun** ve **Birun** olmak üzere iki bölümden oluşuyordu. Bu iki bölüm **Bab'üs-saade** (Orta kapı) denilen kapıyla birbirine bağlanmıştı.

Enderun: Padişahın özel hayatının geçtiği sarayın iç bölümüdür. Burada padişahın hizmetine bakan güvenilir kimselerin bulunduğu hizmet ve eğitim odaları ve harem bulunuyordu. Enderundaki odalar şunlardır:

Birun: Sarayın dış bölümüne denirdi. Bîrûnda geniş bir yönetici kadro yer alırdı. Yeniçeriler, Topçular ve Cebeciler, Mehterler, Müteferrikalar (Enderundan çıkma içoğlanlar, beyzade çocukları, devlet ileri gelenlerinin çocukları.)

Padişah Hocaları, Hekimbaşı, Çavuşlar ve Çavuşbaşı (Haberleşme ve elçilik görevini yapar) Ayrıca Müneccimbaşı, Mimarbaşı, seyisler, okçular, Darbhane emini vb...

Osmanlılar'da ilk saray Bursa da yapılmıştı. Başkent Edirne olunca burada daha büyük bir saray yapılmış, İstanbul'un fethiyle Fatih Beyazıt'taki mevcut sarayda oturmuş, buranın yeterli gelmemesi üzerine aynı yerde başka bir saray yaptırılmıştı. Eski Saray denilen bu sarayın da yeterli olmaması üzerine Topkapı Sarayı (yeni saray) yapılmıştır. Padişahlar 19. yüzyıla kadar burada oturmuşlar, 19. yüzyılda Dolmabahçe, Beylerbeyi, Çırağan ve Yıldız sarayları yapılmıştır.

2.4 DİVAN-I HÜMAYUN

Bugünkü Bakanlar Kurulu gibi çalışır. Fatih Sultan Mehmet padişahların divân toplantılarına katılma geleneğine son vererek, toplantıları kafesli bir pencerenin arkasından takip etmiştir.

Ayak Divânı: Olağanüstü durumlarda toplanan divan.

Vezir-i Azam (Sadrazam): Bugünkü başbakan durumunda olan veziri azam, padişahın vekili olarak görev yapar ve onun altın mührünü taşırdı. Divana başkanlık eder, padişah sefere katılmıyorsa ordunun başına geçer, bu görevi sırasında **serdarı ekrem** sıfatıyla padişahın bütün yetkilerini kullanırdı.

Kubbe altı vezirleri: Bugünkü devlet bakanları durumunda olan kubbe altı vezirlerinin sayıları 5-7 arasındaydı.

İlmiye (Ulema) Ehli Şer Medreselerde iyi eğitim görmüş, devletin adalet, eğitim ve yargı görevlerini üstlenen gruptu.

Şeyhülislam : Divana katılan fakat oy kullanmayan şeyhülislamın protokoldeki sırası veziri azamla aynıydı. Hem ilmi kişiliği, hem de fetva verme yetkisi dolayısıyla şeyhülislama büyük saygı gösterilirdi. Önemli devlet işleri hatta padişahların görevden alınması için şeyhülislamın fetvası gerekiyordu. Şeyhülislam idam cezasına çarptırılmaz, tutuklanamaz ve hapsedilemezdi.

2.5 OSMANLI'DA ASKERİ YAPI VE GÜVENLİK BİRİMLERİ

2.5.1 Yeniçeri Ocağı

Avrupa'da kurulan devamlı ordudan bir asır önce oluşturulan Yeniçeri ordusu, Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde dünyanın en mükemmel ordusu haline getirilmişti. Bu ordu, teşkilât ve disiplini ile bu sıfatı taşımaya hak kazanmıştı. Osmanlı Devleti'ni kuran ve kısa bir zamanda sınırları Rusya, Lehistan, Macar ovaları ile Viyana, Venedik önlerine, İran, Arabistan ve Mısır çöllerine kadar götüren hükümdarların en büyük dayanaklarından biri bu ordu olmuştur.

Bu ocağın kuruluş sebebi, mevcut askerin azlığına rağmen, fetihlerin çoğalıp sınırların genişlemesi ve eldeki askerin de bu sınırları koruyamaz duruma gelme endişesi idi. Halbuki hem Rumeli'yi elde tutabilmek hem de yeni fetihlerde bulunabilmek için devamlı ve hükümdarın emir komutası altında bir askerî birliğe ihtiyaç vardı. Benzer teşkilâtlar, yani esirlerden istifade etme sistemi, daha önceki Müslüman ve Müslüman Türk devletlerinde de vardı. Bu noktada Osmanlıların, Selçuklular ile Memlûkluların örnek aldıkları anlaşılmaktadır.

Yeniçeriliğin ilk kuruluşunda, orduya bin kadar yeniçeri alınmıştı. Bunların her yüz kişisine komutan olarak daha önce Türklerden meydana getirilen yaya askeri usûlüne uygun olarak bir "Yayabaşı" tayin edilmiştir.

2.5.2 Kostümleri

Yeniçeriler, başlarına börk ismi verilen beyaz keçeden bir başlık giyerlerdi. Bunun arkasında ise yatırtma denilen ve omuza kadar inen bir parça yer almaktaydı. Yeniçeriler börklerini eğri, subayları da düz giyerlerdi. Fâtih kanunnâmesinde belirtildiğine göre yeniçeri taifesine her yıl beşer zir'a laciverd çuka ve otuz iki akça "yaka akçası" ile her birine başına sarması için altışar zir'a astar verilmesi hükmü konmuştu.

Her yeniçeri bölüğüne "Orta" denirdi. Her ortanın da komutanı olan ve "Çorbacı" denilen bir subayı bulunurdu. Sekban ve Ağa bölüklerinde bu komutana "Bölükbaşı" denirdi.

2.5.3 Yeniçeri Ağası

Yeniçeri Ağası, Ocağın amir ve kumandanıydı. Normal rütbesi beylerbeyi (orgeneral) idi ve "Ağa" denilirdi. Fakat vezirlik (mareşallik) verilenler vardır ve bunlar Ağa Paşa diye anılmışlardır. Divan-ı Hümayun (Bakanlar Kurulu) üyesi, yani aynı zamanda bakandı.

Yeniçeri Ağası, Yeniçeri Ocağı ile Acemi Ocağı işlerinden sorumluydu, İstanbul inzibatı ile ilgiliydi. Yeniçeri Ağalarının zaman zaman İstanbul'da kol gezerek ortalığı teftiş ve güvenliği sağlaması kanundu. Ağa, devriye gezerken yolsuz ve kanuna aykırı harekette bulunanları yakaladığı zaman; asker ise mensup olduğu kışlasına gönderip amirleri vasıtasıyla cezalandırır, asker değilse kendisi falaka ile dövdürür veya hapsedirirdi. Asılacak olan şahısları yakaladığı zaman eğer adam ocaktan değilse; sadrazama gönderir veya ocaktan ise kendisi hapsedir, katletmek gerekirse sadrazamdan onayını ister veya padişahın fermanını alırdı. Sadrazamdan sonra gelen Yeniçeri Ağasının hem sivil, hem de askeri görevleri vardı. Esnafı denetlemesi de onun görevlerindendi. Başkentin güvenliği ile sarayın koruması da ona aitti.

Bu nedenle hükümdarlar, bunların güvenilir ve sadık kimselerden olmasına dikkat ederlerdi. Yeniçeri Ağalarının azl ve tayini 1593'e kadar doğrudan padişah tarafından gerçekleştirilirken, bu tarihten itibaren veziriazamlara intikal etmiştir.

Yeniçeriler, maaşlarını (ulûfe) üç ayda bir alırlardı. Bu konuda ocağın en büyük âmiri olan Yeniçeri Ağası ile herhangi bir nefer arasında fark yoktu. Onun için Yeniçeri Ağası da bu ulûfe işine dahil edilirdi. Ulûfe, pâdişahın nezâretinde büyük bir merasimle her ortaya torbalar halinde tevzi edilirdi.

XVI. yüzyıla kadar devşirmeden toplananlardan başkası katılamazken 990 (1582) senesinde Sultan III. Murad (1574-1595)'in, şehzadesi Mehmed için düzenlenen sünnet düğününe katılan bir sürü cambaz, hokkabaz ve oyuncunun mükafat olarak bu ocağa kayd olmaları, ocağın yavaş yavaş bozulmasına sebep olmuştu. Devletin kuruluşundan kısa bir süre sonra teşkil edilen Yeniçeri Ocağı, belirtilen olaydan sonra hariçten insanların ocağa girmesiyle bozulmaya yüz tutmuştu. Çünkü, eğitimsiz ve başıboş kimselerin ocağa girmeleriyle bu askerî teşkilât, doğrudan siyasete katılan, devlet adamlarını tayin veya azlettiren, padişahları tahttan indiren veya tahta çıkaran bir kuvvet halini almıştı. Gerçekten de onların zorbalıklarını ve yaptıkları kötülöklere işaret eden (1826) tarihli bir hüküm İstanbul Kadısına gönderilmiştir. Bu hükümde şöyle denilmektedir: "Allah'a, Peygambere ve sizden olan ûlu'l-emre itaatediniz" âyet-i kerimesi muktezasınca kaffe-i mü'min ve muvahhid

olanlar, emr-i ulu'l-emre itaat ve inkiyad ile me'mur olup bir müddetten beri Yeniçeri nâmına olan eşkıya makulesi, hilâf-i ser'-i şerif, daire-i ittattan huruc ederek fürce bulması cihetiyle gerek memâlik-i mahrûsede ve gerek dâri's-saltanat-ı seniyyede her bir şey çığrından çıkmış ve ol makule esrar-ı nâsin garazları olan mel'aneti icra zımında her bir şeye müdahale daiyesine düşmelerinden nasi, Ümmet-i Muhammed'in mal ve canlarından emniyetleri kalmayıp rahatlarına hâlel gelerek bayağı alış verişlerine varınca fesada varmış..." Bu hükümde de açıkça görüldüğü gibi Yeniçeri askeri her şeye müdahale etmeye başlamış buna karşılık gerçek görevi olan askerliği tamamen unuttur olmuştur. Zira onlar, askerlik yerine esnaflıkla uğraşıyorlardı. XVII ve XVIII. asırlarda sık sık ayaklanmışlardı. Bunun üzerine ocak, "Vak'a-i Hayriye" diye isimlendirilecek olan bir karar ve hareketle 15 Haziran 1826'da Sultan İkinci Mahmud tarafından lagv edilerek ortadan kaldırıldı.

2.5.4 Sipahiler

Osmanlı eyâlet kuvvetlerinin en kalabalık ve önemli sınıfını atlı birlikleriyle onlar oluşturuyordu. Devletin büyüyüp gelişmesinde başlıca rolü oynayan topraklı ve tımarlı süvari teşkilatı, daha önceki Müslüman Türk devletlerinde de vardı. Osmanlılar, bu sistemi daha da geliştirmişlerdi. Bu sayede Osmanlılar, bir taraftan toprağın işlenmesini sağlarken, öbür taraftan devletin atlı ihtiyacını gideriyorlardı. Kuruluş döneminden itibaren devam edegelen bu sistem, uzun müddet devam etmişti. Böylece devletin asker ihtiyacı, kendilerine tımar vermek suretiyle halk tarafından karşılanıyordu.

Dirlik verilen tımar sahibi, elindeki imkânlardan istifade ile "Cebelû" veya "Cebelî" denilen bir askerî güç bulundurmak zorunda idi. Tımarlı sipahilerin besleyecekleri asker (cebelû) sayısı, tımarın gelirine göre değişiyordu. Sefer esnasında tımar sahibi olan sipahi, cebelûleri ile birlikte harbe istirak etmek zorunda idi. Aksi takdirde geri verilmemek üzere tımarı elinden alınırđı. Meşru bir mazeretinden dolayı gelemeyen veya beylerbeyinin emri ile güvenlik mülahazasıyla yerinde kalıp sefere istirak etmeyenler için böyle bir ceza uygulanmazdı. Atlı olan bu askerî sınıf, binicilikte ve kılıç kullanmada son derece maharet sahibi idi. Piyadelerin korunması bunların sayesinde mümkün oluyordu.

Cebelûler, genellikle Anadolu gençlerinden teşkil ediliyorlardı. Bununla beraber bazen sipahinin para ile satın aldığı veya savaşlarda esir etmiş olduğu kimselerden de olabiliirdi.

Cebelûnun bütün masrafı "sahib-i arz" da denen tımar sahibine aitti. Sipahi, kendi bölgesinde veya bağlı bulunduğu sancak dahilinde oturmak zorunda idi. Alaybeyleri ise sipahileri ile birlikte bağlı buldukları sancakbeylerinin, onlar da eyalet valisi olan beylerbeyinin komutası altında sefere giderlerdi. Tımarlı sipahilerin iyi atları, kılıç, kargı, kalkan ve okları ile başlarında miğfer, üstlerinde de zırh bulunurdu. Savaş esnasında ordunun sağ ve solundaki kanatları teşkil ederek hilal şeklini almak suretiyle yandan gelecek saldırılara karşı merkezi muhafaza ediyorlardı. Savaşta ölen sipahinin çocukları devlet tarafından himaye edilir ve çocuklarından birine dört bin, ikincisine üç bin akçalık tımar bağlanırdı.

Bilindiği gibi mirî arazi rejiminin bir sonucu olarak ortaya çıkan dirlik sisteminde sipahî, toprağın gerçek sahibi değildir. Bu sebeple o, tasarruf hakkını elinde bulundurduğu araziye herhangi bir şekilde satamayacağı gibi varislerine miras da bırakamazdı. O, devlet tarafından belli hizmetler karşılığında kendisine verilen araziye kullanma (tasarruf) yetkisine sahiptir. Kanunnâmelerle belirlenen kuralların dışına çıkamazdı. Bu bakımdan, görevini kötüye kullandığı veya tımarında çalışanlara zulmettiği kesin olarak belirlenen sipahinin toprağı elinden alınırdı. Kendisi ayrıca cezaya da çarptırılırdı.

Kanunî Sultan Süleyman'ın son zamanlarına kadar Türk ordusunun en güçlü askeri olan tımarlı sipahi, bilhassa XVI. yüzyılın sonlarından itibaren bu sınıfın arasına da yabancıların girmesiyle yavaş yavaş bozulmaya yüz tutmuştu. Bunların, disiplinli olmaları, Kapıkulu ocakları ile bir denge sağlıyordu. Tımarların önemlerini kaybetmesi, tımarların muharib olmayan sınıflara verilmesi ve bazı tımar gelirlerinin "mukataa-i miriye" adı ile hazineye aktarılması, bunların nüfuzlarının azalmasına neden oldu. XVII. yüzyılın ortalarından itibaren hizmet bölüklerinin kaldırılması üzerine tımarlı süvariler, adeta yaya, müselleme ve yörükler gibi top, cephaneye ve diğer harp levazımını, nakletmek, kalelere zahire götürmek, tamir işlerinde hizmet görmek ve benzer daha nice geri hizmetleri ile vazifelendirildiler. Bu uygulama, teşkilat için ikinci bir darbe oldu.

XVII. yy başlarına kadar Anadolu ve Rumeli'deki tımarlı sipahîlerle, bunların kanunen beraberlerinde harbe götürmeye mecbur oldukları "Cebelû" sayısı 90 binden fazla iken bu

miktar, sonraları üçte bire inmişti. Tımarlı sipahi askerinin azalması sonucunda valiler, kapılarında besledikleri derme çatma levend, sarıca, sekban gibi kuvvetlerle bunların yerlerini doldurmaya çalıştılar.

2.5.5 Diğer Güvenlik Birimleri

Sadrazamdan sonra yetkili ve en büyük sorumlu olan **Yeniçeri Ağası** suç işleyenleri **falakacılara** dövdürerek, hapsedirmişlerdir. Falakacılar, yeniçeri ağasının emrinde falaka taşıyan acemi kişilerden oluşmuştur. Yeniçeri Ağasından sonra asayiş ve inzibati korumakla yükümlü **böcekbaşı** bulunurdu. “Zabıta-ı Hafiyeye” işlerine bakan Böcekbaşı, o zamanın Polis Müdürü demektir. Böcekbaşının yanında onun emrini yapmaya memur olan **Salmalar** vardı. Salmalar, bugünkü sivil memurların yaptıkları işleri görürlerdi. Salmaların yakalayıp Böcekbaşının önüne getirdiği kimseler hakkında çok sert tahkikat yapılır ve suç işlediği anlaşılan kimseler çok şiddetli cezalara çarptırıldı. Gece zabıtasını idare etmekle görevli olanlara da “**Ases**” denmişti. Bunların sorumlusu da “**Asesbaşı**” adı verilen kişilerdi. **Cebecibaşı** ve **cebeciler**; Ayasofya, Kocapaşa ve Ahırkapı taraflarının, Kaptanpaşa; Kasımpaşa ve Galata semtinin, **Topcubaşı** ve **topcular**; Tophane semti ile Beyoğlu'nun, Bostancıbaşı ve bostancılar; Üsküdar, Eyüp, Kâğıthane, Boğaziçi, Kadıköy, Adalar ve Ayestafanos'un kamu düzen ve güvenliğini sağlamışlardır. Zamanla bu teşkilâtlar görevini yapmamaya, asayişe hiç önem vermemeye başlamışlardır. 1826 yılında Yeniçeriliğin kaldırılmasının ardından diğer birimler de kaldırıldı.

2.5.6 Yeniçerilerin Ayaklanma Nedenleri ve Sonuçları

Askerî alandaki başarısızlıkları önlemek için 17. yüzyıldan itibaren askeri teşkilatta yeni düzenlemelere ihtiyaç duyuldu. Ancak bu düzenlemelere Yeniçeri ocakları karşı koydular. Yeniçerilerin başlıca ayaklanmaları şunlardır:

17. yüzyılın başında sadrazamın görevden alınması için padişah III. Mehmet'i ayak divanına çağırılmışlar, padişah istekleri kabul etmek zorunda kalmıştır. Padişah II.Osman Lehistan seferi sırasında yeniçerilerin isteksiz davranışını görünce, sefer dönüşü

Anadolu,Mısır ve Suriye'den toplayacağı askerle yeniçerileri kaldırmayı düşünmüş, ancak bunu öğrenen yeniçeriler ayaklanarak II.Osman'ı öldürmüşlerdir.

IV.Murat saltanatının ilk yıllarında yeniçerilerin isteklerini kabul etmek zorunda kalmış, fakat sonra sert tedbirlerle onları sindirmiştir. IV.Mehmet zamanında zorbalıkları devam eden yeniçeriler 1656'da devlet adamlarını öldürdüler. 1687'de IV.Mehmet'i tahttan indirerek yerine II.Süleyman'ı geçirdiler.

Nizam-ı Cedidi kuran III. Selim'i tahttan indirdiler. (Kabakçı Mustafa Ayaklanması)

Yeniçerilerin ayaklanma sebepleri şöyle özetlenebilir:

Padişah ve diğer devlet adamlarının yeniçeri ocaklarında düzenlemeler yapmak istemeleri,
Saray entrikaları sonucu vezir veya diğer devlet adamlarının yeniçerileri kışkırtmaları
Padişah değişikliğinde cülus bahşişi aldıklarından padişahları tahttan indirerek yerine
yenisini geçirmenin işlerine gelmesi
Pek çoğunun İstanbul'da esnafılık gibi işlerle uğraşmalarından sefere gitmek istememeleri,
Maaşlarının düşük ayarlı para ile ödenmesi,
Denge unsuru olan tımarlı sipahilerin ortadan kalkmasıyla devlet içinde en etkili güç haline
gelmeleri,
Tımar sisteminin çökmesiyle sayılarının ve güçlerinin artması

2.5.7 Osmanlı'da Ayak Divanı

Osmanlı Devleti'nde acil ve olağanüstü haller karşısında, padişahın da katıldığı divan, toplantıya “ayak divanı” denilmiştir. Padişah hariç, divanda bulunanların hepsinin ayakta durarak karar almaları sebebiyle bu tür toplantılara **ayak divanı** denilmiştir.

Bu divanda üzerinde durulan konu derhal bir karara bağlanırdı. Eğer bu divanın padişahın bulunmadığı bir yerde, örneğin seferde toplanması gerekirse; o zaman sadrazam ve serdar-ı ekrem dîvana başkanlık yapardı. Saraydaki ayak dîvanlarında padişahın oturmasına ayrılan taht, sarayın **babüsseade** denilen kapısının önünde, mermer sütunlara dayalı revak veya eyvanın altında bulunurdu. Padişahların yapmak zorunda kaldıkları ayak divanı; ya önem

gördükleri ve şüphe ettikleri bir yolsuzluğun halledilmesi durumunda veya **askerin isyanı**, ya da **halkın bir şikayeti** üzerine yapılırdı. Sadrazamların yaptıkları ayak divanı ise genellikle savaş zamanında ordugâhda olurdu.

Ayak dîvanlarının kurulmasına neden olan pek çok tarihî olaylar gerçekleşmiştir. Kanunî Sultan Süleyman'ın İstanbul'daki nüfus artışından dolayı su ihtiyacının karşılanması konusunda bir Rum mimarla görüşmesi bile buna dahildir.

Bunun dışında padişahın **yapmak zorunda kaldığı** ayak divanları vardır. Örneğin 1602 yılında, kapıkulu süvarileri Anadolu isyanları nedeniyle üçüncü Mehmed Han'ı ayak dîvanına davet etmişler bunun üzerine Padişah, Akagalar kapısı denilen harem-i hümayun kapısına çıkıp, istekleri dinlemişti. Dördüncü Murad zamanında kapıkulu askerlerinin isyanları nedeniyle iki defa ayak divanı kurulmuştur.

2.6 BAĞDAT

2.6.1 Osmanlılar İçin Önemi

İlk kez Abbasi halifelerinden Mansur tarafından temeli atılan ve "Tanrı sevgisi" anlamına gelen Bağdat şehri, Osmanlı Devleti'nin yüzyıllar boyu süren hakimiyetinde önemli merkezlerden biri olmuştu. Kanuni Sultan Süleyman'ın 46 yıl süren hükümdarlığında da Bağdat yeniden ele geçirilen topraklar arasında yer almıştı. Irak'ta çeyrek asırlık Şii Safevi hakimiyetine son veren Kanuni'yi Fuzuli'de "*Geldi burc-i evliyaya padişah-ı nam-dar*" tarih mısraını taşıyan 70 beyitli meşhur kasidesiyle Kanuni'yi selamlıyordu. Ancak Safevi'ler Bağdat'ı yeniden ele geçirecekler (12 Ocak 1624), şehrin yeniden ele geçirilmesi ve Safevi hakimiyetine son verilmesi IV. Murad'ın padişahlığını bekleyecekti. IV. Murad döneminin dış olaylarını İran ile yeniden patlak veren savaşın çeşitli aşamalarını oluşturan Safeviler'in Bağdat'ı ele geçirmeleri ve bütün girişimlere rağmen bu önemli şehrin geri alınamaması büyük kriz doğurmuştu. Hüsrev Paşa'nın ikinci kez Hemedan'ı fethetmesi ve İran topraklarına girmesi de işe yaramamıştı. Padişah 28 Mart 1635'te büyük bir ordu ile İran'a hareket etti. 27 Aralık'ta Erivan fethedilmiş ve tarihe Revan Seferi olarak geçmişti. IV. Murad ikinci kez İran üzerine hareket ettiğinde tarihlerden 8 Mayıs 1638'di. 15 Kasım'da Bağdat muhasara altına alınmış ve 39 gün sonra da fethedilmişti. Böylece 15 yıl süren Şii

Safevi hakimiyetine son veriliyor ve Bağdat Osmanlı topraklarına katılıyordu. IV. Murad bu fetihten sonra "Bağdat Fatihi" olarak da anılacaktı. IV. Murad 1634 yılında Topkapı Sarayı'nda başlattığı köşkün inşası aynı yıl bitmişti. Padişah bu fethin anısına "Bağdat Köşkü" adını veriyordu.

2.7 OSMANLI'DA HAREM

Harem sözcük anlamıyla “korunan, mukaddes yer” anlamına gelir. Ev, konak ve saraylarda genellikle iç avluya bakacak bir şekilde planlanan, kadınların yabancı erkeklerle karşılaşmadan rahatça günlük hayatlarını sürdürdükleri kısımdır.

Osmanlı devlet teşkilâtında harem-i hümâyûn tabiri hem haremi hem de enderunu içine alır. Enderun padişah, saray ve devlet hizmetinde bulunacak erkeklerin, harem ise ikametgâh görevinin yanında kadınların yetiştirilmesi için bir eğitim müessesesidir. Bu bakımdan hareme “yüksek dereceli kadınlar akademisi” de denilebilir. Burada en alt kademe olan cariyelikten ustalığa kadar bir terfi sistemi bulunmaktadır.

Hanedan ailesi üyeleri için harem bir ikamet yeri idi. Sultan ailesinin hizmetkârları için ise bir eğitim kurumu diye tarif edilebilir. Genç kadınlar sadece padişaha uygun cariyeler ve annesiyle diğer ileri gelen harem kadınlarına nedimler sağlamak amacıyla değil, aynı zamanda askerî/idarî hiyerarşinin tepesine yakın erkekler için uygun eş sağlama amacıyla eğitilirdi. Enderun, saray içinde padişaha kişisel hizmet yoluyla erkekleri nasıl saray dışında hanedana hizmet hazırlıyorsa, harem de kadınları padişah ve annesine kişisel hizmet yoluyla dış dünyadaki rollerini almaya hazırlıyordu. Azat edilerek enderun mezunları veya diğer görevlilerle evlendirilen bu kadınların payına da kocalarının oluşturduğu erkek hanelerini (selamlık) tamamlayan haremler oluşturmak düşerdi.

Sultan hanesinin kurduğu teşkilat ve eğitim kalıbı bu köle evlilikleri vasıtasıyla çoğaltılarak Osmanlı yönetici sınıfının sosyal ve politik temelini oluşturuyordu. Saray eğitim sisteminin -hem erkek hem de kadınlar için- ana hedeflerinden biri hükümran hanedana sadakatin aşılmasıydı. İmparatorluk elitini sarmalayan bağları erkekler kadar kadınlar da sürdürdüğü

için elitin sadakatinin odağında sadece padişahın kendisi değil, aynı zamanda sultan hanesinin kadınları, yani bir bütün olarak haneden ailesi vardı.

2.7.1 Valide Sultan ve Harem

Osmanlılarda cülus merasiminden bir kaç gün sonra saray, yeni bir törene daha sahne olurdu. III. Murad Han'ın cülusundan itibaren düzenlenen bu merasim padişahın annesinin Eski Saray'dan alınarak Topkapı Sarayına nakledilmesinden oluşur. Yeni padişah cülusundan bir kaç gün sonra validesinin Eski Saraydan Topkapı Sarayına naklini emrederdi. Valide görkemli bir törenle saraya geçerdi.

Valide sultan saraya gelişinin ertesi günü sadrazama bir hükümnâme ile kürk ve hançer gönderirdi. Bu şekilde saraya yerleşen valide sultan harem en itibarlı hanımı sayılırdı. Valide sultanın herkesten üstün konumu harem müessesesinin esasıydı. O hem sultan ailesinin vesayetinden hem de harem hanesinin günlük işleyişinin idarî denetiminden sorumluydu. Onun harem en güçlü üyesi olduğunu **maaşı** açık bir şekilde yansıtmaktadır. Zira devlet hazinesinden harem üyelerinin her birine ödenen günlük maaş (mevacib), harem kurumunun hiyerarşisini ortaya koyardı. Kanuni sonrası dönemde, haremi idare eden ilk valide sultan olan Nurbanu Sultan'a günlük 2000 akçelik bir maaş bağlanmıştı. III. Mehmed'in annesi Safiye Sultan da ise, bu rakam 3000 akçeye çıkmıştır. Valide sultan maaşları, kısa süreli istisnai dönemler dışında bu yüksek seviyeyi muhafaza etmiştir.

2.7.2 Padişahlar ve Anneler

Padişahların validelerine karşı son derece hürmetkar davranmaları onların saraydaki hüküm ve nüfuzlarını daha da arttırmıştır. Nitekim Fatih Sultan Mehmed kendisini yetiştiren ve hristiyanlık dininde kalmaya devam eden üvey annesi Mara'ya geniş bağışlarda ve mal-mülk yardımında bulunmuştur. Bunun sonucu olarak valide sultanların saraydaki hüküm ve nüfuzları daha da artmıştır. Bu durum bazı valide sultanların, devlet işlerine de karışmasına da yol açmıştır.

Özellikle 17. yüzyılda imparatorluk tarihinin bu dönemine “kadınlar saltanatı” diye nitelendirmelerde bulunulmuştur. Harem-i hümayun kadınları, özellikle de saltanat süren sultanın annesi ve hasekileri, saray duçarlarının ardında bile olsalar, politik gücü doğrudan kullanabiliyorlardı. Ayrıca hükümlük kültürünün halka yönelik kısmı olarak adlandırılabilir olaylarda, yani saltanata meşruyet kazandırıcı kamusal ritüellerde ve anıtsal binaların inşası ve sanatsal üretimin saltanat himayesi altına alınmasında merkezi rol oynadılar.

2.7.3 Valide Dairesi

Validelerin kalabalık bir maiyetleri vardı. Haremi, Haznedar Usta vasıtasıyla idare ederlerdi. Haremdeki bütün kadınlar, sultanlar, ustalar, ve cariyeler kendisinden çekinirler onu sayarlardı. Haremdeki bütün işler onun emriyle yapılırdı. Göçler, gezintiler onun emriyle ve arzusuna uygun olarak haznedar ve kalfalar tarafından uygulanırdı. Törenlerde ve hareme kabullerde baş rolü valide sultan oynardı.

Haremde valide sultan dairesi padişaha ait mekanlardan sonra, en büyük ve en önemli mekândır. Daireyi valide taşıdığından bir bekleme odası ile girilirdi. Girişte nöbetçi cariyeler beklerdi. Daire yüksek kubbeli bir sofa, daha küçük bir yatak ve ibadet odası ile iç içe üç bölüm halindedir. Sofanın duvarlarının alt kısımları çinili, üst bölümleri ise 19. yüzyıl hayali panoramik manzara resimleriyle düzenlenmiştir. Sedef kakmalı gömme dolapları ve kapı kanatları eskidir. Bir ocak ve çeşmeye de sahip olan odaya kadife sedirler ve sofra takımı da kurulmuştur. Valide Sultanlar yemeklerini burada yerlerdi. Yatak odasının 17. yüzyıl İznik çiniciliğinin son kaliteli ürünleriyle kaplı duvarlarında, çiçekler fişkırان şadırvan motifleri kullanılmıştır. Yatak odasından mermer ve demir şebekeli bir zar ile geçilen dua odası da benzer görünüştür. Ölen ya da tahttan indirilen padişahların anneleri, cariyeleri ile birlikte bu daireyi boşaltarak yeniden Eski Saray'a yerleşir ve kendilerini tamamen hayır işlerine verirlerdi.

2.7.4 Cariyeler

Osmanlı Sarayında cariyeler Orhan Bey döneminden itibaren görülmeye başlanmıştır. Fatih döneminden itibaren ise sarayda cariyelerin sayısı oldukça artmıştır. Haremde iki tür cariyeye bulunmaktadır: Birincisi; hizmetçi konumundaki cariyeler, ikincisi ise eş konumundaki cariyelerdir.

Hizmetçi konumundaki cariyeler sarayda para karşılığı çalışırlardı. Bunlar başkasıyla evli olabilirlerdi. Evli olmayan cariyelerin ise başkasıyla evlenmesi mümkün olmadığından bunlar padişahın veya şehzadelerin haremine girebilirlerdi. Başkasıyla evli olan cariyelerin ise saraydan herhangi bir kişiyle cinsel ilişkisi olamazdı. Acemiler, cariyeler, kalfalar ve ustalar. Bu dört grup incelenince görülecektir ki, haremdeki cariyelerin %90'ı tamamen bugünkü kadın hizmetçi konumundadırlar ve bunlar aldıkları belli ücretler karşılığında haremde hizmet etmektedirler.

Eş konumundaki cariyeler ise; padişahın nikah yaparak ya da nikah yapmadan karı koca hayatı yaşadığı cariyelerdir. Bu tür cariyelerin sayısının fazla olmadığı söylenir. Eş konumundaki cariyeler iki bölümde incelenebilir: Birincisi; azad edilerek nikahlanmış cariyelerdir. Bunlara haseki sultan veya kadın efendi denirdi. Bunların içinde padişahın çocuk doğuranlara haseki ünvanı verilir. Sayıları yediye kadar çıkardı. Konumlarına göre baş kadın ikinci kadın diye sıralanırlardı.

İkincisi ise; padişahın nikahsız olarak yaşadığı cariyelerdir. Bunlara “ikbal”, “gözde” ve “peykler” denir. Kadın efendi olabilecek ilk dört cariyeye gözde, ikbal adayı olabilecek cariyelere de peyk denirdi. Padişahların en fazla dört ikballeri, dört gözdeleri ve dört tane peykleri olabilir. Yani ikbal, gözde ve peyklerin toplam sayısı onikiyi geçemezdi.

Fatih'ten itibaren padişahlar genellikle azadlı cariyelerle evlenmişlerdir. Ahmed Akgündüz padişahların cariyelerle evlenmeyi tercih etme nedenini; bacanak, kayınpeder, sır saklama, akraba tasallutu gibi olumsuz yönleri bertaraf etmek amaçlı olabileceğini belirtir.

3.OYUNDAKİ KARAKTER ÇÖZÜMLEMELERİ

3.1 DÖRDÜNCÜ MURAD

Padişahlık Sırası 17

Saltanatı 1623 – 1640 (17 Yıl)

İslâm Halifelik Sırası 82

Tahta geçiş 10 Eylül 1623

Babası Sultan Birinci Ahmed Hân

Annesi Mâhpeyker (Kösem) Sultan

Doğumu 27 Temmuz 1612

Ölümü 9 Şubat 1640

Eşleri hakkında bilgi bulunamamıştır.

Çocukları 1-Süleyman, 2- Mehmed, 3-Alâüddin, 4-Ahmed, 5-Safiye Sultan, 6- Gevherhan Sultan, 7- Kaya İsmihan Sultan, 8- Rûkiye Sultan, 9-Zeyneb Sultan, 10- Rukiye Sultan.

(Oyunda 20 – 28 yaşları arasındaki dönemi):

Osmanlı padişahlarının on yedincisi ve İslâm halifelerinin seksen ikincisi. Babası birinci **Ahmed Han**, annesi **Mâhpeyker (Kösem) sultan**dır. 27 Temmuz **1612**'de İstanbul'da doğdu. Tam bir İslâm terbiyesi ve ahlâkı ile yetiştirildi. Enderun mektebindeki hocalarından özel dersler aldı.

Genç Osman'ın başına gelen felâket ve yerine geçen amcası Mustafa Han'ın kısa bir süre sonra tahttan indirilmesi üzerine henüz on bir yaşında iken 10 Eylül **1623**'te Osmanlı tahtına çıktı. Bunun en önemli sebebi, Sultân Mustafa'nın şuurunun yerinde olmaması ve devletin de Erzurum Valisi Abaza Mehmed Paşa'nın isyanı ve benzeri olaylar nedeniyle devletin zaafa uğramasıydı. Tecrübeli devlet adamı Sadrazam Kemankeş Ali Paşa, Şeyhülislâm Yahya Efendi ve Kazaskerlerle de fikir birliğine varıp, çocuk yaşta olmasına rağmen Sultân Ahmed'in en büyük ve her haliyle daha iyi olan şehzâdesi Murad'ın Padişah olmasını zorunlu görmüşlerdi. Akıl hastasının Halife olması caiz görülmediğinden Padişah'ın tahttan

indirilmesi gerektiğini ve oğluna dokunulmayıp Saray'daki odasında göz hapsine alınacağını Vâlidesine iletiler.

Böyle bir siyasi ortamda tahta geçen IV. Murad'ın saltanatını iki bölümde incelemek gerekir: Birinci Dönem: IV. Murad'ın ismen Padişah olduğu, ancak devleti annesi Kösem Sultân ile Sadrazamlarının ve Şeyhülislâm ve benzeri devlet adamlarının yönettiği devredir (1623-1632). Bu dönem, 8 küsur sene devam etti.

Sultân Murad tahta çıktığında, rüşvet ve yolsuzluk geniş ölçüde artmış, büyük sorumluluk taşıyan devlet görevleri alınır satılır hale gelmişti. **Yeniçeriler** başı bozuk bir haldeydi. Padişahın huzuruna kadar giren yeniçeri ağaları ve ocak çorbacıları, Padişahın adamlarını katletmeye kadar işi vardırımlardı. Memlekette **rüşvet ve yolsuzluk** büyük boyuttaydı. Dış ve iç hazineler boşalmış olduğundan ocaklara cülûs bahşisi bile verilememekteydi. Hatta Enderun'daki altın ve gümüş eşya Darphâneye gönderilerek cülûs bahşisi verilmeye çalışılmıştı.

Devletin itibarı ve siyasi durumu da iyi değildi. Erzurum Valisi **Abaza Mehmed Paşa** isyan etmiş ve eline geçirdiği yeniçerileri katletmeye başlamıştı. “Sultân Osman'ın kanını isterim” diyerek Genç Osman olayını bahane edip Devlete kan kusturmaktaydı. Diğer taraftan bu karışıklığı fırsat bilen **İran da Bağdat'ta isyan çıkartmış** ve kenti ele geçirmişti.

Kısaca içeride **Celâli** denilen isyancılar ve dışarıda da İranlılar Osmanlı Devleti'ni sarsmaktaydı. Böyle bir durumda IV. Murad'ın tahta geçmesine vesile olan **Sadrazam Kemankeş Ali Paşa** da suistimallere başlamıştı. Bunu fark eden Şeyhülislâm Yahya Efendi, 1623 yılı Ramazan Bayramında gerçekleşen ziyâretinde Sadrazamın rüşvet ve zorbalıklara göz yumduğunu Padişah'a söyleyince, bunu öğrenen Sadrazam hemen onun da aleyhine geçmiş ve Şeyhülislâm'ı bazı yalanlarla görevinden aldırarak yerine Es'ad Efendi'yi tayin ettirdi. Bağdat'ın düştüğünü yalan söyleyerek saklaması, bardağı taşıran son damla oldu. Verilen idam kararıyla hayatına son verilen Sadrazamın yerine tecrübeli devlet adamı ve Kubbealtı veziri Çerkes Mehmed Paşa getirildi. Abaza Mehmed Paşa'yı takip için Doğu

Anadolu'ya kadar gelmişti; ancak yolda ölünce ve yerine Diyarbekir Beylerbeyisi **Hâfız Ahmed Paşa** tayin edildi.

Kösem Sultân'ın büyük kızı Ayşe Sultân ile evlenip “Damad” sıfatını da alan Hâfız Ahmed Paşa, Abaza Mehmed Paşa'nın affedilip Erzurum Valiliğinde ısrarlı çalışması üzerine, Bağdat'ta Bekir Subaşı'nın çıkardığı isyanı bastırmak üzere Bağdat tarafına başkumandan ve sadrazam olarak hareket etti. İyi bir komutan olmadığından başarılı olamadı ve 1626 yılında azledildi.

İran Şahı Şah Abbas, Bağdat isyânını körüklüyor ve hatta gönderdiği askerlerle onları destekliyordu. Bağdat Valiliği, Bekir Subaşı'ya verilerek mesele halledilmek istendi. Yerine Damad Halil Paşa ikinci defa sadrazam oldu ve yeniden patlak veren Abaza isyânını bastırmak üzere Erzurum'a gönderildi. Ancak bu da başarılı olamadı ve 1628 yılında görevden alındı. Bunun yerine hırslı, otoriter ve becerikli bir komutan olan **Dâmâd Hüsrev Paşa** Sadrazamlığa getirdi. Önünde Abaza isyanını bastırmak gibi bir sorun vardı. 1628 yılında bu sorunu başarıyla çözdü. Abaza'nın askerleri terhis edildi ve kendisi de İstanbul'a getirildi. Sultân Murad, ağabeyi Osman'ın kanı için mücadele eden bu komutanı Bosna Beylerbeyi yaparak yumuşatmaya çalıştı.

Ancak bu sırada İran Şahı Bağdat'da **ikinci isyanı** çıkarmış ve Bağdat üzerine yürüyerek burayı işgal etmişti. Bu durum İran'la savaş yapılacak demektir. Yeniçeriye dayanan ve “emniyet ve âsayaşi temin ediyorum” diyerek zulmeden **Hüsrev Paşa**, bizzat Bağdat üzerine yürüdü. Ancak Bağdat'ı alamadı ve 1631 yılının onuncu ayında bu görevden azledildi.

Yerine de yine Dâmâd **Hâfız Ahmed Paşa** getirildi. Hâfız Ahmed Paşa'nın işi zordu. Zira hem Tokat'taki azledilmiş sadrazam ve onun işbirlikçisi olan Damat Recep Paşa ile uğraşmak zorundaydı. Ayrıca İran Devletine karşı olan savaşı yönetecekti. Gerçekten ikincisine sıra gelmeden hayatı sona erdi. Zira IV. Murad'ın zorba başı dediği Damat Recep Paşa yeniçeriye ve kapıkulu sipahilerini isyana teşvik etti. Recep Paşa'nın

provokasyonlarında Kösem Sultân'ın da müdahalesi vardı ve isyancıları destekliyordu. Bütün arzuları kukla bir padişahla devleti idare etmekte. "**19 Recep isyanı**" diye bilinen bu isyan sonucunda **Hâfız Ahmed Paşa**, Padişah'ın gözü önünde isyancılar tarafından öldürüldü.

Böylesine sıkıntılarla Padişah olan IV. Murad, kendi saltanatında iktidarı elinde bulunduramıyordu. Recep Paşa 1632 yılının bu zorlu günlerinde Sadrazamlığa getirildi. Zorbalar sadece Ahmed Paşa'nın öldürülmesiyle yetinmiyorlardı. Es'ad Efendi'den sonra yeniden Şeyhülislâm olan Yahya Efendi'nin de bu görevden alınmasını istiyorlardı. Nitekim alındı ve yerine **Ahi-zâde Hüseyin Efendi** Şeyhülislâmlığa getirildi. İsteklerin sonu gelmiyordu.

Sultân Murad öncelikle, Murtaza Paşa'yı görevlendirerek Tokat'taki Hüsrev Paşa'nın ele geçirilmesini istedi; teslim olmadı ve sonra da öldürülüp halka cesedi teşhir edildi. Bunun üzerine Recep Paşa yeniden kapıkulu askerlerini tahrik ederek "**20 Şaban**" ihtilali diye bilinen ikinci isyanı çıkarttı.

Veliâhd Şehzâde Bâyezid Padişah yapılmak istendi; ancak başarılı olunamadı. IV. Sultân Murad, ipleri ele almaya başlamıştı ve hemen devleti tehlikeye sokan Recep Paşa'yı 18 Mayıs 1632 tarihinde idam ettirdi. Bunun üzerine Sultânahmed Meydanına toplanan isyancı askerler yeniden zorbalığa başvurmak istediler. Ancak Sultân Murad zeki davrandı ve açık bir divan yaparak âlimler, devlet adamları ve askerlerin huzurunda, halkın da duyabileceği şekilde **tarihî bir konuşma** yaptı. Her türden zorbalık ve karışıklığın devletin temellerine girdiğini, ordunun savaşılamaz hale geldiğini, askerlerin siyâset ile uğraşmaktan işini yapamadığını, devleti bir avuç zorba ve hırsıza yedirmeyeceğini, şerî'ata, kendisine ve kanuna itaat etmeyen kim olursa olsun hakkından geleceğini bildirdi. Padişah, "Allah'a, O'nun Peygamberine ve sizden olan ülü'l-emre (*Müslümanları şeriat adına idare eden Padişah'a*) itaat ediniz" diyen âyeti okudu ve tefsir etti. Arkasından "Habeşli bir köle dahi olsa başınızdaki âmirlerle itaat ediniz" anlamını taşıyan hadisi okudu. Ve şunla bağladı:

"Sizin sadakatiniz şu vakit doğrudur ki, aranızda tefrikaya mahal vermeyesiniz.

Aranızdaki müfşidleri (fesatçılar) barındırmayasınız.

Allah'ın emrine ve Resûlüllah'ın hadisine aykırı hareket edenleri desteklemeyesiniz.

Ben ki, halifeyim, bana itaat etmeyip celâliler ve haricîler mesabesindeki eşkıyaları desteklerseniz, memleketin hali ne olur?"

Bu konuşmayı dinleyen halk ve devlet adamları, Padişah lehine çok büyük tezâhürât yaptılar ve IV. Murad'ın asıl saltanat yılları başlamış oldu. IV. Murad'ın ikinci ve asıl saltanat dönemidir ki, Recep Paşa'nın katledilip zorbalardan tasfiye edildiği 1632 yılından başlar ve ölümüne (1640) kadar devam eder. **Son sekiz yıl Sultân Murad'ın asıl saltanat yıllarıdır.**

IV. Murad 21 yaşına gelmiş ve çocukluk devresini bitirerek devleti idare edecek tecrübeye sahip olmuştu. Devletin idaresini ele alır almaz, Tabanı Yassı **Mehmed Paşa'yı** sadrazamlığa getirdi. Öncelikle devlet toprakları üzerindeki güvenliği sağlamaya başladı; sonra da Devleti tehdit eden başta İran olmak üzere dış tehlikelere yöneldi.

3.2 EŞKIYA VE ZORBALARLA MÜCADELE

IV. Murad'ın ilk yaptığı icraat, Ağabeyi Genç Osman'ın ölümüne yol açan ve memlekette huzuru bozan zorbaların elebaşılarını teker teker temizlemek oldu. Gerçekten **Saka Mehmed, Gürcü Rıdvan, Cadı Osman** ve benzeri eşkıya reisleri hemen idam edildi. Bunlardan Beyşehir, Seydişehir ve çevresini kasıp kavuran Deli İlâhî, İstanbul'a getirilerek öldürüldü.

Balıkesir çevresinde Solakoğlu diye bilinen İlyas Paşa, Küçük Ahmed Paşa'nın çabasıyla ele geçirildi ve ortadan kaldırıldı. Yine Lübnan ve Suriye taraflarında zulüm rüzgarları estiren Dürzi lider Maanoğlu Fahreddin ve oğlu Mes'ud da İstanbul'a götürüldükten sonra 1635 yılında idam edildiler.

3.3 YASAKLAR

İstanbul'da 1633 yılında çıkan ve İstanbul'un yaklaşık beşte birini yakıp yıkan büyük yangın üzerine, bunu da bahane eden IV. Murad, zamanın Şeyhüislâmı Ahi-zâde Hüseyin Efendi'den de fetvâ alarak, tütün ekmeyi ve tütün içmeyi yasaklamıştır. Ancak Şeyhüislâmdan aldığı fetvâyla bununla kalmamış ve çıkarılan yasağa uymayanları, devlete isyan etmiş kabul edip katletmeye başlamıştır. Solak-zâde, tütün yüzünden insanların öldürülmesine şeriatça yasak olmadığını belirten Şeyhüislâm sonradan idam edilince, kendisi hakkında "Cezây-ı sezâsını buldu" (*layık olduğu ceza*) ifadesini kullanmıştır. IV. Murad, tütün yasağı ile yetinmemiş ve o devirde zorbalarm, işsizlerin ve de eşkıyanın toplantı yerleri olarak gördüğü kahvehâneleri de hem kapatmış ve hem de yasağa rağmen içki içip sarhoş olanları cezalandırmıştır. Bu cezaları eşkıyanın gözünü korkutmak için yaptığı ifade edilen Sultân Murad, bazı tarihçilere göre, bütün Osmanlı arazilerinde yaklaşık 20.000 eşkıyayı ortadan kaldırmıştır. Bütün tasfiyeler sırasında bazı mazlumlar da zulme uğramıştır.

Sultân Murad'ın eski Osmanlı Padişahlarından farklı olarak yaptığı bir icraat da, o zamana kadar "Görevden azl olunur ve nefy (*sürgün*) olunabilir; ancak katl olunmaz" diye bilinen kuralı çiğneyerek, ulemâ sınıfından bazı insanları da idam ettirmesidir. 1633 yılında İzmit, İznik ve Bursa taraflarına doğru düzenlediği teftiş gezisinde, rüşvet iddiaları ve yolsuzluk ithamları yüzünden İznik Kadısını idam ettirmiştir. Bu durumu, Vâlîde Sultân'a resmi biçimde duyuran "Kendülerini bedduadan sakınıyoruz. Umulur ki, siz kendilere nasihat buyurub âlimler zümresinin hayır duasını aldırarsınız; ecdadının hürmet gösterdiği bu zümreye Padişah da hürmet göstere" ifadelerini kullanan Şeyhüislâm Ahi-zâde Hüseyin Efendi, Vâlîde Sulân tarafından Padişah'a ihbar edilmiştir. Sultân Murad, **Şeyhüislâmı** "Padişaha isyan hazırlığı suçundan" **idam ettirmiştir**.

3.4 BAĞDAT'IN FETHİ

Osmanlı Devleti'nin iç işlerindeki bu karışıklıktan yararlanan İran Şah'ı, yeniden Bağdat'a saldırmış ve Bağdat'ı ele geçirmiştir. Padişah, sadrazamları tarafından yapılan harekâtlar sonuç vermeyince, bizzat kendisi İran üzerine iki ayrı sefer düzenlemiştir. Birinci İran

Seferi, “Revan Seferi” diye anılır. 1635 yılında yapılan bu sefer sonrasında, Revan (Erivan) alınarak Tebriz taraflarına da akın yapılmıştır. On ay sürmüştür.

İkinci İran seferi ise, Bağdat Seferi diye bilinmektedir. İranlıların Revan'ı yeniden ele geçirmeleri üzerine 1638 yılında Padişah Bağdat'a yürümüştür. Uzun süren bir kuşatmadan sonra 1639 yılında Bağdat yeniden Osmanlı Devleti'ne katılmıştır. Bu savaşta Osmanlı Sadrazamı Tayyar Mehmed Paşa şehit olmuştur.

Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın başkanlığında yürütülen barış görüşmeleri sonucunda İranlılarla Kasr-ı Şirin Andlaşması yapılmış ve savaşlara son verilmiştir. Bu antlaşma ile Erivan ve Azerbaycan İran'da; Bağdat ve havalisi ise Osmanlı Devleti'nde kalmıştır. Artık, IV. Murad, “Fâtih-i Bağdat” ünvanını kazanmıştır.

Sultân Murad, büyük bir karşılama ile İstanbul'a döndü. Ancak “nikris”? (“damla” veya “gut”) hastalığına yakalanmıştı. Tedâviler sonuç vermeyince, Ramazan Bayramının 2. günü yatağa düşen Sultân, 8.2.1640 tarihinde öldü. Cenaze töreninde savaşlarda bindiği üç atının eğerleri ters takılarak cenazenin önünde yürütülmesi, İslâmiyet'te yok ise de, İslâma kesin aykırı bir âdet olarak gösterilmemiştir.

3.5 KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ

Sultan Murâd Arapça ve Batı dillerine hâkimdi. Bilim adamlarıyla ilgilenip ilim meclislerine gider, onları teşvik ederdi. Evliyâ Çelebi ve Kâtib Çelebi gibi âlimler, teşvik ettiği kimseler arasında idi. Kur'ân-ı kerim okumayı ve ibâdetlerini ihmâl etmezdi. Dedesi **Yavuz Sultan Selim Han** gibi o da Hırka-i saâdet dâiresinde Kur'ân-ı kerim okurdu.

Birçok tarihçinin Kânuni sonrası en büyük Osmanlı padişahı olarak kabul ettikleri Dördüncü Murâd Han, hep dedesi Yavuz Sultan Selim Hana benzemeye çalışırdı. Fakat Yavuz'un sâhip olduğu değerli Devlet adamlarına ve tecrübeye sahip değildi. Tahta geçtiğinde hazine bomboştur. Ölümünde ise, on beş milyon altın olup, gümüş paranın haddi

hesabı belli değildi. Avrupa baştan başa istihbârat ağı ile örülmüştü. Avrupalıların en gizli sırları, Osmanlı sarayına gününde ulaşıyor ve ona göre taktik belirleniyordu. Tahta çıktığında neye yaradığı belli olmayan yüz bin yeniçeri varken, ölümünde itâat altına alınmış otuz beş bin yeniçeri bulunuyordu. Dördüncü Murâd, bozulmuş devlet düzenini yoluna koymak için mülâzımlıkları kaldırdı. Timar sistemini yeniden düzene koydu. İsrâfin önüne geçmek için kânunlar çıkarttı. Sipâhilerden zorbalıkla ele geçirdikleri evkâf idâresini ve diğer hükümet hizmetlerini aldı. Sipâhileri intizam ve emir altına alarak, bunların ve bir takım bozguncuların toplandığı yerler olarak gördüğü kahvehâneleri kapatarak âsâyîşi sağlamaya çalıştı. Yeniçerilik tahsisâtının şuna buna yemlik olması sûstimâlini kaldırarak, yeniçeriliği ıslâh etti.

Sultan Murâd Hanın cesâreti, her türlü zorluğa tahammülü, keskin zekası, hüneryeri, askeri dehâsı, atıcılık, binicilik, silâhşörlükteki başarısı, askerleri ve tebeası tarafından sürekli övülüyordu. Devrinin bütün silâhlarını en iyi şekilde kullanırdı.

Memleketin her tarafındaki imârethanelerin vakıf şartlarına uygun şekilde çalışması, fakir ve yetimlerin aç ve açıkta kalmaması için gayret gösterirdi.

Sultan Murâd Han, Topkapı Sarayında Revan ve Bağdat köşkü gibi nâdide eserler, köprüler, kervansaraylar, hanlar ve benzeri hayır eserleri de inşa ettirdi. Boğazda yaptırdığı sarayda, oğlu Muhammed'in doğumundan yedi gece kandilleri astırıp şenlikler yapıldığından, buraya Kandilli denildi. Kavaklar'da ki kaleleri yaptırdığı gibi, pek çok şehrin de surlarını tâmir ettirdi.

Sultan Dördüncü Murâd Han devrinde kazanılan zaferlerin yanında pekçok âlim, şâir, târihçi ve sanatkar yetişerek önemli eserler meydana getirmişlerdir. Bunlardan bibliyografya, târih, coğrafya sahasında kâtip Çelebi ve Vekâyi-nâme sâhibi Topçular kâtibi Abdülkâdir, Ravdat-ül-Ebrâr ve Zafernâme sâhibi Karaçelebizâde Abdülaziz, Târih-i Gilmâni sâhibi Mehmed Halife, teşkilât ve idâre alanında Koçi Bey vardır. Yine Erzurumlu Ömer, Nefî, Azmizâde Mustafa Hâleti, Nâibi, Yahya, Bahâî, Cevri ve Fehim-i Kadim, devrinde önde gelen şâirlerdir.

Şâir olan bu padişahın devrinde halk edebiyâtı sarayca desteklenmiş, zaferlerine destanlar, ölümüne halk şâirlerince şiirler yazılmıştır. Kuloğlu, kâtibi, Kayıkçı Kul Mustafa bu dönemde öne çıkan halk şâirleridir. Yine devrin tekke edebiyatındaki büyük temsilcisi Aziz Mahmûd Hüdâî de, bu devrin sahasında önde gelen şâirlerindendir.

Bütün bu nitelikleriyle birlikte içkiye çok düşkün olduğu için henüz 28 yaşındayken çeşitli hastalıklara yakalanan Murat IV. Osmanlı tarihinde kan döken padişahlar arasında gösterilmektedir.

Boğdurtduğu vezir-i azamlar şunlardır: Onbir yaşında tahta çıkar çıkmaz Mere Hüseyin Paşa, oniki yaşında Kemankeş Kara Ali Paşa, ondört yaşında doksan yaşındaki Gürcü Mehmet Paşa, yirmi yaşında Boşnak Hüsrev Paşa ve Topal Recep Paşa, yirmi yedi yaşında Tabaniyassi Mehmet Paşa.

On yedi yıllık iktidarı süresince altı vezir-i azamı boğdurtmuş ayrıca Sadrazam Bayram Paşa, Şair Nefi, kardeşleri Kasım ile Bayezid öldürttüğü insanlar arasında yer alır. Padişahlığı sırasında devletin güvenliğini koruyacak önlemler aldığı halde bu kan dökücü tutumu köklü bir düzelmeye fırsatı vermemiş, ölümünden sonra aynı zayıflıklar tüm toplumu sarmıştır. Uzun boylu geniş omuzlu gücüne güvenen bir insan olan, savaş oyunlarında da büyük ustalıklar gösteren Murat IV. babasının Sultanahmet'teki türbesinde gömülüdür.

3.6 “MURADİ”

On iki yaşında iken Arapça ve Farsça'yı çok iyi konuşan, İslamî ilimlerde ulema ile sohbet edebilecek düzeyde olan Sultan, güzel söyleşir, meclislerde sanat adamlarını ve aydınları toplar, onları himaye etmeyi severdi. İçli ve duygulu bir insan olan Padişah, doğu musikisi hakkında da geniş bir birikime sahipti. Diğer Osmanlı Padişahları gibi hat sanatıyla da meşgul oluyordu. Bugün Fatih Millet Kütüphanesi'nde çok güzel hatları mevcuttur.

Sultan Murad, genç yaşta şiirle uğraşmaya başlamış ve Murad-Muradî mahlâslarını kullanmıştır. Ancak bir divanı olduğu yönünde hiçbir kayda rastlanmamıştır. Şiirleri divanda toplanmamış, çeşitli mecmua, tezkire ve tarih kitaplarında kayıtlı kalmıştır. Şiirinin

içeriğini sosyal, siyasî ve günlük olaylar oluşturmaktadır. Zaten şiirlerinin yazılış sebebinin de bu gibi olaylar olduğunu kendisi de belirtmektedir. Muradî ayrıca küçük kelime oyunları yapma ve tarih düşürme gibi özelliklere sahipti. Şair padişahın, Bağdat seferi sırasında Sadrazam Hafız Paşa'nın yolladığı “yok mıdur” redifli imdadiyesine verdiği cevap tarihî bir değer taşımaktadır:

Hafizâ Bagdâda imdâd itmege er yok mıdur
Bizden istimdâd idersin send e'asker yok mıdur
Bağdat'ın fethine düşürdüğü tarih de şudur:
Fetheyleyerek diyâr-ı bagdâdı
Şâh-ı 'âlemde 'asker-i
İslâm Didi Sultân Murâd-ı 'âlî-şan
Feth-i Bagdâdâ târîh oldu (gazâm)
Muradî muamma söylemeyi de severdi:
Dıraşân oldu gördüm beş hilâl üstinde bir hurşîd
Nef'i bu muammayı şöyle çözdü:
Megerkim pençe-i sîmîne ol mehpâre yaslanmış

IV. Murad yine bir gün şu muammayı söylemiştir:

Bir kal'a-i mu'allak içinde oldu deryâ
Ol kal'anın içinde balık eylemiş câ
Tutar ağızda balık bir gevher-i yegâne
Durdukça gevher anda balığı eyler ifnâ'
Atdı Murâd bu nazmı meydân-ı şâ'irâna
Her kim dilerse mansib feth ide bunu ra'nâ
Padişahın bütün nedimleri (*güzel konuşan, hikaye anlatanlar*) ne kadar uğraşırlarsa muammayı çözemezler. Sonunda Enderun hazinelilerden Cihadî Bey muammayı çözer ve şu beyitlerle padişaha sunar:
(Kandîl) kal'a şâhim (rugân) içinde deryâ (Balık)
fital olupdur içinde eylemiş câ

Oldı (alev) agızda bir gevher-i yegâne
Durup yanınca her şeb balıg eyler ifnâ'
Va'd eylemişsin en şâh kâşiflere 'inâyet
(Çavuşluk) u (ze'âmet) ister (Cihâdî) Şâhâ

Hafız Paşa'ya
Hâfizâ Bagdâda imdâd itmege er yok mıdur
Bizden istimdâd idersün sende 'asker yok mudur
Düşmânı mât itmege ferzâneym ben dir idün
Hasma karşı şimdi at oynatmaga yer yok mıdur
Gerçi lâf urmakda yokdur sana hem-pâ bilürüz
Lîk senden dâd alur bir dâd-güster yok mıdur
Merdlük da'vâ idersün bu muhanneslük nedür
Havf idersün bâri yanında dilâver yok mudur
Râfizîler aldı Bagdâdı tekâsül eyledün
Sana hasm olmaz mı hazret rûz-ı mahşer yok mıdur
Bu Hanife şehrin ihmâlünde vîrân itdiler
Sende âyâ gayret-i dîn-i Peyamber yok mıdur
Bî-haberken saltanat ihsân ider Perverdigâr
Yine Bagdâdı ider ihsân mukadder yok mıdur
Rüşvet ile cünd-i İslâmı perişân eyledün
İşidilmez mi sanursun bu haberler yok mıdur
'Avn-i Hakla intikâm almaga a'dâdan meger
Bende-i dîn bir vezir-i dîn-perver yok mıdur
Bir 'Ali-sîret veziri şimdi serdâr eyledün
Hızr peygamber mu'în olmaz mı rehber yok mıdur
Şimdi hâli mi kıyâs eylersün âyâ 'âlemi
Ey Murâdî pâdişâh-ı heft kişver yok mıdur
2
Hızr gibi geldi yetdi himmet-i kutb-ı zamân

Bî-ta'ab feth eyledüm Bagdâd şehrin râyegân

3

Bâg pür-âvâzedür sıyt u sadâ-yı murg ile

Güyyâ her kûşede bir türlü sâz u sûzdur

4

Bu Murâdun mülket-i 'aklın alup yagma iden

Bir sitemkâr-ı cefâ-cû dilber-i dilsûzdur

3.7 IV. MURAD DÖNEMİ ÖNEMLİ OLAYLAR

10.09.1623 Sultan Mustafa'nın tahttan indirilmesi.

Sultan IV. Murad'ın tahta çıkarılması.

11.01.1624 Bağdat'ın Safavilerin eline geçmesi.

03.04.1624 Veziriazam Kemankeş Kara Ali Paşa'nın idamı, yerine Çerkes Mehmed Paşa'nın gelmesi.

28.05.1624 Abaza Paşa isyanının bastırmak için ordunun Veziriazam kumandasında harekete geçmesi.

1624 Kırım isyanı.

05.09.1624 Kayseri çevresinde Abaza Paşa'nın etkisiz kılınması.

1624 Cennetoğlu isyanı.

28.01.1625 Çerkez Mehmed Paşa'nın ölümü.

08.02.1625 Diyarbakır Beylerbeyi **Hafız Ahmet Paşa**'nın vezir olması.

05.10.1625 Karadeniz'de Kara-Harman zaferi.

11.11.1625 Ordunun Bağdat'a ulaşması.

13.11.1625 **Bağdat Kuşatması.**

29.04.1626 Osmanlı-Safavi görüşmeleri.

03.07.1626 Bağdat kuşatmasının kaldırılması.

01.12.1626 Hafız Ahmet Paşa'nın azli; yerine **Halil Paşa**'nın gelmesi.

04.12.1626 Yeni Sadrazamın Abaza Paşa isyanını bastırmak için hareketi.

1627 Ordunun Erzurum'a gelişi. Erzurum kuşatması.

25.09.1627 Kuşatmanın başarısız olması.

- 20.12.1627 Ordu'nun Tokat'a ulaşması.
- 06.04.1628 Halil Paşa'nın azli; yerine Ekrem **Hüsrev Paşa'nın gelmesi**.
- 30.08.1628 Ordunun ikinci Erzurum kuşatması.
- 22.09.1628 Abaza Paşa'nın teslim olması.
- 14.10.1628 Ordunun Erzurum'dan-İstanbul'a dönüşü.
- 10.06.1629 Hemedan ve Bağdat seferinin başlaması.
- 21.08.1629 Ordu'nun Konya-Diyarbakır-Halep-Musul'a hareketi.
- 28.01.1630 Ordu'nun Musul'dan hareketi.
- 05.05.1630 Mihriban zaferi.
- 15.05.1630 Mihriban'dan Hemedan'a hareket.
- 14.07.1630 Çemhal zaferi.
- 24.08.1630 Ordu'nun Kasr-ı Şirin'e ulaşması.
- 05.10.1630 Bağdat'ın ikinci kez kuşatılması.
- 14.11.1630 İkinci kez Bağdat kuşatmasının kaldırılması.
- 12.12.1630 Ordu'nun Musul'a dönüşü.
- 06.09.1631 Ordu'nun Diyarbakır'da kışlaması.
- 25.10.1631 Veziriazam Hüsrev Paşa'nın azli. Müezzinzade Hafız Ahmet Paşa'nın yerine gelmesi.
- 18.11.1631 Ordu'nun İstanbul'a dönmesi hakkında emir.

10.02.1632 Zorbaların Topkapı Sarayı'na saldırıları.

Veziriazamı öldürmeleri.

Yerine Topal Recep Paşa'nın gelmesi.

- 08.06.1632 **Sultan IV. Murad'ın Devlet idaresini doğrudan ele alması.**
- 1632 Balıkesir bölgesinde isyan.
- 02.09.1633 **Büyük İstanbul yangını, şehrin beşte biri yandı.**
- 16.09.1633 **Kahvehanelerin kapatılması** ve tütün yasağı.
- 15.10.1633 Van Kalesi'nin Safavi kuşatmasından kurtarılması.
- 17.12.1633 Ordu'nun Halep'e gelmesi.
- 07.01.1634 Sultan IV. Murad'ın ilmiye sınıfını etkisiz kılması.

Şeyhülislâmın idamı.

08.04.1634 Sultan IV. Murad'ın Lehistan Seferi için İstanbul'dan Edirne'ye hareketi.

27.07.1634 Lehistan Hükümeti'nin Osmanlı şartlarını kabul etmesi.

23.08.1634 **Abaza Paşa'nın idamı.**

1634 Lehistan barışı.

27.01.1635 **Şair Nef'i'nin idamı.**

10.03.1635 IV. Muradın Revan seferine çıkışı.

03.07.1635 Sultan IV. Murad'ın Erzurum'a girişi.

26.07.1635 Ordu'nun Revan önüne gelişi.

08.08.1635 Revan Kalesi'nin teslim alınması.

11.09.1635 Tebriz şehrinin işgali.

30.09.1635 Ordu'nun Van'a gelişi.

21.10.1635 IV. Murad'ın Diyarbakır'a ulaşması.

04.11.1635 IV. Murad'ın Diyarbakır'dan İstanbul'a hareketi.

27.01.1636 IV. Murad'ın İstanbul'a girişi.

01.04.1636 Erivan'ın Safaviler eline geçmesi.

03.10.1636 Szalonto bozgunu.

02.02.1637 Veziriazam Mehmed Paşa'nın azli, **Bayram Paşa'nın** yerine gelmesi.

07.03.1637 Ordu'nun doğu seferine başlaması.

05.07.1637 Azak Kalesi'nin Rusların eline geçmesi ve yıkarak geri çekilmeleri.

08.04.1638 IV. Murad'ın Bağdat Seferine çıkması.

22.07.1638 Ordu'nun Haleb'e ulaşması.

26.08.1638 Veziriâzam Bayram Paşa'nın ölümü.

27.08.1638 Diyarbakır Beylerbeyi **Tayyar Mehmed Paşa'nın yerine gelmesi**.

03.09.1638 Ordu'nun Veziriâzam kumandasında Diyarbakır'dan hareketi.

15.11.1638 **Bağdat Kuşatması.**

19.12.1638 Muharebenin başlaması.

23.12.1638 Veziriazam Tayyar Mehmed Paşa'nın ölümü, yerine Kaptanı Derya **Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın** gelmesi.

- 24.12.1638 **Bağdat'ın ele geçirilmesi.**
- 25.12.1638 Safavi kuvvetlerinin yok edilmesi.
- 14.01.1639 IV. Murad'ın Bağdat'tan hareketi.
- 27.01.1639 Padişahın Musul'a gelişi ve Safavi Hükümdarını uyarması.
- 05.02.1639 Padişahın Diyarbakır'a gelişi.
- 23.03.1639 Veziriâzam Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın İran seferi.
- 29.04.1639 Safavi elçisinin Veziriâzam tarafından kabulü.
- 17.05.1639 Osmanlı-İran Hududunu çizen Kasrı Şirin Antlaşmasının imzalanması.
- 12.06.1639 Sultan IV. Murad'ın İstanbul'a dönüşü.
- 05.01.1640 Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın İstanbul'a dönüşü.
- 09.02.1640 Sultan IV. Murad'ın ölümü.
- Sultan İbrahim'in tahta çıkması.

3.8 KÖSEM SULTAN

(Oyunda 42 – 50 yaşları arasındaki dönemi)

Osmanlı tarihinin ünlü ve nüfuzlu kadınlarından olan Kösem Sultan, 1590 yılında doğdu. Sultan Birinci Ahmed'in eşi, Sultan Dördüncü Murad'ın annesidir. **Asıl adı Anastasya** olan veya kısaca “Nasya” denen Kösem Sultanın **babası bir Rum papazı** olup kendisi daha küçük yaşlarda öksüz kalmış ve Bosna beylerbeyinin eline geçmişti. **Dikkat çeken güzelliği ve parlak zekasıyla** göze girdiğinden beylerbeyi tarafından saraya takdim edilmiş ve on beş yaşındayken Birinci Ahmed'in hasekileri arasına karışmıştı.

Osmanlı Sarayına geldiği zaman henüz onbeş yaşındaydı. İri yapılı olduğundan daha büyük gösterirdi. Daima neşeli ve güler yüzlü ve sokulgan olduğu için kendisini herkese sevdirdi. Bu hali, işvesiyle on altı yaşındaki hükümdarı kolayca etkisi altına aldı. Kısa zaman sonra hünkar tarafından daha ayrıcalıklı duruma getirildiği için diğer hasekiler onu kıskanmaya başladılar. Bunlar arasında bulunan haseki Fatma Sultan da Birinci Ahmed'in sevdiği bir isimdi. Kösem Sultan aleyhinde her şeyi yapar, onu gözden düşürmeye çalışırdı. Ancak bu

çekişmeden Kösem Sultan her zaman üstün çıkardı. Kısa bir zaman sonra Fatma Sultan ölünce, bütün meydan kendisine kaldı ve padişahı avucunun içine aldı.

Birinci Ahmet sevgili hasekisini el üstünde tutuyor, onu mücevherlere türlü hediyelere boğuyordu. Hatta **kulağındaki çok kıymetli bir küpe ölünceye kadar onun anısını taşıdı.** Fatma Sultan öldükten sonra harem dairesi âdeta onun hükmü altına girmişti. Ne büyük şehzade Mustafa'nın validesi, ne hükümdarın ilk göz ağrısı ve Sehzade Osman'ın annesi onunla rekabet edebiliyordu.

Genç yaşında dul kalınca, tahta geçen kayını Sultan Birinci Mustafa ve daha sonra da Sultan İkinci Osman zamanında devlet işlerine çok fazla karıştığı için eski saraya gönderilmiş, ancak oğullarından Sultan Dördüncü Murad'ın ilk saltanat yıllarında yeniden devlet yönetimini etkilemeye başlamıştır. Sultan Murad büyüyüp yetiştikten sonra annesinin faaliyetlerini engellemişse de, genç yaşta ölümü üzerine Kösem sultan yeniden etkin hale gelmiştir.

Sultan İbrahim'in tahttan indirilmesine de bizzat kendisi karar vermişti. İbrahim'in oğlu Dördüncü Mehmed'in daha 6 yaşında olması nedeniyle Şeyhülislam'a “sabi”den padişah olup olamayacağını danışmış, Şeyhülislam da “aklı başında olmayan büyüktense, akli başında sabinin İslam’a göre padişahlığa daha uygun olduğunu buyurmuştu.

Sultan Dördüncü Mehmed, tahta çıktığında Çanakkale Bogazi Venediklilerin ablukası altında bulunuyordu. Saray içindeki çekişmeler yeniçeri ve Celali isyanları devam ediyordu.

Dört padişahın saltanatı süresince Kösem Sultan devlet ve harem hakimiyetini ele geçirmişti. Yaptığı entrikalara bir yenisini eklemeye çalışan Kösem Sultan ve yakın çevresi, padişahı zehirleyip yerine şehzade Süleyman'i geçirmeyi planladılar. Ancak Turhan Sultan, durumu son anda haber alıp bir gece dairesinde Kösem Sultanı boğdurttu.

Türk Tarihinin en “ünlü” kadını: KÖSEM SULTAN

M. DİDEM GÜNDER

Kösem Sultan'ın Osmanlı Sarayı'nda en etkin olduğu süreç olan IV.Murad dönemi ayrıca incelenmelidir. Kösem'in Topkapı'nın karmaşık hiyerarşisinin en üst basamağına çıkışında sadece doğru zaman, doğru yer faktörü değil, keskin zeka ve anlayış kabiliyeti ile şartları en doğru şekilde kullanması şüphesiz rol oynamıştır. Dillere destan güzelliği ise ayırt edici olarak kabul görmemelidir.

Padişah I.Ahmet öldüğünde, arkasında Kösem Sultan'dan doğma üç şehzade ve iki sultan bırakmıştı.Padişahın ölümüne kadar bu üç şehzadenin rakibi olabilecek üvey kardeşler, valideleri tarafından saf dışı bırakılmış durumdaydı. Büyük şehzade Murad'ın, IV.Murad namıyla Osmanlı tahtına oturması, Kösem Sultan'a Harem-i Hümayun'un tüm yetkilerini sadece resmen almasını sağlamıştır. Murad Han'ın çocuk yaşta olması, siyasi hırslarını tatmin edebilmesi için uygun ortamı sağlamıştı zaten. Devlet erkanının ordu ile denge kurmasını sağlamak, onun üstün kabiliyet alanına giriyordu.

Osmanlı Tarihi'nin hiç bir döneminde,10 Eylül 1623'te **Valide Sultan** olduğunda, başka bir kadın, onun nüfuz ve kudretine erişebilmiş değildi. Çünkü, sadece Valide Sultan değil, aynı zamanda naibe-i saltanat (*Şeriat hâkimi olan kadı vekili*) da olmuştu. Yani göğsünde taşıdığı **saltanat mührü** sayesinde, devletin karar mekanizmasını avuçlarına almış oluyordu.

IV.Murad'ın delikanlılık ve olgunluk çağlarında iç çekişmeleri, dış siyaseti artık sadece büyük bir dikkatle izliyordu. Ne zaman ki oğlu son nefesini verip 'tahta geçmem' diye tutturana veliaht şehzade oğlu İbrahim'in saltanatı başladı...Kösem de o zaman rahat nefes aldı.

Osmanlı Devleti; başarıyı, gücü, 17.yy.da bile fetihle ölçtüğü için, Sultan İbrahim'in ilk yılları, bu anlamda beklenenin fazlasını vermiştir. Ağabeyi zamanından kalan devlet erkanını koruması memnuniyet yarattığı gibi, sanıldığı gibi akılsız olmadığını da

göstermiştir. Padişah oğlunun herkesçe kabul görmeye başlaması, sıradan bir valide gibi köşesinde oturmak zorunda kalan Kösem'i elbette çileden çıkarıyordu. Üstüne üstlük geleneğe uymayan, kendini bilmez bazı hasekilerin türemesi de onun harekete geçmesini zorunlu kılıyordu adeta.

Saraydan ayrılıp, sur dışındaki yazlığını karargah olarak kullanmaya başladı. Hedef belli idi: Kendisini yönetimden uzaklaştıran öz oğlunu, yönetimden almak, torunu Mehmet'i başa geçirip, yeniden saltanat naibesi olmak. Bu gerçekleşirse, buldukları mevki ve servetin ötesine geçebilecekleri vaadiyle ordu, ulema ve vezirlerin bir kısmını kendi yanına çekmeyi başardı.

Her şey yazılmış gibi, okunur gibi oldu.1648'de tahttan indirildikten sonra, İbrahim Han'ın tüm ömrü boyunca korktuğu başına geldi. Öz annesinin emri ile hapis tutulduğu odada, ibrişimle öldürüldü.

Yeniden saltanat naibesi olup, (IV.Mehmet henüz 6 yaşındadır) servetine servet katmaya devam ederken, hayır işleri yapmayı da ihmal etmiyordu. Başkentte yükselen minareler, şifahaneler, onun girişimi ve yatırımlarıyla vücut buluyordu. 58 yaşına gelmiş olmasına rağmen, 'Valide-i Muazzama' ünvanı ile dahi yetinecek bir kadın değildi.

Küçümsediği Valide Sultan Hatice Tarhan, İbrahim Han'ın Kösem tarafından öldürtüldüğü gerçeğiyle yeniçeri ağalarını yanına çekmeyi başarmıştı. Çocuk padişahı zehirletme girişimi de öğrenilince, sonun başlangıcı için bütün düzen hazırlanmış oluyordu. 1651 yılının 2 Eylül'ünü 3 Eylül'e bağlayan gece, Kösem bir perde kordonuyla boğularak öldürüldü. Öldürüldüğünde 61 yaşındaydı.

Kösem, Türk Tarihi'nin en büyük kadınlarından değildi belki, ama en ünlülerindendi. Yaşamı Osmanlı taht sisteminde facialara yol açsa da, Osmanlı Devleti yıkılıncaya kadar onun soyundan gelen padişahların yönetime geçmesini sağlamıştır. O, sadece Bosnalı bir

kadın olarak aile kütüğünde isim olarak kalmamış, insanlığın hafızasının bir parçası haline de gelmiştir.

3.9 TOPAL RECEP PAŞA

(Oyunda 40-45 yaşlarındaki dönemi)

Sadrazam Recep Paşa saltanat ailesindedir. IV.Murat'ın ablasının kocasıdır.

10.2.1632 - 18.5.1632 tarihleri arasında süren sadrazamlığı sırasında Kösem Sultan'la işbirliği içinde ve Yeniçeri-Sipahi zorbalarna sırtını dayadıktan sonra imparatorluğu çiftlik gibi yönetmiştir.

IV. Murat, padişah olur olmaz, Sadaret Kaymakamlığı'na, yani Vezir - i Azam vekilliğine Gürcü, yahut Hadım Mehmet Paşa'yı atamıştır. Bostancıbaşılıktan, yani saray cellatlığından gelme Kaptan-ı Derya Topal Recep Paşa, çocuk yaştaki Padişah'ın yaptığı bu atamadan çok rahatsız olmuştur. Çünkü Gürcü Mehmet Paşa'nın yerine, sadrazam vekili olarak değil Sadrazam olarak kendi geçmek istemiştir. Recep Paşa'nın, yerine göz diktiği kişilere karşı, el altından yeniçeriye ayaklandırmak gibi **sinsi** bir taktiği vardır.

Kendi iktidarı için büyük hırsıyla Sultan Murat'a yaklaşan, Kösem Sultan'la işbirliği içinde Yeniçeri ve Sipahi zorbaları ayaklandıran Recep Paşadır. İhtilal için saray kapısına dayanan zorbalarla görüşüp Sultan Murat'a “abdest alın” diyebilecek kadar **tehditkar** olabilmıştır. Hiçbir şeyi unutmayan Sultan Murat, Mayıs 1632'de Recep Paşa'yı aynı şekilde öldürtmüştür. Sultan Murat'ın bu eylemiyle Osmanlı Sarayı'nda artık kendi iradesiyle iktidarını kurmaya başlayacaktır.

3.10 NEF'İ

(Oyunda 63 – 65 yaşları arasındaki dönemi)

1572'de Hasankale'de doğdu. Babası Mehmet Bey, Kırım hanlarının maiyetinde bulunuyordu. Kırım Hanı Canbeygiray'a oğlunu tanıştırmış ve Canbeygiray'dan oğlu için, Kuyucu Murad'a hitap eden bir tavsiye almıştır. Bu tavsiye mektubunu Kuyucu Murad'a veren Nef'i, İstanbul'a gönderilmişti.

Nef'i İstanbul'a geldiği yıllarda iyi şiir yazıyordu. Nitekim ilk hamisi Kuyucu Murad'a, daha sonra, zamanın sadrazamı Nasuh Paşa'ya kasideler yazmıştır. Padişah, Birinci Ahmet idi. Birinci Ahmet de şiirler yazıyor ve "Bahtî" takma adını kullanıyordu. Nef'i'nin padişaha takdim ettiği kasideler büyük ilgi görmüştür.

3.10.1 Sanatı

Kaside denen ve ustalık isteyen Divan kalıbını en iyi kullanan şairin Nef'i olduğunda bütün edebiyatçılar birleşirler. Hiciv yazdığı zaman, mısralar neşter gibidir. Kaside yazdığı zaman mısralar görkem doludur. Aşk, mitolojik imajlarla anlatır. Savaşı anlatan satırlarında, cengin bütün karmaşası, düşen kellelerin bütün dehşeti, zaferin sevinci ile, yenilginin çamurlu homurtusu duyulur. Sonuç olarak Nef'i, her kasidesine, her gazeline, bir başka orkestra ile girer ve şiiri, çok sesli bir mûsikî haline getirir.

Nef'i'nin şiir sanatındaki ünü, kısa bir sürede, bütün Osmanlı ülkesine yayıldı. İstanbullu şairler tarafından kıskanılıyor ve padişahın iltifatları çevresine dost kadar, düşman da topluyordu. Birinci Ahmet ölünce, yerine Birinci Mustafa, onun öldürülmesiyle de İkinci Osman geçti. İkinci Osman da şairdi. Nef'i, yeni padişaha da kasideler sunmaya başladı. Divan'nın en kıymetli kasidesi olarak bilinen:

*"Aferin ey rûzigârın şehsuvar-ı safderi
Arşa as şimdengeru tiğ-i Süreyya cevheri"*

beytiyle başlayan kasidesini Sultan İkinci Osman'ın Lehistan seferi için yazmıştır.

3.10.2 Muhalif Kimliği ve "Siham-ı Kaza"

Nef'i, Dördüncü Murad zamanında en saltanatlı günlerini yaşadı. Saraya yerleşmiş padişahın arkadaşları arasına girmişti. Üstelik Dördüncü Murad da iyi şiir yazıyor ve Nef'i'nin şiirlerini hayranlıkla okuyordu. Nef'i, padişahın bulunduğu bazı meclislerde tartışmalı şiirlerini gür sesiyle okuyor, neşter gibi cümlelerle padişahın hoşlanmadığı kişileri hicvederek alkış topluyordu.

Nef'i, çağı yozlaştıran bazı devlet adamlarını hicvetmiş ve bunları, "**Siham-kaza**" adlı bir kitapta toplamışlar. Türkçesi, kaza yıldırımı ("*Yergi Okları*" ?) anlamına gelen bu kitabı rivayete göre padişah okurken, çevresine bir yıldırım düşmüş, bundan bir uğursuzluk sezen

Dördüncü Murad, Nefi'nin hiciv yapmasını yasaklamıştı. Nefi, bu yasağa çok üzüldü ama, kabul etti. Bu haleti ruhiyesini yazdığı şu beytinde görmek mümkündür:

*"Bugünden ahdim olsun, kimseyi hicvetmeyim, illâ
Ger icazet verseydin, hicv ederdi bahtı nâsazı..."*

Ama Nefi yine dayanamadı ve Bayram Paşa için bir hiciv yazdı. Dördüncü Murad, bunu haber aldığı zaman, Nefi'yi huzuna çağırıp, hicviyenin kendisi tarafından yazılıp yazılmadığını sordu. Nefi'nin öyle bir üslubu vardı ki, "yazmadım" dese bile, onun yazdığı belli olurdu. Padişaha kendisinin yazdığını söyledi. Öfke içindeki padişah, boynunun vurulmasını buyurdu. 1635 yılının 27 Ocak kışında, kar bütün İstanbul'u örterken, boğularak öldürüldü ve cesedi denize atıldı.

Nefi de idam edildikten sonra, şu beyitle tarih düşüldü ölümüne:

*Gökten nazire indi Siham - i Kaza'sına
Nef'i diliyle uğradı Hakkın belasına*

Nefi, Divan edebiyatının, mısralarına, **Wagner musikisi** koyan önemli bir şairdir. İran edebiyatından gelen abartılmış imajları büyük ustalıkla kullanmış, aşk şiirlerini bile kendisine has bir musikî ile doldurmuştur.

*"Kavs-ı ebrusunu kursa, yıkılır tak-ı felek,
Tir-i müjgânım atsa, titirer cay-ı adem..."*

Sevgilisi, her hangi bir şeyden sinirlenip kaşını kaldırsa, gök kubbe (evren) yıkılırmış!.. Kirpiğinin okunu atsa, yokluk ülkesi titirermiş!..

Bir gazelinin ilk dört satırı, musikimizin piri sayılan Itri Efendi tarafından bestelenmiş ve bu beste günümüze kadar gelmiştir:

*"Tuti-i mucize gûyem ne desem laf değil
Cerh ile söyleşemem, âyinesi saf değil
Ehl-i dildir diyemem sinesi saf olmayana
Ehl-i dil, birbirini bilmemek insaf değil!.."*

"Bir papağanım ama, herkesin söyleyemeyeceğini söyleyen bir papağan. Zemane ile söyleşemem, çünkü yürekleri temiz değildir. Yüreği temiz olmayana gönül adamıdır diyemem. Gönül adamlarının birbirlerini bilmemeleri olacak iş değil..."

Hayyamane beyitleri çoktur:

*"Zahit bize peymane yeter sanma tehi-dest
Lazım mı hemen suphe-i mercan elimizde."*

"Ey sofu!.. Bizi eli boş belleme... Elimizdeki kadeh bize yeter. Hep elimizde mercan tesbih olacak değil ya!.."

Nef'i, oyun boyunca Sultan Murat'ın aydın bir arkadaşı hatta danışmanı gibi görünmektedir. Ancak inandığı şeyler uğruna Sultan Murat tarafından gözden çıkarılması onların ilişkisini daha dramatik bir şekle sokmaktadır. Zira Sultan'ın uyarısına rağmen hiciv yazmayı sürdüren Nef'i aslında kendi ölümünü kendisi çağırmıştır.

Siham-ı Kaza'dan

*Gürce huzuru a samsun-ı muazzam a köpek
Kande sen kande nıgehbani-i alem a köpek*

*Vay ol devlete kim ola mürebbisi anun
Bir senin gibideni cehl-i mücessem a köpek*

*Ne güne kaldı meded devlet-i Al-i Osman
Hey yazuk hey ne musibet bu ne matem a köpek*

*Ne ihanetdür o sadra bu zamanda ki anun
Olmaya sahibi bir Asaf-ı kerem a köpek*

*Hidmet-i devlete sair vüzeradan göreler
Bir fürumaye koca ayuyı akdem a köpek*

*Bu mahlallerde ki Bagdadı ala şah-ı Acem
Arz-ı rumu ede teshir Abaza hem a köpek*

Sattınız iki soysuz bir olup hanlığı

Kimseyietmedünüz bu işe mahrem a köpek

*Paymal eylediniz saltanatın ırzını hem
Yok yereoldı telef ol kadar adem a köpek*

*Hiç hanlık satılır mı hey edebsiz hain
Tutalım olmamış ol fitne muazzam a köpek*

*Sen kadar düşmen-i devlet mi olur a hınzır
Ne turur saltanatun sahibi bilsem a köpek*

*Ehl-i dil düşmeni din yoksulu bir melunsun
Öldürürlerse eğer can-be-cehennem a köpek*

*Böyle kalur mu soysuzlar elinde devlet
noldu ya gayret-i şahenşeh-i azam a köpek*

*Hak götürdü arabı gitti hele dünyadan
Kim götürse akabince seni bilmem a köpek*

*File nacar meger yükledeler tabutunu
Çekemez cife-i murdarunu adem a köpek*

*Filler de çekemezse ne acep laşeni kim
Var mı bir sencileyin div-i mülahhem a köpek*

*Sen soysuz eşek ol Kirli orospu yaraşur
Bindürüp sırtına teşhir edersem a köpek*

KITALAR

Şeyhülislam Yahya için

*Kısmet diye ekmekçi gibi zalim-i dunun
Çalmakla nice altını oldun mu sen ihya
Bir müfti-i, İslama bu zillet yaraşır mı ? Olsun sana lanet, ulema kırması Ehli ilmin kulu
kurbanıyız Allah bilir.
A köpekler hele siz ilminizi ispat ediniz
Herze gert-i-rehi nazm oldunuz amma.
Yol azup düştünüz köhne halâyı sühane . . . yediniz.*

*İttifak eylediler hepsi beni bak hicve
Kimi zahir, kimi batin bir alay şey dediler.
Ne alan var ne satan var yavelerin. . . yerler
Cümlesi bir Pula değmez müteşair gidiler.*

3.11 BEKRİ MUSTAFA

Bekri Mustafa, sanılanın aksine bî mekan takımından derbeder biri değildi. İçkiye boğulmuş, su yalıklarında sızıp kalmış bir küfelik de değildi. Bir meyhane peykesine baş koyabilir kuru hasır üstünde sızabilirdi. Ama evsiz barsız da değildi. Kimilerine göre sarhoşların piri kimine göre “evliya”dır o. İçkiye ait ne kadar fıkra varsa ona yakıştırılmıştır. Tıpkı Namı Kemal gibi. Ramazanda ağzına içki koymadığı da söylenir. Babası yorgancı olan Mustafa endazesini yerinde bir Osmanlı adamı. Pala bıyıklı. Ahmet efendi ismiyle maruf pederi onu en iyi hocalarda okutmuş. Ama o iki şey öğrenmiş; yorgan dikip içki içmek...

Mezarı başında rakı içilen Bekri'nin mezarına Midilli ve Sakız'dan rakı getiren Rum gemiciler mum da dikmişler. Türk Rum Ermeni ve Yahudi kadınlarının onun mezarı başında dua edip bez bağlaması ve adaklarda bulunması ise ondan yardım

istemelerinden...Yakınlarının içkiden kurtulması için!. Eski meyhanelerde işret sofralarında akşamcılarının ilk ve son kadehleri “Bekri'nin ruhuna rahmet olsun” diyerek kalkarmış. Ona mezar yapılması fikri bir içki sofrasında filizlenmiş Balıkpazarı Todori'nin meyhanesinde Çakıcı Ali denilen şahıs Yemiş İskelesi'nde Bekri'ye mezar yaptırmış.

O, Türk halk kültürü ile uğraşanların hemen her alanda karşısına çıkan bir 'folklorik şahsiyet'tir. O içkinin dince yasak olduğunu kabul eden ve 'günahkar'lığın çizgisi ile 'isyankar'lığı, 'inkar'ı çok iyi düzenlemiş biridir. O, çıplak varlığı toplumsal hoşgörüyü, giydirilmiş varlık ve kişiliği ile baskıya karşı direnmeyi, inançlara saygılı davranışlarıyla da 'günahkar mümin' tipini temsil etmektedir.

3.12 KARA MUSTAFA PAŞA

1592 yılında Arnavutluk'un Avlorya bugünkü adıyla Vlore şehrinde doğdu. Devşirme olarak Yeniçeri Ocağına alındı ve Kara Hasan Ağa'nın himayesinde eğitildikten sonra “Solak” olarak göreve başladı, kısa sürede “Çorbacılık”, “Kul Kethüdalığı” ve “Sekbanbaşılık” mevkilerine yükseldi. Ok atıcılığında büyük ustalık kazanarak “Kemankeş” ünvanını aldı. *(Kemankeş Osmanlı Devletinde okçulukta ve ok atmada ustalığı ve yeteneği olanlar hakkında kullanılan bir “unvan”dır. Osmanlı Devletinde bir çok Kemankeşler yetişmiş bunlardan vezirliğe hatta sadrazamlığa kadar yükselenler olmuştur.)* Revan(Erivan) seferi öncesinde IV. Murat tarafından Yeniçeri Ağalığına getirildi. Sefer sırasında IV.Murat'ın ilgisini çekti ve İstanbul'a dönüşte Kaptan-ı Derya oldu. IV. Murat Bağdat seferine çıkarken Kaptan-ı Deryalık görevine ek olarak Sadaret Kaymakamlığı görevini de verdi. Bağdat seferi sırasında padişahın her konuda danıştığı paşalardan biri oldu.

Bağdat seferi sırasında Sadrazam Tayyar Mehmet Paşa 24 Aralık 1638 tarihinde ölünce yerine Kemankeş Kara Mustafa Paşa getirildi. Tayyar Paşa'dan sonra Veziri Azam olan Kemankeş Kara Mustafa Paşa **devlet işlerinde ciddi ve dürüst** biriydi. Sadrazamlığın kendisine verilmesini beklerken Kemankeş'e verilmesini hazmedemeyen eski Şam Valisi Silahtar Mustafa Paşa Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın hasmı olmuştur. Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın ilk büyük hizmeti İran ile Kasr-ı Şirin Anlaşmasını yapması oldu.

İran'dan döndükten bir süre sonra Sultan Murat öldü. Bu dönemde etkisini artıran Kemankeş önce Silahtar Mustafa Paşa'yı sonra Nasuh Paşa'yı öldürtmüş, Sultanzade Mehmet Paşa'yı Şam Valiliğine tayin ettirmiştir.

Ancak Silahtar Yusuf Paşa ve Hüseyin Paşa (Cinci Hoca) Kösem Sultan'ın destekleri ile Sultan İbrahim'in vezirliği görevine atanmışlar ve Veziri Azam Kara Mustafa Paşanın bir çok yetkisi kısıtlanmıştır. Her ikisini de padişah koruduğundan dolayı bir şey yapamayan Kara Mustafa Paşa Yeniçerileri ayaklandırarak her ikisini de öldürtmek istemiş ancak, Ocağın akıl hocalarından Koca Muslihiddin Ağa bu olayı Padişaha anlatmış Padişah'ta Kara Mustafa Paşa'nın katlini emretmiştir.

Hocapaşa çarşısında Tırnakçı Sarayı ve sebilhane önünde Cellat Kara Ali tarafından kementle boğularak öldürülmüş, Çarşıkapısı'ndaki türbesine gömülmüştür.(Ocak-1644)
Kemankeş ara Mustafa Paşa 5 yıl 4 ay süren Sadrazamlığında bazı hataları ile birlikte devlete çok önemli hizmetlerde bulunmuştur.

Ayarı düşük akçe yerine yeni akçeler bastırması ve Osmanlı parasının değerini artıracak çalışmalar yapmış, bunda da başarılı olmuştur. Yeniçeri ve Sipahilerin sayısını azaltmış ve maaşlarını düzenli ve tam almalarını sağlamıştır. Devlet Maliyesini sürekli denk götürmüştür. Donanmayı düzenlemiş, nüfus sayımlarını yaptırmış, Padişahında emriyle Ordu güzergahında bulunan ıssız yerlere yerleşim yerleri kurulmasını sağlayarak buraların gelişmesini sağlamıştır. Böylelikle Yıldızeli'nin de kurucusu olmuştur.

Devlet işlerinde rüşveti, adam kayırmayı kaldırmış bu sebeple de bir çok düşman edinmiş Sadrazamlık hayatı devlet işleri ve düşmanları ile uğraşarak geçmiştir. İstanbul'da satılan tüm mallara narh konulmasını sağlamış böylece piyasada kısa bir süre de bolluk ve ucuzluk sağlanmıştır. 15 Mayıs 1639'da Kasr-ı Şirin'de 1622 yılından beri 17 yıldır süren Osmanlı-İran savaşlarına son verecek Kasr-ı Şirin anlaşmasının imza edilmesinde önemli katkıları olmuştur.

3.13 KARAKTERLER

3.13.1 Hafız Paşa

45-50 yaşlarında. Padişaha bağlı ve Sultan Murat'ın önemli adamlarından biridir. Zorbalara karşı direnmiş, Yeniçeri ve Sipahiler'in baskısıyla azledildiğinde Sultan Murat'tan onun cesedi istenmiştir. Murat ise Hafız Paşa'yı korumak için ondan kaçmasını istemiş fakat Paşa bunu kabul etmemiştir.

3.13.2 Silahtar Ağa

40 yaşlarında. Padişahın danışmanı hatta dalkavuşu olarak nitelendiriliyor. Aynı zamanda onu içki ve sefa alemlerine götüren kişi. Saray çevresinde sevilmeyen bir yapıya sahip. Yalnızca kendi çıkarına bağlı. Emirgüneoğlu'yla birlikte padişahın kuyusunu kazanlardan biri olarak biliniyor.

3.13.3 Yeniçeri ve Sipahi Zorbaları

(2 Yeniçeri, 2 Sipahi Elebaşısı)

40 – 45 yaşlarında 4 kişi. Yeniçeri ve Sipahi Ocağı'nda yetişmiş ancak her tür otorite boşluğu durumunda kendi çıkarları için Topal Recep Paşa'yla işbirliği içinde devlet adamlarını istedikleri gibi yönlendiren ve hatta ihtilale karışan güçlü bir gruptur.

Oyun boyunca göreceğimiz 4 kişi.

3.13.4 Bostancıbaşı

35-40 yaşlarında. Başta padişahın ve devletin emniyetini sağlamakla görevli kişi. Güçlü, iri yapılı. Sultan Murat'ın çok güvendiği bir adamı. Oyun boyunca Sultan Murat'ın yanında göreceğimiz kişi.

3.13.5 1., 2., 3., 4. İstanbullu

Oyun boyunca göreceğimiz 30 – 40 yaşlarında çeşitli meslek gruplarına ait halktan kişiler)

3.13.6 Dilfigar

18-22 yaşlarında. Evi eşkıyalar tarafından basıldıktan sonra iki çocuğu öldürülen ve kirletildiği gerekçesiyle kocası tarafından evden kovulan bu kadın Sultan Murat tarafından saraya cariyeye olarak alınır. Sarayda Kösem Sultan'la sürekli çatışma yaşayacak ve Sultan Murat'ın her zaman yanında, onun sağlığı ve iyiliği için yaşayacaktır. Ancak daha sonra Kösem Sultan tarafından zehirlenerek öldürülür.

3.13.7 Şeyhülislam Ahizade Hüseyin Efendi

55-60 yaşlarında. Zorbalardan korkan ve Murat'ın yanındaymış gibi görünen ama onun arkasından Sultan'ı kafirlikle suçlayan biri. Yaşlı, güçlkle ayakta duran zayıf bir karakter. Sultan Murat, Şeyhülislam Ahizade Hüseyin Efendi'yi öldürerek tarihte Şeyhülislam öldüren tek padişah olarak kayıtlara geçmiştir.

3.13.8 Köse Mehmet Ağa

50 yaşlarında. Padişahın sağ kolu. Yeniçeri Ocağı'ndan sorumlu. Fazlasıyla disiplinli ancak buyruk dışında insanlara fazla zulmettiği söylenmektedir. Sultan Murat, ülkede hakimiyeti baskıyla kurduktan sonra Köse Mehmet Ağa küçük bir kusurundan dolayı Sultan Murat tarafından öldürülecektir.

3.13.9 Cellat Kara Ali

35-40 yaşlarında. Evliya çelebinin seyahatnamesinde bile bahsi geçecek kadar bir şöhrete sahiptir. Azametli ve korkunç bir görüntüye sahip olduğu söylenir. Yolda yürürken ahaliyi kaçirtacak kadar nursuz bir görüntüye sahipmiş olduğu söylenir. Kılıcı, kerpeteni, yağlı ipi her daim yanında taşıyacak kadar işini bilen biri. Kendisinin en çok "görev" yaptığı dönem IV. Murat devridir. 20 civarında yardımcısıyla, İbrahim ve Avcı Mehmet'in de hizmetinde bulunmuştur.

"Evliya Çelebi (Cellat) Kara Ali'yi görmüş ve Seyahatname'sinde onu şöyle tarif etmiştir: Celladların üstad-ı kamili Kara Ali'dir ki bu alayda bazularını sığayıp, tig-i ateştabını kemerine bend idüp sair işkence, karabend, nakşibend, kemerbend, zünnarbend edecek ucu aşıklı yağlı kemendleri kemerine asıp işkence aletlerinden kelpeten, burgu, mismar, buhur fitil, semin sünger, deri yüzecek tentraş, demir tas el ve ayak kırmaya mahsus baltaları iki yanına takıştırıp yedi

kalfasıyla geçti. Amma neuzubillah hiçbirisinin çehresinde nur yoktur. Seyahatname-Cilt1 s.518

3.13.10 Hekimbaşı

50 – 55 yaşlarında. Padişahın doktoru. Özellikle Sultan Murat'ın çevresindeki art niyetli, çıkarıcı kişilerin kim olduğunu bilen, Murat'ın sağlıklı hükmetmesini isteyen biri. Ancak onun da zaafları vardır; gençliğinde alıştığını söylediği afyonu kullanmaktadır. Ölümü de bu afyon ve Silahtarağa'nın ihbarı yüzünden olacaktır. Fakat ölmeden önce intikam almak için Sultan Murat'ın kullandığı bütün panzehir ve ilaçları yok ederek Murat'tan intikam alacaktır.

3.13.11 Kara Mustafa Paşa

50 – 55 yaşlarında. Sultan Murat'a bağlı sağduyulu bir sadrazam. Onun iyiliğini, sağlığını da düşünen bir kişi. Ayrıca korkusuz bir asker. Sultan Murat'ın gerek fiziksel gerekse psikolojik olarak çözüldüğünün farkında. Şehzade İbrahim'i Sultan Murat'ın elinden kurtaranlardan biri.

3. SAHNE ANLAM BİRİM ÇALIŞMASI

IV. MURAT

Yazan: Turan Oflazoğlu

3 Perde

Tragedya

4-1 Olaylar Dizisi

1.Perde

1. Sahne

IV. Murat, tahta ilk çıktığı dönemde Yeniçerilerin baskısı altındadır. Yeniçeriler saraya girip devlet kademelerindeki kimi isimlerin değiştirilmesini, kimilerin öldürülmesini isteyip IV. Murat'a gözdağı verirler. Bu pazarlıklar sonucunda Sadrazam Topal Recep Paşa, sipahiler ve zorbalarla yaptığı danışıklı dövüş sayesinde sadrazam olur.

2. Sahne

İstanbul halkı, her yerde kargaşanın hakim olduğu bu devlet yönetiminden hoşnutsuzdur. Çalışıp didinerek elde ettikleri üzerinden vergi adı altında eşkıyalara haraç vermektedirler. Sultan Murat ve Bostancıbaşı kılık değiştirerek halkın arasına karışırlar. Bağdat'tan geldiklerini söylerler. Halk padişahın çocuk yaşta tahta oturup ve hala çocuk kalışından yakınmaktadır. Durumun düşündüğünden de kötü olduğunu yaşayarak gören padişah endişelidir.

Daha sonra elindeki hançerle canına kıymak isteyen Dilfigar ile karşılaşır. Dilfigar'ın evini eşkıyalar basmış ve iki çocuğunu katlettikten sonra ona tecavüz etmişlerdir. İzmit'ten dönen kocası da onu sokağa atmıştır. Duydukları karşısında dehşete düşen Sultan Murat "artık onun yerinin Sultan Murat'ın haremi olduğunu" söyler.

3. Sahne

Recep Paşa ve Kösem Sultan, Murat'ın durumunu değerlendirirler. Kösem Sultan, Recep Paşa'nın ona yapılan iyiliği de kötülüğü de unutmayacağını söyleyerek kaygısını belirtir. Sultan Murat baskı altında tutulmalıdır. Recep Paşa 1.sahnedeki yeniçeriler ve sipahiler tarafından kellesi istenen Hüsrev Paşa'nın onlar tarafından değil de Sultan Murat tarafından ölüme gönderilmesinin bunun için iyi bir yol olacağını düşünmektedir. Kösem Sultan bu konuda Murat'ı ikna etmek için uygun bir gerekçe ararken, Recep Paşa, Hüsrev Paşa'nın kellesinin alınması için Sultan Murat'ı kandıracak bir plan hazırlar: Hüsrev Paşa son derece gururlu bir adamdır görevinden azledilmeyi içine sindiremeyecek, Recep Paşa'nın sadrazamlığına dayanamayacak ve yanına kattığı sergerdelerle saraya yürüyecektir.

Bu sırada odasında yumruk yaptığı elini diğer eline vuran Sultan Murat'ın yanına şair Nef'i gelir. "Göklerde sonsuz büyüyüp güçlenen yumruğu" üzerine dizeler okurken, Sultan Murat halkın "demir yumruklu biri gerek" bize deyişini hatırlar. Bir şeyler yapabileceğini sezmektedir ama nereden başlayacağını bilememektedir. Nef'i onu yüreklendirir.

Nef'i ile yaptığı konuşmadan etkilenen Murat, Kösem Sultan'a başta Sadrazam Recep Paşa olmak üzere artık çevresinde güvenilebileceği kimsenin kalmadığını söyler. Kösem Sultan ise Recep Paşa'nın onu isyandan nasıl kurtardığından dem vurarak daha önce hazırlanan plan gereği Hüsrev Paşa'yı kötüler. Sultan inanmış görünür ve Kösem Sultan'ı da şaşkırtan bir sertlikle Hüsrev Paşa'nın kellesi için emir verir. Sultan Murat şiddet kullanarak güçleneceğini düşünmektedir.

4. Sahne

Hüsrev Paşa'nın kellesi sarayın kapısına asılmıştır. Halk şaşkın ancak umutludur. Sultan Murat'ın bu tavrını cesur ve akıllıca bulurlar.

5. Sahne

Olayların gelişimi karşısında Kösem Sultan ve Recep Paşa telaşa kapılmıştır. Kösem Sultan padişahın canına bir şey olmadan, olası karışıklıkları engellemesini ister. Recep Paşa, Sultan Murat'ın elinden cesaretini almak istemektedir.

Murat, yanında Nef-i'yle birlikte şiir okumak yerine musiki dinleyerek güç toparlayabileceğini düşünmektedir. Bu sırada zorbaların kapıya dayandığı haberi gelir. Sultan Murat kapıyı açmalarını söyler. Gelen kalabalık, Hafız Paşayı istemekte Kösem Sultan ve Recep Paşa, Murat'a onları yumuşatmasını gerekirse Hafız Paşa'yı vermesini söylemektedirler.

Hafız kendini onlara kurban eder fakat yeniçeri ve sipahi zorbaları gene de Sultan Murat'ı isterler. Sultan Murat zorbaların karşısına çıkar bu sırada daha önce canını Recep Paşa'ya teslim ettiği Musa Çelebi'nin de öldürüldüğünü öğrenir. Kalabalığı yatıştırmaya çalışır. Yeniçeri ve sipahiler Hasan Halife ve Defterdar Mustafa Paşa'yı isterler ve istediklerini alamazlarsa Şehzade Bayazıt'ı padişah bileceklerini belirtirler. Sultan Murat onların nerede olduklarını bile bilmediğini söyler. Sipahiler "Hüsrev Paşa'ya kıydığın gibi onlara da kıyarsın bize göster onları" diye direnirler. Şeyhülislam şehzadelerin sağ oluşuna kendini tanık tutar Recep Paşa da aynı şekilde tanıklık eder. Yeniçeri ve sipahiler onların canına zarar gelmeyeceğine dair kefil isterler. Şeyhülislam ve Recep Paşa kefil olurlar. En sonunda zorbalar Sultan'dan söz alıp and içmesini isterler. Sultan Murat "Bundan böyle düzensizliğe hiçbir şekilde fırsat vermeyeceğine, kargaşanın bir daha uyanmamasına hükümdarlık namusu üzerine" and içer.

2. Perde

1.Sahne

Yeniçeri ve sipahi ocağı and içme törenine rağmen Sultan Murat'a güvenmemekte ve tahtan indirilmesini istemektedir. Bu nedenle Kösem Sultan Şehzade Kasım'ın tahta çıkarılmasını ister. Recep Paşa ise Şehzadelerin en büyüğünün tahta çıkması gerektiğini söyler. Kösem Sultan, Recep Paşa'nın onları ikna edebileceğini düşünmektedir. Paşa ise artık onun da sözünün dinlenmediğini söyler. Kösem Sultan bu kaygının sebebinin Recep Paşa olduğunu

düşünmektedir. Recep Paşa'nın hanedanın damadı olduğunu ve Sultan Murat'ın kardeşini dul bırakmayacağını belirtir. Recep Paşa ise Sultan Murat'ın gerekli görürse ne kendini ne de validesini kayırmayacağını; onlar hakkında meclislerde “şeytan” diye söz ettiğini söyler. Kösem Sultan “et tırnaktan ayrılmaz” diyerek bu tehdidi savuşturur. Fakat kendi hayatını tehlikeye atmak istemediği için Bayazıt'ın ya da Sultan Mustafa'nın tahta geçmesini istememektedir. Recep Paşa ise “damadınız ne güne duruyor” diyerek kendisini önerir.

Bu konuşmayı dinlemiş olan Dilfigar duyduklarını Sultan Murat'a aktarır.

Yeniçeri ve Sipahilerle konuşan Recep Paşa tedirgindir; gün geçtikçe azalıp güç kaybetmektedirler. Ertesi gün için ihtilal kararı alırlar. Sultan Murat Köse Mehmet, Mehmet Ağa, Silahtar ve Bostancıbaşı ile konuşarak güç birliğine gider.

2.Sahne

Halk, Sultan Murat tarafından saraya çağırılmıştır.

3.Sahne

Sultan Murat ona ihanet eden Recep Paşa'yı boğdurur. Leşini bir çuvala koyup sarayın dışına asılmasını ister. Bu sırada sarayın dışına çıkmak isteyen Kösem Sultan bu konuda kendisine getirilen yasağı öğrenir.

4.Sahne

Sultan Murat yeniçerilerin, sipahilerin ve İstanbullular'ın karşısına çıkar. Eline aldığı Kur'an'ı gösterip hadisler okuyarak sadık kişilerle birlikte olunması gerektiğini, bir arada savaşmanın zorunluluğunu anlatan bir konuşma yapar. Halk içinde herkes birbirini ve sarayı suçlarken, Sultan Murat yeri gelince kendi hatalarından da söz edip herkesi birlikte hareket etmeye çağırır. Elden giden Bağdat üzerine söylenen bir türküyü anımsatarak topluluğu yüreklendirir. “Ya Bağdat Ya ölüm” sloganlarıyla onların güvenini kazanır. Temsilciler tek tek and içerler. Sultan Murat da kurduğu düzeni tehdit eden, buyruğuna karşı gelen herkesi cezalandırmaya and içer.

5. Sahne

Bu sırada bir haber gelir. Revan Kalesi Acem Şahının elinden alınmış tekrar topraklara katılmıştır. Bu başarının kutlanması ve her dinden her yaştan halkın kendi yaradılışına uygun eğlenmesi bayram yapması için izin çıkar ancak “şer’an haram, aklen fena olan şeylere” izin yoktur.

6.Sahne

İstanbul’da büyük yangınların çıkması üzerine Sultan Murat tütün ve kahve içmeyi yasaklar. Kahvehaneleri baskı altında tutmaya başlar. Düzen kurmak için gerekirse tüm ülkeyi yakacağını söyler. Nef’i ise “düzen halk içindir olmayan halk için düzen kuramazsın diye uyarır. “Şimdiye dek padişahım kimse tek başına yutamadı dünyayı”... Sultan Murat “İştah meselesi şair İştah meselesi” diye yanıt verir.

Bu sırada Hareme hapsedildiği için rahatsız olan Kösem Sultan Dilfigar’dan da rahatsızlık duymaktadır. Sultan Murat onun için validesinin oynadığı oyunlardan haberdar olduğunu belirtir. Kösem Sultan böyle dışlanıp yok sayılmak yerine saraydan sürülmek istemektedir. Sultan Murat ise haremde güvende olacağını söyler.

Şeyhülislam’ı Kıbrıs’a gönderir. Nef’inin de hiciv yazmasını yasaklar.

Şehirdeki yangınlar büyümektedir. Yeniçeriocağı’na yangınları söndürmek için emir veren Sultan Murat “ne denli büyük olursa halkın uğradığı yıkım, o denli gür gelişir benim yasaklarım” demektedir.

6.Sahne

Sultan Murat gizli bir meyhanede Kelleci Murat kılığı ile Bekri Mustafa ve İstanbullular’la şarap içer. O kadar çok içer ki Bekri Mustafa, Sultan Murat’ın içki yasağının yerinde olduğunu belirtir. Sultan Murat, meyhanede kendi halinde içmekte olan Bekri Mustafa’nın hayatını bağışlar fakat yolda gördüğü ve dengesiz yürüyen birinin kellesini ister.

3. Perde

1.Sahne

Her an tahtından indirileceğini düşünen Sultan Murat kabuslar gördükçe yeni yeni fetvalar vermektedir. Artık gündüzleri çarşıda, pazarda, sokaklarda, meydanlarda, iki kişiden fazlası bir araya gelmeyecektir. Geceleri iki kişi yanyana gelmeyecek, zorunlu hallerde dışarı çıkanların elinde mutlaka fener olacaktır. Bunu yapmayanlar ölümle cezalandırılacaktır.

1.Sahne

İstanbullular kendi aralarında Sultan Murat'ın adını ağızlarına almadan onun hakkında konuşurlarken. Sultan Murat gelir ve fenersiz dışarı çıkan bir delikanlıyı ölüme yollar. Sonra da şunları söyler: “Halkın bu dal budak saran çılgınlığına çeki düzen vereyim derken, korkarım, kendi cinnetim patlak verecek bir gün”.

1.Sahne

Dilfigar, Sultan Murat'ın sağlığından endişe ettiği için Hekimbaşı ile konuşur. Hekimbaşı alemlerden uzak durup daha az içmesi gerektiğini söyler. Bu sırada Kösem Sultan gelir. Kardeşlerinin bir bir ortadan kaldırılmasından rahatsızdır. Sultan Murat'la istediği şekilde konuşmayı ve onu yeniden etkisi altına almayı başaramayınca hışımla odadan çıkar.

Bu sırada Nef'inin mısralarından rahatsız olan Sultan Murat onunla konuşur. Ve onu asla kayırmayacağını belirtip ölüme yollar. Sonra ülkeyi karanlıktan kurtaran ben değil miyim diye sorar. Hanlar, hamamlar, köprüler yaptırmış. Herkesin malını mülkünü güven altına aldırıştır ama halk mutsuz ve tedirgindir.

Sultan Murat, Bağdat'a sefer emri verir.

1.Sahne

Silahtar, Hekimbaşı'nın koynundaki kutuya Murat'ın dikkatini çeker. Hekimbaşı etkisi azaltılmış afyon içtiğini söyler. “Bana acımıyorsan kendine acı, kriz geldiğinde bir tek benim ilacım iyi eder seni” dese de Sultan Murat “madem etkisi yok hepsini iç” diyerek Hekimbaşını ölüme gönderir.

1.Sahne

Bağdat ele geçirilmiştir. Yedi gün yedi gece bayram emri verilir. Bu sırada Sultan Murat Venedik seferi için hazırlık içindedir. Fakat hekimlerin sözünü dinlemeyen ve alemlerden geri durmayan Sultan Murat'ın sağlığı hiç de iyi değildir. İçki konusunda çevresinin de kışkırtmasıyla nefesine yenik düşüp nöbetlere tutulmaktadır. Bu sırada Dilfigar'ın öldürüldüğünü öğreniriz. Kara Mustafa Paşa engellemeye çalışsa da Kösem Sultan odaya girer. Şehzadenin öldürülüp öldürülmediğini soran Sultan'a, Kösem Sultan'ın isteği üzerine yalan söyleyip öldürüldüğü söylenir. Sultan Murat cesedini görmek ister... tahtını ve kardeşinin cesedini isteyerek can verir.

4.2 “IV. MURAT” OYUNUNDA DÜŞÜNCE

4.2.1 Öz ve Biçim Özellikleri

1. Perdede, Sultan Murat'ı tahta çıktığı ilk dönemlerde görüyoruz. Ülkede kargaşa hakim durumda. Yeniçeriler saraya sözünü geçirebiliyorlar. Kent yaşamında büyük bir düzensizlik var ve asayiş sağlanamamakta. Oyunun bu bölümünde IV.Murat, bir Osmanlı sultanına göre fazlasıyla edilgen çizilmiştir. Murat, siyasi tecrübesizliği ve saray entrikalarından uzaklığıyla Kösem Sultan ve Sadrazam Topal Recep Paşa'nın etkisinde hareket etmekte; yeniçeri ve sipahi zorbalарının her isteğini kabul etmektedir. Onun yanında görünen ve kendisine fikren destek veren tek kişi ise şair Nef'i'dir. IV.Murat'ın Nef'iyle olan ilişkisinde yazar bir Osmanlı Sultanı'nın bilim ve sanata olan yakınlığını, derinliğini göstermek istemiştir.

2. Perdede ise Sultan Murat'ın edilgen halinden kurtulup köktenci kararlar almaya başladığını ve bunları şiddetle uygulamaya koyduğunu görüyoruz. Öncelikle Topal Recep Paşa'yı öldürterek yanındaki kötü niyetli, çıkarıcı kişilerden kurtulmaya çalışmaktadır. Kösem Sultan'ın hareket alanını kısıtlar.

Sıra orduyu biraraya getirip Yeniçeriler'deki başıbozukluğu gidermektedir. Osmanlı ordusundaki çözümlenin tarihsel sebeplerinden biri, devletin uzun süredir başarılı seferler yapamamasıdır. Murat, müslüman Osmanlı için önemli bir yer olan Bağdat'ı almak istemektedir. Yapılacak İran seferi ekonomik ve moral açıdan önem taşımaktadır. Başarılı olunduğu takdirde Sultan gücünü kanıtlayacak ve içerideki kargaşaya da son verecektir. İlk perdede gördüğümüz yeniçerilerin her isteğine boyun eğen ve kellesi istenen sultan şimdi onları baskı ve kontrol altına almaya çalışmaktadır.

Halkın, askerlerin ve bilginlerin saraya çağrıldığı oyunun en önemli sahnelerinden birinde (2. perde 4. sahne) IV. Murat onlara karşı gerekirse şiddet kullanabileceğini sezdirir. Savaş kostümleri giymiş, geride ise mehter çalınmaktadır. Sultan, elindeki Kur'an-ı Kerim'i gösterip kendisinin de halife olduğunu hatırlatır. Padişaha karşı çıkmamanın Allah'a karşı gelmek olduğunu bunun da cezasının öbür dünyada da görüleceğini söyler. Bu konuşma sonrasındaki herkes birbirini suçlayıp, karşılıklı özeleştiri yaptıktan sonra hatırlanan Bağdat Türküsü'nün söylenmesiyle beraber halkın, askerlerin, alimlerin Sultan'ın etrafında hemen kenetlendiği görülür.

Bugüne kadar saray odasında zorbaların hükmü altında ezilen Sultan bu sahneden sonra gözünü Avrupa sınırlarına dikmiş, bütün dünyayı "demir pençeleri" içine almayı hedeflemiştir. Halk ise bu konuda ona inanarak büyük moral ve destek vereceğini belirtmiştir: "Alacaksın padişahım almalısın sen!" Sultan Murat bununla da kalmayıp "sert olduğu zamanlarda" dahi halkın iyiliğini düşünerek gerekirse bir günde bin cana kıyabileceğini, binlerce ocağı söndürebileceğini, yine halkın iyiliği için "halkın topunu yokedebileceğini" söyler. Bunun için de idaresi süresince ne yaparsa yapsın kendisine destek olacağına dair Yeniçeri ocağına, aydınlara, halka and içtirir.

Sultan Murat'ın trajik hatalarından birini burada görmekteyiz; **"halkın iyiliği için gerekirse halkı giderme"** ülküsü her şeyden önce **iktidar için halkı gözardı etmeye hatta yok etmeye** dayanıyor. Sultan Murat ne için yola çıktığını unutuyor. Ve oyun şu soruları sorduruyor; **"iktidar, salt iktidar için mi, yoksa halk için mi?"**

Revan'ın alınmasından sonra Murat iktidarı kendine güven kazanmaya başlamıştır. Bu güvenle içindeki karışıklıkların üzerine gitmek ister. Ancak bunun için belirlediği yöntem yine “baskı”yla şekillenir. Fetih eğlencelerinden sonra bile içkiyi, tütünü yasak eder. Bu yasaklara uymayanların kellesi gider. Sultan Murat düzen kurmak için gerekirse tüm ülkeyi yakacağını söyler. Nef'i ise oyunun temasını oluşturan sözleri Murat'a benimsetmeye çalışır. **“Düzen halk içindir olmayan halk için düzen kuramazsın”**. “Şimdiye dek padişahım kimse tek başına yutamadı dünyayı”... **Sultan Murat'ın “iktidar iştahı” onun sonu olacak ve “dünya” onu yutacaktır.**

Murat'ın “düzen” için koyduğu yasaklar “toplum ve insanın yaşayış düzeni”ne aykırı geldiği noktada çığnırmeye başlamıştır. Nitekim bu yasağı en fazla çığneyen, elindeki kadehi hiç bırakmayan Sultan Murat'tan başkası değildir. Koyduğu yasaklar ve hastalıklı iktidar tutkusu onun çevresi açısından da yıkıcı hale gelmektedir. Bayram Paşa'yı hedef alarak yazdığı bir şiir yüzünden çok yakınındaki şair Nefi'yi de kendisi öldürtür.

3. Perdede ise bambaşka bir Murat görürüz. Bu sahnede yazar tarafından Sultan Murat'ın psikolojik durumuna ağırlık verilmiş ancak onun “psikoz”unun ve davranış bozukluklarının da gerekçeleri çok net çizilememiştir. Murat'ın kuşkuları “hastalıklı” hale gelmiş, beraberinde toplum yaşamına dair ağır yasaklar ve cezalar getirmiş ancak onun bu duruma gelmesinin nedenleri ve aşamaları oyunda net olarak gösterilmemiştir. Murat'ı felakete sürükleyen şey aşırı sorumluluk ve düzen takıntısı ise kendisinin bu sorumluluğu neden almadığı ve kendi koyduğu yasaya neden uymadığı konusunda bir bilgi verilmemiştir: *“Halkın bu dal budak saran çılgınlığına çeki düzen vereyim derken, korkarım, kendi cinnetim patlak verecek bir gün”*.

Dilfigar ise Sultan Murat'la ilişkisi açısından yazar tarafından başarıyla yerleştirilmiş bir karakter iken ikinci perdeden sonra kaybedilmiş bir figür olarak oyunda kendini unutturmuştur. Sultan Murat'ın kardeşlerini boğdurması, aslında son derece dramatik bir durumken, oyunda bu tarihsel olay yalnızca serimle geçirilmiştir. Bağdat ele geçirildikten sonra Sultan Murat Venedik seferi için hazırlığa girişir. İktidarını ne kadar sağlam tutmaya

alışırsa çalışsın fiziken ve ruhen gittikçe zayıflamaya başlamıştır. Onun bu zayıflığından çevresi de faydalanmaya başlar; içkiyi bırakması bir şekilde engellenir. Son nefesini verene dek hala iktidara uzanması muhtemel olan kişilere (kardeşi İbrahim) lm saçmaya çalışır.

Sultan Murat'ın bu durumdayken elindeki topuzuyla "hayali düşmanlar"a karşı savaşması, yaşadığı psişik durumun son noktasıdır. Ancak onun bu noktaya gelmeden önceki aşamaları oyunda gösterilmediği için Sultan Murat'ın tragedyasında "pathos" gesi yeterince desteklenmemiştir.

5. METİN İNCELEMESİ VE DRAMATURJİ DOSYASI

“IV. MURAT”

5.1 SAHNE / MEKAN / KARAKTERLER

1. PERDE

1. SAHNE

1 .Topkapı Sarayı

KİŞİLER

Yeniçeri ve Sipahi Elebaşları (40’lı yaşlarda), Sultan Murat (20), Sadrazam Recep Paşa (40-45 yaşlarında), Bostancılar, Yeniçeriler, Sipahiler (20 – 30 yaşlarında)

5.2 YENİÇERİ VE SİPAHİ ELEBAŞILARI

(2 Yeniçeri, 2 Sipahi Elebaşı)

40 – 45 yaşlarında 4 kişi. Yeniçeri ve Sipahi Ocağı’nda yetişmiş ancak her tür otorite boşluğu durumunda kendi çıkarları için Topal Recep Paşa’yla işbirliği içinde devlet adamlarını istedikleri gibi yönlendiren ve hatta ihtilale -karışan güçlü bir gruptur.

Oyun boyunca göreceğimiz 4 kişi.

5.3 BOSTANCIBAŞI

35-40 yaşlarında. Başta padişahın ve devletin emniyetini sağlamakla görevli kişi. Güçlü, iri yapılı. Sultan Murat’ın çok güvendiği bir adamı.

Oyun boyunca Sultan Murat’ın yanında göreceğimiz kişi.

Yeniçeri ve Sipahi elebaşları, arkalarına aldıkları bir güruhla Topkapı Sarayı kapısına gidip Sultan Murat’la görüşmek isterler. Hüsrev Paşa’nın azledilmesine öfke kusarlar. Yeniçeri ve Sipahi elebaşları beğenmedikleri önemli devlet adamlarının görevlerine son verilmesini hatta kimilerinin öldürülmelerini isterler. Sultan Murat onların her istediğini kabul etmek zorunda kalır. Zorbaları yönlendiren kişi Recep Paşa’dır. Zorbaların baskısıyla Recep Paşa Sadrazam olur.

Topkapı Sarayı

KİŞİLER

Yeniçeri ve Sipahi Elebaşları (40'lı yaşlarda), Sadrazam Recep Paşa (40-45 yaşlarında), Yeniçeriler, Sipahiler (20 – 30 yaşlarında)

Sultan Murat çıktıktan sonra, emrindeki elebaşları çağıran Recep Paşa davanın kazanıldığını ancak sarayın daha fazla baskı altında tutulması gerektiğini söyler.

2. SAHNE

Kahvehane

KİŞİLER

4 Eşkîya (30-35 yaşlarında dört kişi),

4 İstanbullu (Oyun boyunca göreceğimiz 30 – 40 yaşlarında çeşitli meslek gruplarına ait halktan kişiler)

İstanbul halkı kargaşadan dolayı endişe duymaktadır. İstanbul'da nam salmış eşkiyaların adamları birer birer gelip haraçlarını alırlar.

2. Kahvehane

KİŞİLER

Sultan Murat, 4 İstanbullu, Bostancıbaşı

Sultan Murat, kendini gizleyerek halkın arasına karışmış, İstanbullu'nun nabzını yoklamaktadır. Ülkedeki huzursuzluk ve kargaşadan dolayı herkes kaygılıdır. Halk demir yumruklu birini istemektedir.

2 .Tenha Bir Yer

KİŞİLER

Dilfigar (18-22), Sultan Murat, Bostancıbaşı

DİLFİGAR (18-22 yaşlarında) Evi eşkiyalar tarafından basıldıktan sonra iki çocuğu öldürülen ve kirletildiği gerekçesiyle kocası tarafından evden kovulan bu kadın Sultan Murat tarafından saraya cariye olarak alınır. Sarayda Kösem Sultan'la sürekli çatışma

yaşayacak ve Sultan Murat'ın her zaman yanında, onun sağlığı ve iyiliği için yaşayacaktır. Ancak daha sonra Kösem Sultan tarafından zehirlenerek öldürülür.

Sultan Murat, halkın arasından ayrıldıktan sonra intihar etmek üzere olan bir kadın görür ve müdahale eder. Kocasını evde yokken, eşkıyalar gelip evini basmış; iki çocuğunu da öldürmüşler ve kadına da tecavüz etmişlerdir. Dilfigar kocası tarafından evden kovulmuştur. Sultan Murat onu sahiplenip sarayına alır.

3. SAHNE

3.Topkapı Sarayı / Kösem'in Odası

Kösem Sultan, Topal Recep Paşa

Sadrazam Recep Paşa, Sultan Murat'ı zorbalardan elinden nasıl kurtardığını anlatır. Kösem Sultan, Murat'ın sürekli baskı altında tutulması gerektiğine inanmaktadır. Kösem, hiçbir şeyi unutmadığını bildiği Sultan Murat'ın kininden korkar. Hüsrev Paşa'nın azlinden sonra, öldürülmesinin yaratacağı gerginlikten yararlanılabileceği düşüncesindedir.

3 .Topkapı Sarayı / Sultan Murat'ın Odası

Sultan Murat, Nef'i (63 yaşında)

NEF'İ (63 yaşında) Nef'i oyun boyunca Sultan Murat'ın aydın bir arkadaşı hatta danışmanı gibi görünmektedir. Ancak inandığı şeyler uğruna Sultan Murat tarafından gözden çıkarılması onların ilişkisini daha dramatik bir şekle sokmaktadır. Zira Sultan'ın uyarısına rağmen hiciv yazmayı sürdüren Nef'i aslında kendi ölümünü kendisi çağırıştır. Sultan Murat, Nef'iyle olan sohbetinde Osmanlı'nın eski güzel günlerine tekrar kavuşabilmesi için çareler arar.

3.Topkapı Sarayı / Sultan Murat'ın Odası

Sultan Murat, Kösem Sultan

Sultan Murat, çevresinde güvenilir tek kişi olmadığını söyler. Topal Recep'in zorbalardan sadrazamı olduğuna inanmaktadır. Kösem Sultan, Hüsrev Paşa'nın öldürülmesinin gerekli olduğunu söyler. Demir yumruğunu göstermek isteyen Sultan Murat için bu fırsattır.

4. SAHNE

4.Topkapı Sarayı Yakınları

1., 2., 3., 4. İstanbullu, Yeniçeriler, Sipahiler

Hüsrev Paşa'nın kellesi getirilmiştir. Yeniçeri ve Sipahiler ayaklanır. Halk, IV. Murat'taki bu değişimi şaşkınlıkla izler.

4.Topkapı Sarayı / Kösem Sultan'ın Odası

Recep Paşa, Kösem Sultan

Kösem Sultan, ayaklanma hazırlığı içindeki Yeniçeri ve Sipahiler'den korkmaktadır. Recep Paşa, Sultan'ın cesaret denemesi yaptığını düşünmektedir.

4 .Topkapı Sarayı / Sultan Murat'ın Odası

Sultan Murat, Nef'i

Zorbalar padişaha elçi göndermiş; ancak Murat elçiyi kabul etmemiştir. Zorbaların sarayı basması beklenirken Sultan Murat, Nef'iyle şiir, felsefe ve ülke politikası üzerine sohbet eder. Bostancıbaşı'dan zorbaları içeri almasını ister.

4 .Topkapı Sarayı / Sultan Murat'ın Odası

Sultan Murat, Kösem Sultan, Sadrazam Recep Paşa

Kösem ve Recep Paşa, Murat'ın yanına gelip zorbaların Hafız Paşa'yı istediklerini söyler. Sultan Murat tedirgindir.

4.Topkapı Sarayı / Sultan Murat'ın Odası

Sultan Murat, Hafız Paşa (45-50), Kösem Sultan

HAFIZ PAŞA (45-50 yaşlarında) Padişaha bağlı ve Sultan Murat'ın önemli adamlarından biridir. Zorbalara karşı direnmiş, Yeniçeri ve Sipahiler'in baskısıyla azledildiğinde Sultan Murat'tan onun cesedi istenmiştir. Murat ise Hafız Paşa'yı korumak için ondan kaçmasını istemiş fakat Paşa bunu kabul etmemiştir. Hafız Paşa, zorbalardan ya da ölümden korkmamaktadır.

4.Topkapı Sarayı / Ayak Divanı

Yeniçeri ve Sipahi Eleşabıları, Yeniçeriler, Sipahiler

Hafız Paşa, zorbaların üzerine yürür ve öldürülür.

4.Topkapı Sarayı / Sultan Murat'ın Odası

Sultan Murat, Kösem Sultan, Sadrazam Recep Paşa

Sultan Murat, intikam yemini eder. Dışarıda ise zorbalar padişahı istemektedir. Kösem Sultan çıkıp onları yatıştırmasını ister. Bu arada padişahın öldürüleceğini tasarlayan Sadrazam Recep Paşa çıkmadan önce onun “abdest almasını” teklif eder. Onun bu “teklif”i aslında tehdit niteliğindedir. Ve hiçbir şeyi unutmayan Sultan Murat, Paşa'nın bu küstahlığını da unutmayacaktır.

4.Topkapı Sarayı / Ayak Divanı

Yeniçeri ve Sipahi Eleşabıları, Sadrazam Recep Paşa, Bostancıbaşı, Bostancılar, Şeyhülislam (55-60 yaşlarında), Yeniçeriler, Sipahiler

ŞEYHÜLİSLAM AHİZADE HÜSEYİN EFENDİ (55-60 yaşlarında) Zorbalardan korkan ve Murat'ın yanındaymış gibi görünen ama onun arkasından Sultan'ı kafirlikle suçlayan biri. Yaşlı, güçlkle ayakta duran zayıf bir karakter. Sultan Murat, Şeyhülislam Ahizade Hüseyin Efendi'yi öldürerek tarihte Şeyhülislam öldüren tek padişah olarak kayıtlara geçmiştir.

Zorbalar Hüsrev Paşa'nın öldürülmesinin hesabını sorarlar. Bu arada Sultan Murat, Musa Çelebi'nin kendinden habersiz, Sadrazam Recep Paşa tarafından zorbalara teslim edilip öldürüldüğü haberini alır. Zorbalar, gerekirse padişahı değiştireceklerini söylerler.

Yeniçeriler Hasan Halife'yi, Defterdar Mustafa Paşa'yı onlara teslim etmeleri durumunda adaletin yerini bulacağını söylerler. Zorbalar Şeyhülislam ve sadrazamın önünde Sultan Murat'a and içtirirler. Padişah küçük duruma düşmüştür.

1. Perde Sonu

II. PERDE

1. SAHNE

1.Sahne Kösem'in Odası

Kösem – Recep Paşa

Sultan Murat'ın öldürülüp yerine Bayazıt'ın padişah olması istenmektedir. Yeniçeri ve Sipahiler bu konuda baskı yapmaktadır. Kösem ise bu konuda kararsızdır.

1.Sahne Murat'ın Odası

Sultan Murat, Dilfigar

Dilfigar, Kösem ile Recep Paşa'nın konuşmalarını duymuştur.

1. Sahne

Recep Paşa, Yeniçeri ve Sipahi Elebaşısı

Yeniçeri ve Sipahiler arasında çözüme başlamıştır. Bir an önce yapılacak ihtilal planı üzerine konuşulur.

1.Sahne Murat'ın Odası

Dilfigar, Sultan Murat için kaygı duymaktadır. Kösem'in odasında konuşulanları anlatır.

1.Sahne Murat'ın Odası

Sultan Murat, Köse Mehmet Ağa

KÖSE MEHMET AĞA (50 yaşlarında) Padişahın sağ kolu. Yeniçeri Ocağı'ndan sorumlu. Fazlasıyla disiplinli ancak buyruk dışında insanlara fazla zulmettiği söylenmektedir. Sultan Murat, ülkede hakimiyeti baskıyla kurduktan sonra Köse Mehmet Ağa küçük bir kusurundan dolayı Sultan Murat tarafından öldürülecektir.

Sultan Murat, Köse Mehmet Ağa'ya Yeniçeri Ocağı'nın sorumluluğunu verir. Ülkedeki karışıklığın düzeltilmesi konusunda hemfikirdirler.

1.Murat'ın Odası

Silahtar

SİLAHTAR AĞA (40 yaşlarında) Padişahın danışmanı hatta dalkavuğu olarak nitelendiriliyor. Aynı zamanda onu içki ve sefa alemlerine götüren kişi. Saray çevresinde seilmeyen bir yapıya sahip.Yalnızca kendi çıkarına bağlı. Emirgüneoğlu'yla birlikte padişahın kuyusunu kazanlardan biri olarak biliniyor. Sultan Murat, Silahtar'ı çağırıp validesi Kösem Sultan'ın etrafını çevirerek onun sarayda kontrol altına alınmasını emreder.

1.Murat'ın Odası

Bostancıbaşı

Sultan Murat, çok güvendiği bir adamı olan Bostancıbaşı'na öncelikle Saray'ın güvenliği üzerine sorumluluk verir. Saray muhafızlarla donatılacaktır. Sultan Murat'ın niyeti, ertesi gün saraya gelecek zorbalara karşı önlem almaktır.

2. SAHNE (Sokak)

I, II, III, IV. İstanbullu, Çığırkan (30-35)

Çığırkan, davulu bir tarafta İstanbullular'ın kulağına eğilerek padişahın halkı saraya çağıracağı haberini verir.

3. SAHNE (Murat'ın Odası)

Sultan Murat, Recep Paşa, Bostancıbaşı, Cellat Kara Ali (40)

CELLAT KARA ALİ (35-40 yaşlarında) Evliya çelebinin seyahatnamesinde bile bahsi geçecek kadar bir şöhrete sahiptir. Azametli ve korkunç bir görüntüye sahip olduğu söylenir. Yolda yürürken ahaliyi kaçırtaçak kadar nursuz bir görüntüye sahipmiş olduğu söylenir. Kılıcı, kerpeteni, yağlı ipi her daim yanında taşıyacak kadar işini bilen biri. Kendisinin en çok "görev" yaptığı dönem IV. Murat devridir. 20 civarında yardımcısıyla, İbrahim ve Avcı Mehmet'in de hizmetinde bulunmuştur.

Artık güç toplamaya başlayan Sultan Murat, Recep Paşa'yı yanına çağırır, ardından da Bostancıbaşı ile Cellat Kara Ali'yi. Topal Recep Paşa'ya abdest almasını söyler, sonra da öldürülmesi için emreder.

3 .Kösem'in Odası

Kösem, Dilfigar, Silahtar

Kösem Sultan, her yerde karşısına çıkan Dilfigar'dan rahatsızdır. Kösem, şehre gitmek ister ancak Silahtar yasaklı olduğu için buna izin vermez. Buyruk kesindir. Kösem ne sebeple olursa olsun dışarı çıkamayacaktır.

4. SAHNE Sinan Paşa Köşkü

Yeniçeriler, Sipahiler, Ulema takımı (50-55), Halk, Bostancılar, Mehteran takımı (35-40), Sultan Murat, Silahtar, Bostancıbaşı, Enderunlu (25), Asker (20-25),

Sultan Murat, ülkedeki kötü gidişin son bulması için herkesin kendisine gelmesini söyler. Farklı tabakalardan bir araya gelen insanlar birbirlerini suçlarlar. Sultan Murat ise herkesin kendi sorumluluğunu bilmesi gerektiğini belirtir. Murat, uzun süredir kendi hakimiyetinde olmayan Bağdat'ın yeniden alınmasını istemektedir. Bu seferle birlikte ulusun eski güçlerine dönüp birlik sağlamak hedefindedir. Köşke gelen halk Bağdat'ı kurtarmak için harekete geçme kararına uyacak ve Sultan Murat'ın her zaman için yanında olacaktır. Sultan Murat Kuran'a el bastırıp onlara and içtirir.

5. SAHNE İstanbul (Topkapı Sarayı Yakınlarında Bir Yer)

Çığırkan, 3 İstanbullu

Sultan Murat, Bağdat'ı almak hedefiyle çıktığı yolda Revan Kalesi'ni ele geçirmiştir. Bunun haberi halk arasında heyecanla karşılanır.

5 .İstanbul (Topkapı Sarayı Yakınlarında Bir Yer)

4 İstanbullu, Çığırkan,

Çığırkan zafer müjdesinden sonra bir oyun havası çalarken Topkapı Sarayı'ndan üstüste iki çığlık duyulur. Birisi gelip Şehzade Bayazıt ve Şehzade Süleyman'ın öldürüldüğü haberini getirir. Herkes şaşkındır.

5 .İstanbul (Topkapı Sarayı Yakınlarında Bir Yer)

Sultan Murat bu zaferlerden sonra herkesin uygun bir şekilde eğlenmesini zorunlu tutar. Ancak bu eğlencelerde “şer’an haram, aklen fena olan” şeylere yasak konulur. Eğlenmeyi ihmal edenlere de ceza verilecektir.

6. SAHNE Saray / Sultan Murat'ın Odası

Sultan Murat, Silahtar, Nef'i, Bostancıbaşı

Kentte çok büyük bir yangın çıktığı haberi gelir. Sultan Murat ise o sırada av için hazırlık yapılmasını söyler. Ardından gelen Nef'i, Sultan Murat'ta gördüğü iktidar tutkusu üzerine uyararak ister. Sultan Murat ise şimdi tüm dünyayı istemektedir. Kurduğu düzen için gerekirse halkın tümünü yok edebileceğini söyler.

6 .İstanbul Kahvehane Önleri

Çığırkan, 4 İstanbullu

İstanbul'u kasıp kavuran yangından sonra Sultan Murat gönderdiği yeni buyrukla tütün içimini yasaklar. Ulemadan Kadızade Mehmet Efendi de tütünün dine aykırı olduğu yolunda fetva vermiştir. Kahvehanelerde de gayri ahlaki eylemlerde bulunduğu gerekçesiyle bütün kahvehanelerin yıkılmasını emreder. Ayrıca Sultan halkı denetlemek için gizlice sokaklarda gezmeye başlayacaktır. İstanbullular bu fetva ve buyruklara karşı tepki duyar.

6 .Saray / Murat'ın Odası

Kösem Sultan, Sultan Murat, Nef'i

Kösem Sultan, hareme hapsedilmesinden dolayı Murat'a isyan eder. Ayrıca Dilfigar'ın bu sarayda olmasına da tahammül edememektedir. Murat ise Kösem düşmanla işbirliği yaparken bir tek Dilfigar'ın ona yardımcı olduğunu söyler. Kösem Sultan saraydan dışarı çıkmayacaktır.

6 .İstanbul / Sokak arası

Çığırkan, 4 İstanbullu, Bekri (40-45)

BEKRİ MUSTAFA (40-45 yaşlarında)

IV.Murat döneminde yaşadığı söylenen “ayyaşların piri”. Bekri Mustafa içkinin timsali olmuş bir şahsiyettir ancak söylediği manilere ve hicivlerine bakıldığında derinliği olan çelebi biri olarak çıkıyor karşımıza. IV.Murat'la yaşadığı “tarihi an”ın da bir kayıkta geçtiği söylenir. Sultan Murat'ın koyduğu katı yasağa rağmen o şarabın lezzetinde derinliği aramayı sürdürür. Bu karşılaşma sonrası şaşkınlığa uğrayan Murat, bu zararsız “içici”nin canını bağışlayacaktır. Bekri, sarhoş halde kendi sokağında kendi evini sorarken Çığırkan, Sultan Murat'ın yeni buyruğunu duyurur: Uyuşturucu ve içki yasağı konmuş, meyhanelerin hepsi kapatılacaktır.

6 .Saray / Murat'ın Odası

Sultan Murat, Nef'i

Sultan Murat kendi koyduğu yasağa rağmen Nef'iyle sohbet edip şarap içmektedir. Nef'inin hiciv yazması yerine “herkes gibi” tatlı, insan ruhunu okşayan ancak eleştirel olmayan şeyler yazmasını ister. Nef'i ise her zaman okşamak değil, arasına dürtmek gerek insanları diye yanıtlar onu.

6 .Saray / Murat'ın Odası

Sultan Murat, Nef'i, Bostancıbaşı, Şeyhülislam

Murat, çağırdığı Şeyhülislam'a “tanrı mı insan için, yoksa insan mı tanrı için?” sorusunu sorar. Şeyhülislam'ın ikircikli cevap vereceğini bilen Murat, onun düşmanlarla işbirliği içine girip kendisine ihanet ettiğinden dem vurur. Sultan Murat şimdi onun karşısında daha güçlüdür. Şeyhülislam'ı Kıbrıs'a sürgün göndereceğini söyler.

Ardından Nef'ie dönüp bundan böyle hiciv yazmamasını, devletin itibarını zedelememesini söyler. Nef'i ise kendisinin ve halkın biricik savunma silahı olan hicivden vazgeçmeyeceğini söyler. Sultan Murat, hiciv sayesinde yükselen halkın gür sesinin kendi sesini boğacağından korktuğunu belirterek Nef'iyi ölümle korkutmaya çalışır.

7. SAHNE(Gizli Meyhane / Sokak)

4 İstanbullu, Bekri Mustafa / Murat, Bostancıbaşı, Cellat Karaali / 2 Sarhoş

Yasağa rağmen keyifle içen İstanbullular arasında Bekri Mustafa pek düşüncelidir.

Bekri Mustafa'nın namını duymuş olan Murat, gizli meyhaneye onun adını verip arkadaşı olduğunu söyleyerek girer. Murat sürekli içmekte ve meyhanedekileri de içmeye zorlamaktadır. İşi taşkınlığa kadar götürdüğünde Bekri, Sultan Murat'ın içki yasağının haklı olduğunu söyler. İçmeyi adabı bilmeyenler şarabın meyhanenin şerefini iki paralık etmişlerdir. İyice kendinden geçmiş gibi görünen Murat'ı gönderir. Sultan Murat, böylesine “güzel” içtiği için bu güzel adamın öldürülmesine mani olur. Ancak dışarıda yalpalayarak yürüyen bir adamın öldürülmesini emreder.

7.İstanbul Sokakları

Halk

İstanbul sokaklarından çığlıklar yükselmekte, her köşede birileri öldürülmektedir. Sultan Murat düzen kurmak için halka şiddet uygulamaktadır. İstanbullular: “Eşkıya bindi bire indi. Ve hepsini ortadan kaldıran hepsinden korkunç şimdi”

2. Perde Sonu

III. PERDE

1. SAHNE(Saray / Sultan Murat'ın Odası)

Sultan Murat

Sultan Murat, zorbalarla ilgili kabuslar görmektedir. Rüyasında zorbalar Şehzade Kasım'ı sultan olarak görmek istemektedir.

1.Topkapı Sarayı Yakınlarında Bir Yer

4 İstanbullu, Çığırkan

Çığırkan, Sultan Murat'ın yeni bir buyruğunu bildirmek üzereyken Topkapı Sarayı'ndan yeni bir çığlık daha yükselir. İstanbullular saraydan bir kişinin daha öldürüldüğünü anlamıştır. Çığırkan'ın bildirdiği yeni buyruğa göre gündüzleri iki kişiden fazlası bir araya gelirse öldürülecektir. Geceleri ise herkes fenerle dolaşacaktır.

1.Saray / Murat'ın Odası

Sultan Murat, Silahtar, Köse Mehmet Ağa, Bostancıbaşı

Sultan Murat, kendi koyduğu yasağa rağmen içkiye devam etmekte, kendisine verilen davetlerde zevk-ü sefa sürmektedir. Sultan Murat, Bağdat seferinin ardından Venedik'e büyük bir sefere çıkmayı tasarlar. Köse Mehmet, zorbaların hepsinin ortadan kaldırıldığını söyler. Ancak Köse Mehmet Ağa hakkında bazı şikayetler duymuştur. Köse Mehmet padişah buyruğu dışında insanlara gereksiz zulmetmiştir. Ayrıca padişahın huzuruna talimden kışlaya çıkar gibi üzerinde kılıçla çıktığı gerekçesiyle onu cellat Kara Ali'ye havale eder. Sultan Murat, Moskova'yla mektuplaşan Fener Patriği'nin de öldürülmesini emreder.

2. SAHNE (Sokak Arası)

2.4 İstanbullu

İstanbulular baskı ve yasaklar ne denli ağır olursa olsun eski alışkanlıklarını terk etmemektedir.

2.Delikanlı (15-16 yaşlarında), Sultan Murat, Bostancıbaşı, Cellat Kara Ali

Sultan Murat, yoldan çevirdiği bir delikanlıdan celladı için kalın ip ister. Delikanlı getirir. Murat ona sokağa neden fenersiz çıktığını sorar. Oysa delikanlının evi çok yakındır. Sultan Murat buna rağmen buyruğuna karşı geldiği için onun öldürülmesini emreder. Halka çeki düzen vermek için yola çıkan Sultan, kendi cinnetinin patlak vereceğinden korkmaktadır.

3. SAHNE Saray / Sultan Murat'ın Odası

3.Dilfigar, Hekimbaşı

HEKİMBAŞI (50 – 55 yaşlarında)

Padişahın doktoru. Özellikle Sultan Murat'ın çevresindeki art niyetli, çıkarıcı kişilerin kim olduğunu bilen, Murat'ın sağlıklı hükmetmesini isteyen biri. Ancak onun da zaafı vardır; gençliğinde alıştığını söylediği afyonu kullanmaktadır. Ölümü de bu afyon ve Silaharağa'nın ihbarı yüzünden olacaktır. Fakat ölmeden önce intikam almak için Sultan Murat'ın kullandığı bütün panzehir ve ilaçları yok ederek Murat'tan intikam alacaktır.

Gündüz geç vakit olmasına rağmen Sultan hala kalkmamıştır. Dilfigar telaşlıdır. Sultan Murat, Mirgün bahçesinden sabaha karşı dönmüş gelirken de yine buhran geçirmiştir. Çok içmekte ve sağlık durumu kötüye gitmektedir.

3 .Sultan Murat, Silahtar, Kösem Sultan

Kösem Sultan hışımla girer ve Murat'la yalnız konuşmak istediğini söyler. Sultan Murat'ın durumunun iyi olmadığını farkında olan Kösem, oğullarının da birer birer öldürülmesiyle

ailesinin hükümdarlığının tehlike altında olduğunu düşünmektedir. Bunun için devletin son varisinin bağışlanmasını ister.

3 .Nef'i, Sultan Murat

Nef'inin kendisini ve çevresini eleştiren şiirlerini okuyan Sultan Murat ona çok öfkeli. Nef'i ise çarpıklıkların üzerine gittiğini söyler. Nef'i Bostancıbaşı'nı kendisi çağırır. Ve kendisi ölüme gider.

3.Çığırkan, 4 İstanbullu

Sultan Murat, ülkeyi kargaşadan kurtardığını, yoksulluğun bulunmadığını herkesin huzur içinde olup olmadığını sorar. Ancak halk için bu yeterli değildir. Ülkede baskıdan dolayı huzursuz bir yaşam vardır.

4. SAHNE Üsküdar

Yeniçeriler, Sipahiler, Paşalar, Sultan Murat, Silahtar, Mehteran Takımı

Sultan Murat Bağdat'a sefere çıkmaktadır.

4.Eskişehir

Sultan Murat, Keyifli Mehmet Çelebi (55-60), Çığırkanlar, Mehteran Takımı

Herkese borç para verdiği söylenen Keyifli Mehmet Çelebi, Sultan Murat tarafından öldürülür.

4.Konya

Sultan Murat, Karayılanlıoğlu Sefer Bey (55-60), Çığırkanlar, Mehteran Takımı

Karayılanlıoğlu da Sultan Murat tarafından cezalandırılır.

4 .Halep

Sultan Murat, Hint Elçisi (40), Çığırkanlar

Sultan Murat, ordusuyla birlikte Halep'e gitmiştir. Hint Elçisi, Sultan Murat'ın huzuruna getirilir. Murat, Hindistan'ı savaşta yanında görmek ister. Aksi halde Bağdat'tan sonra Hindistan seferine çıkabileceğini sezdirir.

4.Bağdat

Sultan Murat, Çığırkanlar

Sultan Murat, Bağdat'ta yaralı çadırlarını kendi otağının çevresine kurdurup onları ziyaret etmek istemektedir. Cephede paşa olsun asker olsun herkes aynı şekilde muamele görmektedir.

Bağdat savaşı başlamıştır.

4.Bağdat / Sultan Murat'ın Otağı

Sultan Murat, Silahtar, Hekimbaşı

Sultan Murat, Avrupa tehdidine karşı Girit'i istemektedir. Bu arada Silahtar, Sultan Murat'a Hekimbaşı'nı ihbar eder. Onun uyuşturucu kullandığını söylediğinde Murat öfkeyle Hekimbaşı'nı çağırır. Onun göğsünden çıkan afyonun tamamını ona yutturur.

5. SAHNE İstanbul

Çığırkan, 4 İstanbullu

Sultan Murat'ın Bağdat'ı aldığı haberi İstanbul'da yankılanır. Halk büyük mutluluk duymaktadır. Boşalmış olan devlet hazinesi dolmaya başlasa da halk hala varsıl durumda değildir.

5.Saray / Sultan Murat'ın Odası

Sultan Murat, Kara Mustafa Paşa

KARA MUSTAFA PAŞA (50 – 55). Sultan Murat'a bağlı sağduyulu bir sadrazam. Onun iyiliğini, sağlığını da düşünen bir kişi. Ayrıca korkusuz bir asker. Sultan Murat'ın gerek

fiziksel gerekse psikolojik olarak çözüldüğünün farkında. Şehzade İbrahim'i Sultan Murat'ın elinden kurtaranlardan biri.

Kara Mustafa Paşa sadrazam olmuştur. Sultan Murat, Avrupalılar'a özellikle silah yapımında kullanılan hiçbir şeyin satılmasına izin verilmemesi gerektiğini söyler.

Sultan Murat'ın sağlık durumu daha da kötüleşmiştir. Her şeyi kötü bir işaret olarak algılamakta psikolojisi de bozulmaktadır. Buna rağmen sefer hazırlıklarından vazgeçmez.

Venedik seferi için talimat verir. Kara Mustafa Paşa onun içkiyi bırakıp sağlığını düzeltmesini ister. Sultan Murat hak verse de bu alışkanlıklarından vazgeçmez.

5.Saray / Sultan Murat'ın Odası

Sultan Murat, Silahtar Ağa

Silahtarağa, Emirgüneoğlu Yusuf Han'ın yolladığı şarabı getirir. Murat işretten el çekmeye karar verse de Silahtar'ın getirdiği bu şarabı içer.

5.Saray / Kösem Sultan'ın Odası

Kösem Sultan, Kara Mustafa Paşa

Sultan Mustafa da ortadan kaldırılmış, devletin varisi olarak yalnızca Şehzade İbrahim kalmıştır. Kösem, Kara Mustafa Paşa'dan onu korumasını ister. İbrahim, Kösem'in odasında saklanacaktır.

5 .Saray / Sultan Murat'ın Odası

Sultan Murat, Bostancıbaşı, Cellat Kara Ali, Kara Mustafa Paşa, Kösem Sultan, Enderunlular

Sultan Murat'ın halüsinasyonları artmaya başlamıştır. Üstüste gelen nöbetlerle psikolojisi sürekli bozulmaktadır. Şehzade İbrahim'in öldürülmesini emreder.

Sultan Murat, Dilfigar'ın öldüğünü öğrenmiştir. Dilfigar'ı Kösem Sultan'ın öldürdüğünden emindir. Eğer şehzadelerin öldürülmesine engel olmaya kalkarsa, Kösem Sultan'ın da öldürülmesini emreder.

Sultan Murat can çekişirken bile İbrahim'in öldürölüp öldürölmediğini sorar. Kara Mustafa Paşa, ona müspet cevap vermekten çekinir. Ve padişaha yalan söyleyerek İbrahim'in canını kurtarır. Sultan Murat, İbrahim'in ölüsünü ister.

Kösem, İbrahim'i tahta çıkması için hazırlamaya kalktığında Kara Mustafa Paşa ona engel olup Sultan Murat'ın hala sağ olduğunu söyler.

Murat'ın sanrıları gittikçe artmaktadır. Enderunlular gelip tahtı getirirler. Murat tahtı gördüğünde eline aldığı topuzu savurmaya başlar. Elindeki topuzun ağırlığı altında ve tahtın üzerinde son nefesini verir.

6.“TRAGEDYA” VE TRAJİK AKSİYONUN “IV.MURAD” ÖZELİNDE İNCELENMESİ

6.1 TÜR OLARAK TRAGEDYA, TRAJİK AKSİYON VE “IV.MURAD”

Tragedya, Yunanca “tragoidia” sözcüğünden gelir; “tragos” keçi, “oidia” ise ezgi anlamındadır. Böylece, tragedya “keçi ezgisi” anlamındadır. Çünkü Dionysos şenliklerinde koro, tanrının ona bağlı kölelerini simgeliyordu.

Tragedyanın sözlük tanımı şöyledir: “Ciddi ve hüznü verici karakterlerden kurulu ve sonu kötü biten bir dramatik yapıt”. Ne var ki, genelde tragedya kavramı üzerine düşünülen de budur. Böyle bir tanımlama da genelleştirilmiş her düşünce gibi yetersizdir. Yukarıda da belirttiğim gibi, tragedyanın genellikle yöneldiği sonuçta kahramanın ölümü vardır. Ancak ölüm her durumda trajik olmayabilir. Bir olayın trajik olabilmesi için, her şeyden önce gerilimi çok tiz olan bir heyecanı getirmesi gerekir. Bu heyecanın ölçüsü yüksektir, olay da kesiksiz ve sürükleyicidir. Böylece gerilimli bir heyecan da seyircide acıma ve korku duyguları uyandıracaktır. Trajik olayın sürükleyici olmasından dolayı, seyirci sahnedeki kişilere bir yakınlık kurar ve kendini olayların içinde hissetmeye başlar. Oyun, giderek tiz gerilimi ile seyircinin duygularını denetim altına alır.

Platon, “Devlet” adını verdiği diyaloglarının X.Bölümünde sanatı, “yaşamın bir taklidi” olarak ele alır. Ona göre, doğanın yarattığı varoluş yanında, yaşam da bir taklit olduğundan, dram sanatı taklidin taklididir. “sanat, gerçekten iki misli uzaklaştırılmış, gerçeğin soluk bir gölgesidir.”

Platon’a karşı çıkan Aristoteles “Poetika”da şiirin taklit olmadığını, çünkü dram sanatının insanların nasıl davrandığını değil, nasıl davranmaları gerektiğini belirttiğini söyleyerek, etkin bir sonuca çıkar. Çünkü sanatçı yaşamı akıyla değil, sezgileriyle yorumlar. Duygulara bir düzen verir. Sanatçı duygusal deneyimi çevresinden alır (yaşam ile sanat arasındaki tek

benzer şey bu duygusal deneyimdir). Sanatın görevi, duygunun denetimsiz bir duruma getirdiği duygusal deneyimi, değerli ve sistemli bir duruma doğru değiştirmektir.

Platon için taklit olan mimesis, Aristoteles için sanatta “yeniden yaratma”dır. Buna göre tragedya tamamlanmış bir aksiyonun “mimesis”idir.

İşte bu noktada tekrar Turan Oflazoğlu’na baktığımızda tarihte belli bir dönemi kapsayan olay ve kişilerin dramatik öykü etrafında yeniden toplanarak “mimetik aksiyon” dönüştürüldüğünü görüyoruz. Tragedyanın gücünü ve etkisini yoğunlaştırmak için gerekli “abartmaya” veya “yüceltme”ye gidilmesi de bu mimetik aksiyonu destekleyen unsurlardan biri olmuştur.

Dram sanatı aksiyon birliği gerektirir. Birlik ya da bütünlük imgelerden ve şairane özelliklerden sağlanır. Ozan (ya da yazar) olayları öyle bir biçimde birbirine ekler ki, bu aksiyon birliğini getirir. Böylece şiir (tragedya) birtakım olaylardan çok “evrensel gerçek” ile ilgilenir. Bu da mimemisi’nin bir yeniden yaratma olduğunu gösterir. *Oyunda da aynı şekilde çok uzun bir zaman dilimini kapsayan birbirinden farklı olayların 3 perde içinde ve aksiyon bütünlüğü içinde geçtiğini görüyoruz.* Özellikle asal karakterlerde yazar Turan Oflazoğlu yoğun imgelem gücünü kullanarak oyun kişilerinin çok boyutlu olmasını sağlamıştır.

Aristoteles’e göre şiir (tragedya) tarihten daha felsefi ve daha mükemmeldir. Tarih ne olduğunu, dram sanatı ise ne olabileceğini gösterir; çünkü tarih belli olan gerçek, dram sanatı ise evrensel gerçekle ilgilenir.

Osmanlı tarihindeki belli bir dönem, üstelik kronolojik sıralamaya da bağlı kalınarak, şiirsel bir dille, psikolojik derinliği de verilerek dramatik yapının gerektirdiği tüm anlatım araçları da kullanılarak bu oyunda işlenmiştir. Aristoteles’in Platon’a sunduğu yanıtlardan biri de bu noktadadır: “Tragedya, tarih bilgisinden daha felsefi ve daha yüce bir şeydir; çünkü tragedya evrensel olanı, tarih ise özel olanı verir. *Tragedyaya bu “mükemmel”liği katan ve onu sanat yapan en önemli özellik dram sanatının anlatım araçlarından*

yararlanması ve tarihin tek boyutluluğundan kurtarılıp “özel” ve “öznel” olanla ilgilenmesidir. IV.Murad oyununda da ele alınan “özel bir tarih dilimi” öne çıkan şey ise “özel bir karakter” ki, o da asal kahramandır. Tarihten, gerçek olandan alınan tüm veriler yazarın kurgusunda bir “bilgi”ye dönüşmüş ve trajik karakterin yaratılmasında bir malzeme halini almıştır. Bütün bunların ötesinde bu trajik karakterle “özel” olanın ötesine geçilmiş ve evrensel insanlık durumuna yönelinmiştir. Nitekim IV.Murat karakteri yalnızca o dönemin bir bireyi olmaktan çıkmış her dönemde karşımıza çıkabilecek bir niteliğe ulaşmıştır. Ona bu boyutu kazandıran şey ise, karakterin yönelimi, taşıdığı değerler ve bu değerler uğruna girdiği çatışma alanlarıdır.

Platon’dan iki bin yıl kadar sonra Alman oyun yazarı ve tiyatro düşünürü Gotthold Ephraim Lessing, “Hamburgische Dramaturgie” (Hamburg Dramaturgisi) adını verdiği yapıtında, bu düşünceyi şöyle açıklar: “Dramatik ozan, tarihçi demek değildir, bir zamanlar ne olmuş olduğunu anlatmaz, ancak bir olayı yeniden gözlerimizin önüne getirir; bunu yaparken de yalnızca tarihsel gerçeği anımsatmak amacını gütmeyiz; onun tamamen başka ve daha yüce bir amacı vardır: Bizleri büyüleyerek bir şeyler öğretirken yüreklerimize de etki etmek ister. Bunun için de tarih, yaşamın taklidi, dram sanatı ise yaşamın yazar tarafından yansıtılmasıdır.”

İşte bir tragedya yazarı olarak Turan Oflazoğlu’nu ve onun eseri IV.Murad’ı tam da bu noktada değerlendirmek durumundayız. Yazar, belgesel bir eser değil bir tragedya kaleme almıştır. Ve burada amaçladığı şey belli bir dönemin tarihsel olaylarını aktarmak değil, bu olayların ardındaki kişilerin özelliklerini, onların trajik niteliklerini, derinliklerini, çatışmalarını, mücadelelerini ortaya koymaktır. Bütün bunları yaparken de seyirciyi etkiler, ona yeni önermeler getirir ve geçmişteki tarihsel olaylar ve kişilerle bugün arasında bağlantı kurmuştur.

Poetika’da konu edilen “evrensel gerçek” ise yazarın ya da sanatçının benliğinde egemen olan görüş ve duyuş açısıdır. Antik yazarlarda bu olay dizisinde ortaya çıkar; Shakespeare’de ise karakterlerde... Evrensel Gerçek, sanatçının yaşamın gerçeklerini, kendi görüş ve duyuş açısına oturtmasıyla varolur.

IV.Murad oyununda “evrensel gerçek”in trajik karakterler ekseninde ortaya çıktığını görüyoruz. Dönemde geçen olaylara bire bir bağlı kalan yazar, karakterlerin eylem biçimlerine, bugüne dair ve kendine dair yeni bir bakış kazandırmış ve her dönemde yaşanabilecek “evrensel” nitelikleri öne çıkarmıştır.

Sonuç olarak Aristoteles’in Poetika’sında bulduğumuz bu düşüncelerle “mimesis” teriminin taklit anlamında değil, bir “yeniden yaratma eylemi” olarak ele alındığını anlarız. Nitekim Turan Oflazoğlu’nun oyununda da tarihsel olaylar ve çatışmalar sahne üzerinde “mimetik aksiyon” olarak yer almış ancak karakterlerin nitelikleri ve dönüşümü yeni bir bakış açısıyla ve “trajik karakter” kalıplarına uygun olarak biçimlendirilmiştir.

Şimdi yeniden “tragedya tanımı”na dönersek Aristoteles’in tanımını hatırlamamız gerekir: *tragedya ahlak yönünden ciddi olan, kendi içinde bütünlük gösteren ve belli bir ölçü içine sığdırılmış, belli bir aksiyonun (durum, olaylar, karakterler, vb.) yeniden yaratılmasıdır. Sanat yönünden güzelleştirilmiş bir dili vardır; kapsadığı her bölüm de farklı araçlar kullanır; anlatımla değil, aksiyonla gelişir. Tragedyanın görevi uyandırdığı acıma ve korku duygularıyla ruhu tutkularından arıtmaktır*

IV.Murad tragedyasına referansla bu tanımı özetleyecek olursak karşımıza şöyle bir şema çıkar:

Olay dizisi: “a) Ahlak yönünden ciddi.” ***Oyunda belli bir döneme bağlı olarak “ağır” bir konu ele alınmış, komedyada olduğunun tam aksine uzak değil yakın açıdan ciddiyetle incelenmiş; erdem - kötücüllük; entrika – dürüstlük; bencillik – kendinden vazgeçme vb. ahlaki niteliklere yer verilerek önerme geliştirilmiştir.***

Araç: “Güzelleştirilmiş bir dil” ***Turan Oflazoğlu, IV.Murad adlı oyununda, hem tragedya ozanlarının kullandığı ritmi yakalamış hem de Osmanlı döneminin retoriğine uygun şiirli bir dil kullanmıştır.***

Yöntem: “Anlatılmaz, oynanır”. ***IV.Murad adlı oyunun hiçbir yerinde anlatıcı vb. unsurlara yer verilmemiş, serim pek az kullanılmış, 3 perde boyunca dramatik aksiyonlar sıkı dokulu biçimde birbirini takip etmiştir.***

Sonuç: “Etik-entelektüel arınma”. *IV.Murad adlı oyunun başında “asal karakter”le seyircinin empati kurması sağlanmış; onun girdiği çatışmalarla gerilim artmış; acı çekmesiyle seyirci de duyguya girmiş; bilgisizlikten bilgiye geçiş sürecinde “tanıma” gerçekleşmiştir.*

Özetle tragedya, bir kahramanın kendi çevresindeki koşullarla savaşıp yenik düşmesini anlatan bir oyun türüdür. Kahramanın yenildiği şey her zaman ondan daha büyük onun yaşamından daha anlamlı olan bir şeydir. Kahramanın savaşımından evrensel boyutları içinde önemli bir olay çıkar; ama bu sonuç kahramanın yenik düşmesiyle önem kazanır. Tragedya insanı derinlemesine ele alır ve tiz bir gerilim içinde, çılgılık gibi, yaşamı yansılar; insanın çevresiyle çatışmasını gösterirken ona kendi gerçeklerini de öğretir. Tragedyanın sonunda maddi ya da manevi bir yok oluş yer alır.

Turan Oflazoğlu'nun “IV.Murad” adlı oyununda *asal karakterin çevresindeki hemen herkesle çatışma içinde olduğunu görürüz*. Annesi Kösem Sultan, Sadrazam Recep Paşa başta olmak üzere, eşkıyalar ve kazan kaldıran yeniçerilerle *oyunun başından sonuna değin bir savaş sürdürür*.

Ancak Murad'ın bu savaşımı kişisel sebeplerden ötürü değil ülkedeki kargaşanın son bulması ve halkın refahı içindir. Bu nedenle asal kahramanımız, bir tragedya karakterinde olması gereken en önemli unsurlardan biri olan “ahlakî” niteliğiyle öne çıkar ve erdemini sonuna dek taşımaya çalışır.

Ülkenin eski gücüne ulaşması ve toplumun can güvenliği, saraydaki entrikaların son bulması IV.Murad'ın yaşamından daha büyük bir önem taşır. Bu anlamda trajik karakter kendinden ve yaşamından öte bu motivasyonu öne çıkar. Bu kavgası sonucunda yaptığı “trajik hata”dan ötürü yaşamı son bulur; ancak asal amacı gerçekleşmiştir.

Asal karakter, bu savaşımı sonucunda gerek yakın çevresine, gerek ülke ve toplum gerçeğine gerekse kendi zaaflarına ilişkin pek çok gerçeğe ulaşmıştır. Bu noktada bir tragedya kahramanı için olmazsa olmaz unsur “tanıma” yani “bilgisizlikten bilgiye geçiş” gerçekleşmiştir.

6.2 TRAJİK AKSİYON VE TRAJİK KARAKTER

“Poetikanın XV.Bölüm, 1. paragrafında, tragedya karakterinin:

- 1) Ahlakı yönden iyi,
- 2) Niteliğine uygun,
- 3) Gerçeğe benzer
- 4) Tutarlı olması öngörülür.

Karakterin ahlak yönünden iyi olması, bugün bize garip görünse de, Aristoteles’in dramatik kuramının temelidir. Oyunun sonunda kötü ve istenmeyen bir duruma düşen karaktere seyircinin yakınlık duyması için “ahlak yönünden iyi” olmasını bir koşul olarak görür. Seyircinin duyacağı yakınlık “trajik haz”zın kaynağıdır. Yakınlıktan kasıt, iyi ve yüce bir kahramana duyulan acıma duygusudur. Kötü bir karakterin mutluluktan felakete gitmesi, seyircinin adalet duygusunu tatmin etse de, onda ne korku ne de acıma uyandırdığından pek etkili değildir. En trajik durum dost ve akrabalar arasındaki çatışmalardan varolur.

Böyle acı verici bir hareket birbirleriyle akraba (dost) olan kişiler arasında ortaya çıkarsa, örneğin kardeş kardeşi, oğul babayı, ana oğlu ya da oğul anayı öldürür ya da bu niyeti besler ya da bu çeşitten bir şey yaparsa işte bu hareketler, tragedyanın araması gereken hareketlerdir. (XIV/3)

Oyundaki IV.Murat karakteri özellikle “ahlaki” açıdan incelendiğinde seyircinin hemen özdeşlik kurabileceği niteliklere sahip olduğu görülür. Yüce bir makamda bulunan padişahın içine girdiği zor durumda (yeniçeri baskınları, savaş atmosferi, Kösem Sultan’ın entrikaları, Topal Recep Paşa’nın provakasyonu, kardeş katli vb.) seyircinin kendisine acıdığını ve bir an önce bu cendereden kurtulması gerektiğini hissettiğini görürüz. Çünkü bir tragedya karakteri olarak Murad, her şeyden önce halkının, devletinin ve kendisinin ahlaki değerleri, erdemleri ve iyiliği için varolmayı seçmiştir.

Aristoteles’in trajik karaktere referans yapabileceğimiz bir başka özellik ise Murad’ın çevresindeki dost ve akrabalar arasındaki çatışmalar içinde varolmasıdır. Oyunun başından sonuna değin Murad’ın nasıl bir kuşatma içinde olduğunu ve en yakınındakilerle nasıl savaştığını, başlangıçta ezildiğini, sonra gücünü topladığını görürüz.

Sonuç olarak “IV.Murad” oyununda, asal karakter özelinden “ahlaki olarak iyi” olana referans verilmiştir. Buna rağmen bir trajik karakterden ders alınacak zaafı ve yanlışları da barındırmaktadır.

“Karakterin niteliğine uygun olması” durumu: Karakter – Durum ilişkisinde birinci ana nokta “toplumsal durum”dur. Soylu karakter, içinde bulunduğu hükmetme durumuna uygun bir biçimde hükmeden bir oyun kişisi olmalıdır. *IV.Murad bir padişah olarak oyunun başından sonuna değin “hükmeden” taraftır ve toplum içindeki konumuna “uygunluk” taşır. Karakter, oyun içindeki yasal ve siyasal duruma uygun bir biçimde ortaya çıkarılmıştır. Karakterin davranışı, yaşadığı toplumun yasaları ve siyaseti ışığında irdelenmiştir. Ancak aynı konum içinde bulunan her karakter, şüphesiz birbirinin benzeri ya da aynısı değildir.*

“Karakterin Gerçeğe Benzerliği”: Tragedyada aksiyon, nasıl yaşamdaki olaylara paralel (benzer) biçimde olacaksa, karakter de aksiyonun gerektirdiği koşullar içinde, yaşamdaki karakterlere benzer bir inandırıcılıkla ele alınmıştır. Bu anlamda IV.Murat karakteri “olası”, “inandırıcı” ve “ölküsel” nitelik taşır.

“Karakterin tutarlılığı” ise açık ve seçik anlaşılmaktadır. Karakterin bir bütünlüğü olacak, oyun içindeki gelişimi inandırıcı bir sırayla görülecektir. *IV.Murat karakteri; olanca kudretine rağmen zaafı da olan, işlediği cinayetlere rağmen “insanî” ve ahlaki yönü, vicdanı ağır basan, hatalarına rağmen “model” sayılabilecek nitelikleri olan trajik bir karakterdir.*

Hamartia: Trajik kahramanın yaptığı bir hatayla bahtında bir dönüşüm olmasıyla ortaya çıkan trajik durum “hamartia”dır. Trajik kahraman iki nedenden dolayı mükemmel olamaz. Birincisi, mükemmel bir insanın yanlış bir iş yapması, seyircinin korku ve acıma duygularına değil, hiddetine sebep olur. İkincisi, aksiyonun gelişmesi için Aristoteles’in kuramı mükemmelden daha aşağıda olan bir kahramanı, yani insanca kusurları olan bir

kahramanı gerektirmektedir. Bu da bizi hamartia kavramıyla karşı karşıya bırakır. Bu açıdan Poetika’da iki ipucu vardır:

bu kişi ne ahlaksal yeterlilik ne adalet, ne de kötülük ve ahlak düşüklüğü yönünden olağanüstüdür. Tersine o, herhangi bir suçla suçlanmış olan bir kişidir”. (...) “baht dönüşü, ahlaksal bir kötülüğten ötürü değil de, kötüden daha çok iyi olan bir kişinin işlediği ağır bir suçtan ötürü olur.

Hamartia kavramı genel anlamda ele alınamaz. Bu kavram ahlaksal bir durumu değil, bir insanın yaptığı belli bir hatayı ya da suçu gösterir. Elbette ahlaksal bir duruma bağlıdır ama ahlaksal bir durum değildir. Bu hata, bir tragedya, sonda işlenen bir şey değildir; bu öyle bir hatadır ki, daha önce işlenmiştir ve sonuçtaki görünüşü trajik bir durum yaratacaktır. Hamartia, kahramanın görünüşünü sağlayan, elde olmadan yapılan bir hata, işlenen bir suçtur.

Oyunun başından itibaren zorbalarla, kargaşayla mücadele eden Sultan Murad’ın en temel hatası; “halkın iyiliği için gerekirse halkı bile gözden çıkarma” yönelimidir. Oysa iktidar, salt iktidar için değil, halk içindir.

“Halkın bu dal budak saran çılgınlığına çeki düzen vereyim derken, korkarım, kendi cinnetim patlak verecek bir gün” ***diyen Murad adeta kendi ölümünü görmüştür.***

Bunun yanı sıra iktidarında içkiyi tütünün yasaklayan, bu yasağa uymayanları alenen idam eden Murad, her türden bağımlı bir insandır. Hekimlerin defalarca uyarmasına rağmen işretten, içkiden elini ayağını çekmemiştir. Nitekim ölümü de sirozdan gerçekleşmiştir.

Oyundaki ***“Düzen halk içindir; halk için düzen ayakta duramaz”*** teması, özellikle Sultan Murat karakteri özelinde baştan sona tutarlı bir şekilde işlenmiştir. Halk’a rağmen düzen kurmaya çalışan Murat, oyunun sonunda yıkılmıştır.

“Peripeti”: Trajik kahramanın alın yazısında ortaya çıkan bir dönüşümdür. Biz buna “baht dönüşü” de diyebiliriz. Peripeti kavramı, hamartia’ya sıkı sıkıya bağlıdır. Peripeti, yalnızca kahramanın yazgısında olan bir değişiklik değil, bütün tragedya için temel olan bir

kavramdır. Olayların düşünülenin tam tersine döndüğü andır. Dolayısıyla bu kavram yalnızca kahramanla ilintili değildir.

Murad, çevresindeki düşmanlarla savaşma hırsıyla trajik hatalar yapmış; yakınındaki dostlarını da kaybetmiştir. Dünyayı ele geçirme tutkusuyla harekete geçmiş, ancak yenilmiştir. İktidarın ve yapabileceklerinin sonsuz, sınırsız olduğunu düşünmüş ancak gerçeğin böyle olmadığını ölmeden önce fark etmiştir. “Tanıma” (anagnorisis) bu anda gerçekleşmiştir. Murad, elindeki güzle hayali düşmanlarla savaşırken son nefesini vermiştir.

“Katharsis”: Aristoteles, şiirin bir “mimesis” olduğu, duygu düzeyini yükselttiği, trajik bir haz verdiği, insan ruhunda bir arınma ve yücelme gerçekleştirdiği düşüncelerinde Platon ile aynı fikirdedir. Ancak o, coşkusal heyecanların dışarı çıkarılması gerektiğini savunur. Bunun bir tehlikesi yoktur ve insan ruhu için sağlıklıdır. Çünkü şiir duygulara düzen getirir. Oyuncu şiirin verdiği duyguları düzenler; zaten sanat bu duyguları ve duyulan heyecanı ölçüye ve denhetime alan bir araçtır.

Özetle katharsis insanın iç yaşamı için gerekli olan arınmadır. Bu da tragedyanın sonunda seyircinin duyacağı acıma ve korku duygularıyla varolur. Aristoteles kuramında bu iki duygu ayrılmaz bir çifttir. Acıma, layık olmadığı halde, felakete uğramış bir kimse karşısında duyulur; korku da acıyı çekenle kendi arasında bir benzerlik bulmamızdan doğar.

Oyunun başında annesi Valide Sultan Kösem, Recep Paşa, Yeniçeriler, Zorbalar ve halk tarafından ezilen, zor duruma düşen Sultan Murad’la seyirci “acıma” duygusu etrafında özdeşleşir. Onun güçlenmesiyle heyecanı yükselir ve empati geliştirir. Finalde ise kahramanın “yüksek durum”dan düşüşüyle acısı katlanır. Özdeşleşen seyirci bu “yıkım” karşısına kendini koyar. “Bilinçlenme” durumu ise “aynı hata”ya düşmeme önermesiyle gerçekleşir. Çünkü bize korku veren şey, başkalarının yazgısını tehdit ettiği anda, bizi bir acıma duygusu içine iter. Bu nedenle acıma ve korku duyguları sıkı sıkıya birbirine bağlıdır. Seyirci, iyi eğitim görmüş, akli selim ve yüce gönüllü bu padişahın, fiziksel ve ruhsal

öküntüsünü ona layık göremez. Acıma duygusu özellikle oyunun son perdesinde gerçekleşir.

Antik tragedya kuramlarına göre oyundaki hiç kimse gerekli olan duygusal ölçünün dışında olmamalıdır. Aksi halde etik-entelektüel arınma için bir birleşme olmayacağı gibi, gerekli olan seyirci yakınlığı da doğmayacaktır. Yakınlık, sempati duyulan kişiye sevgi duyulmasından doğar. Bunun tersi nefrettir; başka deyişle, adalet duygusuyla ortaya çıkan kırgınlık nefreti doğurur. Öyleyse, adalet duygusu, sevgiyi içeren bir yakınlıkla sağlanmalıdır. IV.Murat oyununda hemen bütün karakterlere karşı seyircinin bu duyguyla yaklaşılması sağlanmıştır.

7.SONUÇ

Sonuç olarak Osmanlı tarihinin önemli karakterlerinden biri olan IV. Murat, yazar Turan Oflazoğlu tarafından bütün kişisel özellikleri, derinliğiyle çizilmiştir. Ancak IV. Murat'ın siyasi kişiliği ve eylemleriyle psikolojik özellikleri birarada ele alınırken, onun yaşadığı dönüşümün evreleri yer yer eksik bırakılmıştır. Sahneleme sürecinde de giderilmesi mümkün olan bu handikaplar dışında Turan Oflazoğlu'nun "IV. Murat" oyunu Türk Tiyatrosu'nda "tarihsel dram" kategorisindeki önemli oyunlardan biridir. Yazar bu oyunuyla "düzen devlet için mi, halk için mi?", "halk devlet için mi, devlet halk için mi?", "iktidar kimin için?" gibi tematik sorular sordurarak güncel – toplumsal sorunlara dair seyircinin düşünce üretebilmesini sağlamaktadır.

Bütün bunların ötesinde Turan Oflazoğlu'nun "IV.Murat" adlı oyunu, Osmanlı tarihinde önemli bir yeri olan ve bugün de eylemleriyle tartışılan bir padişahın tiyatro sahnesinde bir tragedya kahramanına nasıl dönüştürüldüğüne dair önemli bir örnektir.

IV.Murad da bütün tragedya karakterleri gibi kendine ve çevresine dair gerçek bilgiyi acı içinde ("pathos") öğrenmiş, "soylu" niteliğini bir "hasta adam" olarak kaybetmiş, yaptığı "trajik hata"larla çevresindeki herkesi kaybetmiş, en yakınlarını idam ettirmiş ve nihayet kendisi de bu hataların bedelini canıyla ödemiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Aristoteles, 2002, "*Poetika*", Mitoş Boyut Yayınları, İstanbul.

Ateş, T., 1998, "*Osmanlı Toplumunun Siyasal Yapısı*", Ümit Yayıncılık, İstanbul.

Kinross, L., 1989, "*Osmanlı Tarihi*", Güneş Yayınları, İstanbul

Küçük, Y., 1987, "*Türkiye Üzerine Tezler*" 2. Cilt, Tekin Yayınevi, İstanbul,

Nutku, Ö., 1997, "*Dram Sanatı*", Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Oflazoğlu, T. "*IV.Murad*", tiyatro teksti, Şehir Tiyatroları.

Oflazoğlu, T. , 2007 , "*Osmanlı Tarihi 1299-1922*", Boyut Yayınları, İstanbul.

Roux, JP, 2008, "*Türklerin Tarihi*", Kabalcı Yayınevi, İstanbul

Wheatcroft, A., 1999, "*Osmanlılar*", Altın Kitaplar, İstanbul.